

Βασίλειος Γ. Φανάρας, δρ Θ.

ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ
και
ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ
στὸν Ὁρθόδοξο Γάμο

Ἠθικὰ σχόλια καὶ σύγχρονη ἔρευνα

Βασίλειος Γ. Φονάρας Δρ Θ.

ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ
και
ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ
στον Όρθόδοξο Γάμο

ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ
και
ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ
στον Όρθόδοξο Γάμο

Ήθια, σχέδια και σύγχρονη έρευνα

Διαφορές στην τεκνογονία και στην αντισύλληψη μεταξύ των ορθόδοξων και των καθολικών ζευγαριών. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην ορθόδοξη παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην καθολική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην προτεσταντική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην ισλαμική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην εβραϊκή παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην κινεζική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην ιαπωνική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην αμερικανική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην ευρωπαϊκή παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην αυστραλιανή παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην κινεζική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην ιαπωνική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην αμερικανική παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην ευρωπαϊκή παράδοση. Η αντισύλληψη και η τεκνογονία στην αυστραλιανή παράδοση.

Έκδοσις "Τὸ Παλίμνηστον"
Θεσσαλονίκη 2004

Βασίλειος Γ. Φανάρας Δρ Θ.

ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ
και
ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ
στὸν Ὁρθόδοξο Γάμο

Ἠθικά σχόλια καὶ σύγχρονη ἔρευνα

Ἐκδόσεις “Τὸ Παλίμψηστον”

Θεσσαλονίκη 2004

**ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ
ΣΤΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΓΑΜΟ**

Ἠθικά σχόλια καὶ σύγχρονη ἔρευνα

ISBN 960-7814-23-1

Τὸ παρὸν πόνημα βασίζεται στὴ διπλωματικὴ ἐργασία μεταπτυχιακῆς εἰδίκευσης τοῦ συγγραφέα, μὲ τίτλο: «Ἡ τεκνογονία στὴ σύγχρονη ὀρθόδοξη ποιμαντικὴ», ἡ ὁποία ἐγκρίθηκε μὲ τὸ βαθμὸ «Ἀριστα» ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ., στὴ συνεδρίαση ὑπ. ἀριθμ. 160 /10-12-1992.

αίτια κατά την έννοια της κοινής γνώμης, της όλης εκπαίδευσης, των παιδιών, της κοινωνίας, αλλά και της οικογένειας, αλλά και της τεχνολογίας, καθώς και της παιδαγωγικής. Οι ανάγκες των παιδιών, των μαθητών, των εκπαιδευτικών, των γονέων και της κοινωνίας είναι οι σταυροί του **ΠΡΟΒΛΟΓΟΣ** της παιδαγωγικής και της παιδαγωγικής τεχνολογίας, αλλά και οι σταυροί με τους οποίους οι παιδαγωγοί και οι εκπαιδευτικοί αναμένεται να αντιμετωπίσουν την επόμενη γενιά των παιδιών.

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια παρουσίασης και διερεύνησης των παιδαγωγικών προβλημάτων και λύσεων, καθώς συνδέονται με τον έργο του Θεό και συγκεκριμένα με το θέμα της τεχνολογίας από χώρο της Εθνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Έκτός από την παιδαγωγική αντιμετώπιση, αναπόφευκτο *Στους γονείς μου* (ήθική θεώρηση του βιβλίου), στην παρούσα εργασία *Γεώργιο και Χαΐδω* (οι σταυροί της έννοιας) γίνεται να διατυπώσει προκλήσεις απόψεις για το θέμα, να και αυτές αναλύονται διάκριτα κατά τη διερεύνηση της ορθόδοξης παιδαγωγικής, να προβληματίσει και να παρουσιάσει τις θέσεις των αναμεταξύ παιδαγωγών με την Ελλάδα, να συμβάλει στην παρούσα ή παιδαγωγική αντιμετώπιση του θέματος.

Παρατηρείται διαφρενολογία στην παιδαγωγική προσέγγιση καθώς εμφανίζονται θέσεις περί τεχνολογίας την τεχνολογία ως τον μοναδικό και αποκλειστικό αιτιολόγ του ορθόδοξου γάμου. Αντίθετα, εμφανίζονται απόψεις περί αναμεταξύ τα θέματα της τεχνολογίας και παιδαγωγίας στη σύγχρονη παιδαγωγική και εκπαιδευτική προσέγγιση. Η μελέτη βασίζεται στη θεωρητική μεθοδολογική εργασία εικόνας που εκπονήθηκε το 1992, αλλά η εργασία δεν ημερομηνήθηκε. Μετά από ένα χρόνο ζητήθηκε να παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας σε μία από τις έξι ομάδες στη Διαπιστευμένη Σύνοδο της Εκκλησίας και Τεχνολογίας, που διαγράφηκε η Εθνική Συνεδρία Έπιτροπή Τόμος Οικογένειας, Προστασίας Παιδιού και Δημόσιας Προσέγγισης της Έκτακτης Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, που τελικά έλαβε χώρα στην Αθήνα στις 13-14 Δεκεμβρίου 2002. Η ομάδα με τίτλο «Η θέση των ορθόδοξων και των άλλων εκκλησιών και των θεολογικών για θέματα τεχνολογίας» πρόκειται να δημοσιευθεί στα Πρακτικά της Σύνοδο, αλλά από

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στήν παρούσα μελέτη γίνεται προσπάθεια παρουσίασης καὶ ἔκθεσης τῶν ποιμαντικῶν προβλημάτων καὶ ἀπόψεων, πού συνδέονται μὲ τὸν ἔγγαμο βίο καὶ συγκεκριμένα μὲ τὸ θέμα τῆς τεκνογονίας στὸ χῶρο τῆς Ἑλλαδικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση, ἀναπόφευκτα ἐξετάζεται καὶ ἡ ἠθικὴ θεώρηση τοῦ θέματος.

Σκοπὸς τῆς ἔρευνας δὲν εἶναι νὰ διατυπώσῃ προσωπικὲς ἀπόψεις γιὰ τὸ θέμα, -ἂν καὶ αὐτὲς ἀναδύονται ἀβίαστα κατὰ τὴ διαπραγμάτευση-, ἀλλὰ νὰ ἐπισημάνῃ τὸ πρόβλημα καὶ νὰ παραθέσῃ τὶς θέσεις τῶν πνευματικῶν πατέρων, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ συμβάλῃ ἐν τῇ προόδῳ τῆς ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισης τοῦ θέματος.

Παρατηρεῖται διαφοροποίηση ἐν τῇ ποιμαντικῇ προσέγγισῃ, καθὼς ἐμφανίζονται θέσεις πού προβάλλουν τὴν τεκνογονία ὡς τὸν μοναδικὸ καὶ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ τοῦ ὀρθόδοξου γάμου. Ἀντίθετα, ἐμφανίζονται ἀπόψεις πού ὑποτιμοῦν τὰ θέματα τῆς τεκνογονίας καὶ τεκνοτροφίας ἐν τῇ συζυγικῇ ἀσκῆσιν καὶ ζωῇ.

Ἡ μελέτη βασίζεται ἐν τῇ διπλωματικῇ μεταπτυχιακῇ ἐργασίᾳ εἰδίκευσης πού ἐκπονήθηκε τὸ 1992, ἀλλὰ ἡ ἐργασία δὲν δημοσιεύθηκε. Μετὰ ἀπὸ δέκα χρόνια ζητήθηκε νὰ παρουσιαστοῦν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας σὲ μία ἀπὸ τὶς ἑπτὰ ὁμιλίαι ἐν τῇ Διεπιστημονικῇ Σύσκεψιν, περὶ Συζυγίας καὶ Τεκνογονίας, πού διοργάνωσε ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Γάμου, Οἰκογένειας, Προστασίας Παιδιοῦ καὶ Δημογραφικοῦ Προβλήματος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πού τελικὰ ἔλαβε χώρα ἐν τῇ Ἀθῆνᾳ ἐν τῇ 13-14 Δεκεμβρίου 2002. Ἡ ὁμιλία μὲ τίτλο «Ἡ θέση τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν θρησκειῶν γιὰ θέματα τεκνογονίας» πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ ἐν τῇ Πρακτικῇ τῆς Σύσκεψης, ἀλλὰ ἀπὸ

μερίδα τῶν συμμετεχόντων ζητήθηκε ἐπίμονα ἡ πρωτότυπη ἐργασία.

Ὡς ἐκ τούτου, προδῆκαμε στὴν παρούσα δημοσίευση, πὺ ἀποτελεῖ βελτιωμένη μορφή τῆς παραπάνω ἐργασίας, μὲ κάποιες οὐσιώδεις διορθώσεις καὶ προσθήκες. Ἐπιφυλασσόμαστε σὲ μιὰ ἐπόμενη ἐκδοση, ὥστε νὰ καλυφθοῦν τὰ κενὰ καὶ οἱ ἐλλείψεις, πὺ ἀναπόφευκτα ὑπάρχουν καὶ πὺ ἐνδεχόμενα θὰ προκύψουν λόγω τῆς ἐξέλιξης τοῦ θέματος, τόσο σὲ θεωρητικὸ ὅσο καὶ σὲ πρακτικὸ ἐπίπεδο.

Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν καθηγητὴ Θεολογίας Α.Π.Θ. κ. Ἀνέστη Κεσελόπουλο, ὁ ὅποιος μὲ παρότρυνε μὲ τὶς σοφὲς συμβουλὲς καὶ ὑποδείξεις του, ὡς ἐπιβλέπων καθηγητῆς, στὴν πορεία τῆς ἐργασίας. Εὐχαριστίες ἀνήκουν στὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, στὸν ὁμότιμο καθηγητὴ κ. Γεώργιο Μαντζαρίδη πὺ ἦταν ὁ ἐμπνευστὴς τοῦ θέματος καὶ στὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Ἀλέξανδρο Γουσίδη.

Εὐχαριστῶ τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Φθιώτιδος κ. Νικόλαο, πρόεδρο τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ θέματα γάμου καὶ οἰκογένειας, γιὰ τὴν πρόσκλησή του καὶ τὸν γραμματέα τῆς ἐπιτροπῆς, π. Παῦλο Ἰωάννου, γιὰ τὴ βοήθεια πὺ μοῦ παρεῖχε.

Θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν εὐχαριστήσω τὴν διευθύντρια τῶν ἐκδόσεων «Τὸ Παλίμψηστον» Χρυσούλα Πέγιου-Καρυπίδου καὶ τὴν Κερασία Γαλιγαλίδου, πτυχιούχο Θεολογίας καὶ Νομικῆς, γιὰ τὶς διορθώσεις πὺ ἔκανε στὸ τυπογραφικὸ δοκίμιο.

Τέλος, εὐχαριστῶ τοὺς πνευματικὸς πατέρες γιὰ τὴ συμβολή τους στὴν ἐρευνητικὴ μου προσπάθεια.

Μάρτιος 2004

Βασίλειος Γ. Φανάρας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΩΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ	17
------------------------	----

1. Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ	17
Α. Όρισμός του γάμου	17
Β. Οί σκοποί του γάμου	19
I. Στην Άγία Γραφή	20
II. Στην Πατερική θεολογία	23
2. Η ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ	27
Α. Στην Άγία Γραφή	28
Β. Στην Πατερική σκέψη	29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ	35
---	----

1. ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ	36
Α. Γενικά	36
Β. Φυσικές μέθοδοι	37
Γ. Τεχνικές μέθοδοι - τεχνικά μέσα	43
Δ. Χημικές μέθοδοι- Όρμονική αντισύλληψη	48
Ε. Νέες μέθοδοι	52
2. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ	54
Α. Ιστορική αναδρομή	54
Β. Οί σκοποί του Οικογενειακού Προγραμματισμού	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
Η ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ	
	61
1. ΓΕΝΙΚΑ	61
2. Η ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1937)	62
3. ΤΟ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1978)	64
4. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΤΕΚΝΟ- ΓΟΝΙΑΣ	65
Α. Γενικά	65
Β. Οί σύγχρονοι ποιμαντικοί τύποι	66
I. Ἡ παραδοσιακὴ γραμμὴ	67
α. Ὁ αὐστηρὸς ποιμαντικὸς τύπος	67
β. Ὁ ἐπιεικὴς ποιμαντικὸς τύπος	72
II. Ἡ νεωτερίζουσα γραμμὴ	77
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	87
1. Η ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑΣ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡ- ΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟΥ 1937	89
2. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑΣ (9-10-1978)	100
3. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 1036/1980	105
4. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	106
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	109

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέσα σὲ ὅλες τὶς ἀντιφάσεις ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν ἐποχὴ μας εἶναι καὶ τούτη, ἄλλοτε νὰ προβάλλεται ἡ πρακτικὴ τοῦ ἔρωτα χωρὶς παιδιὰ καὶ ἄλλοτε νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἀπόκτηση παιδιῶν χωρὶς ἔρωτα¹. Ἐπιπλέον, ἀπὸ τὴ μία νὰ θανατώνονται 200.000 ζῶες τὸ χρόνο μὲ τὶς ἐκτρώσεις ὡς ἀνεπιθύμητες, ἐνῶ τὴν ἴδια ὥρα χιλιάδες σύζυγοι προστρέχουν στὴν ἰατρικὴ βοήθεια δαπανώντας κόπο, χρόνο, χρήμα, ψυχικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ ἀποκτήσουν ἓνα παιδὶ μὲ τὶς μεθόδους τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς. Ταυτόχρονα, ἄλλα ζευγάρια ἔχοντας ἀποκτήσει ἓνα ἢ δύο τέκνα προσπαθοῦν συστηματικὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν τεκνογονία, δαπανώντας ἓνα ἀξιόλογο χρηματικὸ ποσὸ στὶς μεθόδους τῆς ἀντισύλληψης. Ἡ παρούσα ἔρευνα ἐξετάζει τὴν τελευταία περίπτωση τῆς ἀντίφασης.

Στὴν ἔρευνα, λοιπόν, ποὺ πραγματοποιήθηκε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1989-1992 ἀναδύθηκαν χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας στὸν ὀρθόδοξο γάμο, ἓνα θέμα ποὺ πάντοτε προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πιστῶν. Δὲν ὑπάρχει ἀπλὴ ἀπάντηση στὸ πρόβλημα αὐτό, ὡστόσο ἀφετηρία γιὰ τὴ διερεύνησή του ἀποτέλεσε ἡ συνάντηση μὲ φωτισμένους πνευματικούς, ποὺ κατέστησε ἐφικτὴ τὴν καταγραφή τῆς ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισής του. Ἀρχικὰ, καταρτίστηκε ἓνας κατάλογος πνευματικῶν (ἱερομονάχων σὲ μοναστήρια καὶ πόλεις, καθὼς καὶ ἐγγάμων ποιμένων), οἱ ὁποῖοι μέσα ἀπὸ ἓνα ἐλεύθερο ἐρωτηματολόγιο εἶχαν τὴν καλοσύνη νὰ καταθέσουν τὶς θέσεις καὶ πεποιθήσεις, ἀλλὰ καὶ τὸν κόπο καὶ πόνο τους, κατὰ τὴν ποιμαν-

1. Προλογισμὸς τοῦ ἀν. καθηγ. Θεολογίας Α.Π.Θ. κ. Ἀνέστη Κεσελόπουλου στὴ μελέτη μας, Ἑυβοηθούμενη Ἀναπαραγωγή, Ἠθικοκοινωνικὴ Προσέγγιση, ἐκδ. «Τὸ Παλίμψηστον», Θεσσαλονίκη 2000, σ. 11.

τική αντιμετώπιση τῶν συζύγων. Παράλληλα μελετήθηκε ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὸ θέμα.

Ἀρχικὴ διαπίστωση εἶναι ἡ ἀκόλουθη: κάθε πνευματικός, πέρα ἀπὸ τὴ μορφή τῆς ζωῆς του (μοναχισμὸς ἢ ἔγγαμος βίος), ἐνσκήπτει μὲ περισσὴ ἀγάπη καὶ κατανόηση στὰ προβλήματα τῶν ἐγγάμων παιδιῶν του. Ἐπίσης, διαπιστώθηκε διαφοροποίηση στὴν αντιμετώπιση, ἀλλὰ τὸ στοιχεῖο τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς εὐθύνης ἀπέναντι στὸ ποιμαινόμενο ζεῦγος δὲν ἀπουσίασε ἀπὸ κανένα συνομιλητὴ ἢ σχετικὸ μὲ τὸ θέμα συγγραφέα.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ συγκεντρώθηκαν παρουσιάζουν ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον. Ἡ καταγραφή τους ἀποτελεῖ τὸν κορμὸ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐρευνητικῆς προσπάθειας. Μποροῦμε νὰ μιλοῦμε γιὰ ποιμαντικὴ προσέγγιση τοῦ προβλήματος, καθὼς ἐρευνᾶται καὶ καταγράφεται τὸ πρόβλημα μὲ ποιμαντικὸ προσανατολισμό. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο παρουσιάζεται ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ ἰδιαίτερη σημασία τῆς προσπάθειας, ἀφοῦ ἀναδύονται οἱ ὑπάρχουσες ἀντιλήψεις γιὰ πρώτη φορά. Σημειώνονται οἱ ποιμαντικὲς τάσεις, συγκλίσεις καὶ ἀποκλίσεις στὴ σύγχρονη διαποίμανση τῶν πιστῶν καὶ ἰδιαίτερα στὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο. Γιὰ τὴν ἀρτιότερη παρακολούθηση καὶ κατανόηση τοῦ θέματος ἀξιοσημείωτες εἶναι οἱ παρακάτω διευκρινήσεις.

Ἡ ἀναφορὰ τοῦ προβλήματος κυμαίνεται στὰ πλαίσια τοῦ ὀρθόδοξου γάμου. Ὅπου σημειώνεται ἡ φράση «συζυγικὸ ζεῦγος» ἢ ἄλλοι συναφεῖς ὄροι, ἀναφέρονται οἱ σύζυγοι, οἱ ὁποῖοι λίγο ἢ πολὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν πνευματικὴ τους πρόοδο. Εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦνε ἢ τουλάχιστον προσπαθοῦν νὰ ζήσουν- μὲ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς ἐπιβάλλεται, καθὼς στὴν κατεξοχὴν ποιμαντικὴ λειτουργία προστρέχουν σύζυγοι μὲ πνευματικὲς ἀνησυχίες καὶ ἀποτελοῦν τὸ ποιμαινόμενο μέρος τῆς Ἐκκλησίας. Στὶς συζητήσεις οἱ πνευματικοὶ ἀναφέρονται σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς συζύγους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ στάδιο τοῦ πνευματικοῦ ἀγώνα καὶ τῆς κατάστασής τους. Ἀλλωστε, σκοπὸς τῆς ὀρθόδοξης ποιμαντικῆς εἶναι νὰ

δώσει φτερὰ στὶς ψυχές, νὰ τὶς ἀρπάξει ἀπὸ τὸ ἐκκοσμικευμένο πνεῦμα καὶ μὲ τὴν ἁγιοπνευματικὴ χάρη νὰ τοποθετήσῃ τὸν Χριστὸ στὶς καρδιές τους². Ἐξάλλου, αὐτοὶ εἶναι οἱ σύζυγοι ποὺ παρακολουθοῦν μὲ προσοχὴ τὶς ποιμαντικὲς διδαχὲς καὶ προβληματίζονται στὴν ἀναζήτηση τοῦ θείου θελήματος.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὸ διαπραγματευόμενο θέμα δὲν ἐνδιαφέρει τὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ σύνολο, ἀφοῦ οἱ θέσεις τῆς Ἐκκλησίας γιὰ ὁποιοδήποτε ζήτημα ἀφοροῦν καὶ ἐπηρεάζουν θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ, ὀρθόδοξη ἢ μὴ, κοινωνία.

Τὸ παρατηρούμενο ἑλληνικὸ δημογραφικὸ πρόβλημα εἶναι πρωτίστως ἐθνικὸ, ὥστόσο εἶναι ἄδικο νὰ κρίνεται ἡ οἰκουμενικότητα τῶν βιβλικῶν καὶ πατερικῶν ἐπιταγῶν σὲ στενὰ ἐθνικὰ ὄρια καὶ πλαίσια. Ἡ σπουδαιότητα τῆς τεκνογονίας στὸ μυστήριο τοῦ γάμου εἶναι ἀναμφισβήτητη, ὅμως δὲν εἶναι σωστὸ, λόγω τῆς ἑλληνικῆς ὑπογεννητικῆς πραγματικότητας, νὰ προβάλλεται μονόπλευρα ἡ τεκνογονία ὡς ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τοῦ γάμου, ὑποβοηθώντας ἔτσι στὴ λύση τοῦ προβλήματος. Μὲ τὴν ὀρθὴ καταδίκη τῶν ἐκτρώσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων, δὲν λύνεται τὸ πρόβλημα. Χρειάζονται θέσεις ποὺ νὰ ἀγκαλιάζουν τὰ ποιμαντικὰ προβλήματα καὶ ὄχι νὰ τὰ ἀφορίζουν.

Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξέδωσε τὸ 1937 ἐγκύκλιο, ἡ ὁποία δὲν ἐξέφρασε πλήρως καὶ εὐρύτερα τὴν ὀρθόδοξη προοπτικὴ τοῦ γάμου καὶ τῆς τεκνογονίας μὲ τὶς θέσεις ποὺ πρόβαλε³. Στὶς μέρες μας οἱ πνευματικοὶ ποὺ ἀποδέχονται τὴν ἰσχὺ καὶ ἐπιρροή τῆς στὸ ποιμαντικὸ ἔργο τους εἶναι ἐλάχιστοι.

Ἀντίθετα, ὑπάρχει ὑλικὸ στὸς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, σχετικὸ

2. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 2, 23, PG 35, 432B.

3. Ἐγκύκλιος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος (1937)· πρβλ. Ἄλ. Σταυρόπουλου, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας καὶ ἡ ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*, Ἀθῆνα 1977. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐγκύκλιος ἀποτελεῖ ἀντιγραφή βιβλίου τοῦ Ἀρχ. Σεραφεῖμ Παπακώστα, *Τὸ ζήτημα τῆς Τεκνογονίας*, καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ἀγκαλιάσει τὴν ὀρθόδοξη ποιμαντικὴ τοῦ προβλήματος, σ. 26.

μέ τη θεολογία τοῦ γάμου καὶ τοὺς σκοποὺς του. Ἡ μελέτη πατερικῶν κειμένων εἶναι διαφωτιστική, καθὼς παρουσιάζονται σ' αὐτὰ οἱ θέσεις τῶν πατέρων καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ὡστόσο, ἡ πράξη τῆς ἀντισύλληψης καὶ οἱ τεχνικὲς δυνατότητες γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας ἦταν ἐλάχιστα διαδεδομένες γιὰ πολλοὺς αἰῶνες, ὅσο καὶ οἱ λόγοι ποὺ τὶς ἐπέβαλαν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν οἱ πατέρες, ὅταν ὁμιλοῦν γιὰ τὴ φυγοτεκνία, κυρίως ἀναφέρονται στὴ φοινικὴ ἔκτρωση καὶ ὄχι σὲ ἀντισυλληπτικὲς μεθόδους⁴.

Ἐξίσου σημαντικὲς εἶναι καὶ οἱ ἀπόψεις τῶν σύγχρονων πνευματικῶν, καθὼς ἀγγίζουν τὴ σημερινὴ προβληματικὴ τοῦ θέματος. Στηριζόμενοι στὰ διαβάσματα καὶ στὶς γνώσεις τους, ἀλλὰ κυρίως στὴν πολύχρονη ποιμαντικὴ πείρα τους, ἔχουν πολλὰ νὰ διηγηθοῦν, νὰ παραθέσουν καὶ ἀντιπαραθέσουν, νὰ συμφωνήσουν καὶ διαφωνήσουν μετὰ τὴν ποιμαντικὴ ποὺ ἀκολουθεῖται στὶς μέρες μας. Αὐτὴ ἡ παράθεση καὶ ἀντιπαράθεση ἐκτίθεται μετὰ τὴν ἐλπίδα νὰ προσεγγιστεῖ ἡ ποιμαντικὴ πραγματικότητα.

Ἡ ἄποψή μας γιὰ τὴν ἀρτιότερη ἀντιμετώπιση ἀπὸ τοὺς σύγχρονους πνευματικοὺς συνοψίζεται στὸ ἐξῆς λόγιο ἐνὸς γέροντα: «*Εἶναι ὁ Σταυρὸς ποὺ ὀφείλει νὰ ἄρει ὁ πνευματικὸς πατέρας, συμμετέχοντας στὸ σταυρὸ τῶν παιδιῶν του. Πρᾶγμα δύσκολο καὶ ὀδυνηρό*». Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ πνευματικοῦ πατέρα στὸ «σταυρὸ τῶν ἐγγάμων» γίνεται ἰδιαίτερη ἀναφορά, ἀφοῦ ἀποτελεῖ σημεῖο καθοριστικὸ γιὰ τὶς ἐν γένει πνευματικὲς σχέσεις ποιμένα καὶ ποιμαινόμενου ζεύγους.

Γιὰ τὴν ἔκθεση τῶν ποιμαντικῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων τῶν ἐρωτηθέντων πνευματικῶν παρουσιάζονται οἱ βασικοὶ «τύποι» τῆς ποιμαντικῆς πράξης μετὰ τὶς συγκλίσεις καὶ ἀποκλίσεις τους. Ἐξάλλου, ἡ γιὰ εὐνόητους λόγους διατήρηση τῆς ἀνωθυμίας τῶν ἐρωτηθέντων κατὰ τὴν ἔρευνα ποιμένων ἐπιβάλλει τὴ χρῆση τῆς μεθόδου αὐτῆς.

Στὰ τρία κεφάλαια τῆς μελέτης γίνεται σύντομη ἀναφορὰ στὴ

4. Jean-Claude Larchet, *Pour une éthique de la procréation, Éléments d'anthropologie patristique*, ed. Cerf, Paris 1998, σ. 31.

θεολογία τοῦ γάμου, καταγραφή τῆς σύγχρονης ποιμαντικῆς πράξης γιὰ τὴν τεκνογονία ὅπως καὶ ἡ ἔκθεση τῶν τρόπων, μεθόδων, τεχνικῶν γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς σύλληψης. Συγκεκριμένα, στὸ Α΄ κεφάλαιο ἐκτίθενται οἱ ἀπόψεις γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου καὶ τὴ θέση τῆς τεκνογονίας σ' αὐτόν. Στὸ Β΄ κεφάλαιο γίνεται ἀναφορὰ στὴν ἀντίσúλληψη, στὶς μεθόδους καὶ στὰ μέσα της, σημειώνοντας τὸ ἠθικὸ περιεχόμενό τους, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ παράθεση ἀπόψεων τῶν ὑπερμάχων τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ. Τέλος, στὸ Γ΄ κεφάλαιο ἐξετάζεται ἡ σύγχρονη ποιμαντικὴ γιὰ τὴν τεκνογονία καὶ τὴν ἀντίσúλληψη, κυρίως ὅμως ἡ παρατηρούμενη φυγοτεκνία. Εἶναι ἀνήθικη ἡ πράξη τῆς ἀντίσúλληψης ἀπὸ τοὺς ἤδη πολυτέκνους συζύγους ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ προγραμματίσουν καὶ ὄχι νὰ ἀποφύγουν τὴν τεκνογονία; Ἡ μήπως ὁ οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς, ἡ ρύθμιση τῆς ἀνθρώπινης γονιμότητας στὴ σύγχρονη οἰκογένεια, στερεῖται ἠθικῶν ἐλατηρίων καὶ αὐτομάτως σημαίνει τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας; Ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἐπιχειρεῖται νὰ δοθοῦν διαμέσου τῶν ποιμαντικῶν τύπων ποὺ ἐκτίθενται στὸ ἐν λόγω κεφάλαιο.

Τὰ συμπεράσματα ἐλπίζουμε νὰ εἶναι γόνιμα, καθὼς προσφέρουν ἀφορμὲς γιὰ διάλογο καὶ προβληματισμὸ καὶ βοηθοῦν τὴν ποιμαντικὴ διακονία τῆς σημερινῆς πραγματικότητας. Ἡ μελέτη κλείνει μὲ τὸ παράρτημα καὶ τὴ βιβλιογραφία γιὰ τὸ θέμα.

Η ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΩΣ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

1. Ο ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ

A. Όρισμός του γάμου

Άπο τήν ἀρχή τῆς δημιουργίας, ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπο ἄρσεν καὶ θῆλυ¹ καὶ ἔθεσε ἀνάμεσά τους μία ἀμοιβαία ἔλξη, πὸν ὀδηγεῖ σὲ κοινωνία καὶ ἔνωση. Αὐτὴ ἡ ἔνωση τοῦ ἄνδρα καὶ τῆς γυναίκας ἀποτελεῖ τὸ μέγα μυστήριον², πὸν συμβολίζει τὴν ἔνωση τοῦ Νυμφίου Χριστοῦ μὲ τὴ Νύμφη Ἐκκλησία. Ἔτσι προβάλλεται ἡ ὀρθὴ προοπτικὴ καὶ πίστη γιὰ τὴ σχέση τοῦ ἀνδρογύνου στὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ γάμος πραγματώνεται μὲ τὴ Θεία Χάρη καὶ μέσα στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησία, ἀφοῦ ἀπὸ τὴ μία ἐμπίπτει στὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀποτελεῖ ὑπόθεση ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας εἴμαστε ἀλλήλων μέλη³.

Ὁ γάμος εἶναι μία καθολικὴ κοινωνία, πὸν ἀγκαλιάζει καὶ ἐπηρεάζει βαθύτατα ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς⁴. Ἡ συζυγικὴ κοινωνία καὶ ἔνωση ἀποτελεῖ ἐκπλήρωση τοῦ θελήματος τοῦ

1. Γέν. 5, 2.

2. Ἐφ. 5, 32, «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν».

3. π. Φιλοθέου Φάρου - π. Σταύρου Κοφινᾶ, *Γάμος*, Ἀθήνα 1989, σ. 172.

4. Theodor Bovet, *Ὁ Γάμος*, μτφρ. Τ. Ζαννῆ, Ἀθήνα 1968, σ. 15.

Θεοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς λέει: « οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς καὶ εἶπεν, ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν; Ὡστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία»⁵.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή (κεφ. 5, 21-33), ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα στὴν τελετὴ τοῦ μυστηρίου, συνοψίζει τὴ θεολογία τοῦ γάμου. Ἡ μυστηριακὴ ἔνωση τοῦ ἀνδρα καὶ τῆς γυναίκας ἀνάγεται στὸ μυστήριον τῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνδρα καὶ τῆς γυναίκας βρίσκεται στὴν ἔνωση Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας⁶.

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφερόμενος στὸ γάμο βλέπει τοὺς συζύγους ὡς «ἀλλήλων δούλους» καὶ τὸ γάμο ὡς «ἀγάπης μυστήριον», «Ἐκκλησίαν» καὶ «τόπον τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας»⁷. Ἐρμηνεύει τὴν παύλεια θέση προχωρώντας ἀκόμη περισσότερο: «Γάμος γὰρ οὐ διὰ τὴν μίξιν λέγεται γάμος, ἐπεὶ οὕτω γε καὶ ἡ πορνεία γάμος ἂν ἦν, ἀλλὰ διὰ τὸ στέργειν ἐνὶ τὴν γαμουμένην ἀνδρὶ, καὶ τούτω τῆς πόρνης διέστηκεν ἡ ἐλευθέρη καὶ σώφρων γυνή»⁸. Καὶ συνεχίζει «ὥστε μία τίς ἐστὶ γάμου πρόφασις, τὸ μὴ πορνεύειν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φάρμακον εἰσηνήνεκται τοῦτο»⁹.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ σύσταση τοῦ γάμου στὴν παύλεια καὶ χρυσοστόμεια θεολογία ἔχει σωτηριολογικὸ καὶ ποιμαντικὸ χαρακτήρα. Ὁ θεοσύστατος θεσμὸς προφυλάσσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν πορνεία καὶ τὴν κάθε εἴδους σεξουαλικὴ παράχρησι. Ἐπιπλέον, ἀποτελεῖ τὸ «λιμάνι» καὶ τὸ «σχολεῖο» ἐκεῖνο ποὺ ἀσφαλίζει καὶ ἐξασκεῖ τοὺς συζύ-

5. Μθ 19, 4-6.

6. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ*, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 320-321.

7. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, PG 61, 152· PG 62, 387· PG 54, 608· PG 62, 389.

8. Τοῦ ἰδίου, *Περὶ μονανδρίας*, PG 48, 612B.

9. Τοῦ ἰδίου, *Εἰς τὸ ἀποστολικόν «διὰ δὲ τὰς πορνείας...»*, PG 51, 213.

γους στὴν ἀρετὴ, ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν τους¹⁰.

Γάμος, μὲ τὴ στενότερη ἔννοια τοῦ ὄρου, καλεῖται καὶ ἡ τελετὴ τοῦ μυστηρίου. Αὐτὴ περικλείει καὶ συνοψίζει τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία γιὰ τὸ γάμο, ὅπως παραδόθηκε ἀπὸ τοὺς πατέρες καὶ ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

Β. Οἱ σκοποὶ τοῦ γάμου

Ἄποδοξοι σκοποὶ τοῦ γάμου ἢ τῶν σκοπῶν τοῦ γάμου ἀποτελεῖ σημαντικὸ κεφάλαιο στὴν πατερικὴ θεολογία. Ὁ γάμος, ὡς μέρος τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀποφασίζει νὰ ἀκολουθήσει αὐτὴ τὴν πορεία, πρέπει νὰ ἐντάσσεται στὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς ὑπαρξῆς του.

Ἄποδοξοι σκοποὶ τοῦ γάμου εἶναι οἱ δύο δρόμοι πού ὁδηγοῦν στὴν ἐκπλήρωση τῆς ἐντολῆς τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν», στὴν ἐπίτευξη τῆς τελείωσης καὶ τῆς ὁμοίωσης μὲ τὸν Δημιουργό. Ὁ πρῶτος ἀποτελεῖ τὸν «ὑπὲρ φύσιν» δρόμο ἢ τὴν ἀγγελικὴ πολιτεία ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δεῦτερος τὸν «κατὰ φύσιν» δρόμο, γιὰ τὴν ἡθικὴ τελείωση καὶ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν τῶν συζύγων.

Ἄποδοξοι σκοποὶ τοῦ γάμου ἀποτελεῖ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ κάθε νέο καὶ ὄριμο ζεῦγος, ἀφοῦ ὁποιαδήποτε ἐσφαλμένη ἀντίληψη γιὰ τὸ γάμο καὶ τὸ σκοπὸ του ἔχει ἀνάλογη ἀρνητικὴ ἐπίδραση στὸ πρόβλημα ἐκλογῆς τοῦ συντρόφου, καθὼς καὶ σὲ ἄλλες πτυχὲς τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς¹¹. Πράγματι, ἐὰν λείπει ὁ πνευματικὸς προσανατολισμὸς, εὐκόλα μπορεῖ νὰ παρεξηγηθεῖ ἡ ρῆση τοῦ Μεγάλου Βασιλείου γιὰ τὴ σύζυγο «*πᾶσαν ἡδονὴν σοι κατὰ τὸν βίον παρεχομένη*»¹².

10. Τοῦ ἰδίου, *Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον*, PG 51, 232, «ἀλλὰ ἵνα βοηθείας ἀπολαύωμεν καὶ λιμένα ἔχωμεν καὶ καταφυγὴν».

11. Χρήστου Βάντσου, *Ὁ Γάμος καὶ ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἀπόψεως Ὁρθοδόξου Ποιμαντικῆς*, διδακτορικὴ διατριβή, Ἀθήνα 1977, σ. 84.

12. Μεγάλου Βασιλείου, *Εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν*, PG 31, 248C.

Ἡ ἀλληλοβοήθεια, ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τελείωση, ἡ τεκνογονία, ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν τέκνων προβάλλονται ὡς σκοποὶ τοῦ γάμου. Ὅμως δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀπλὴ ἀπαρίθμησή τους, ἀλλὰ ἔχει ἐξέχουσα σημασία ἡ ἱεράρχησή τους.

Ἡ τοποθέτηση ἑνὸς πρωταρχικοῦ σκοποῦ γιὰ τὸ γάμο καθορίζει ὅλη τὴ συζυγικὴ πορεία καὶ ζωὴ. Γιὰ παράδειγμα, ἡ ἄποψη ὅτι ὁ γάμος ταυτίζεται μὲ τὴν τεκνοποιία, θέτει ὡς στόχο τὴν ἀναπαραγωγικὴ δυνατότητα καὶ πιστεύει ὅτι ἐρμηνεύεται σωτηριολογικά, ὡς ἐκπλήρωση τῆς θείας ἐντολῆς *«αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε»*, περιορίζοντας τὴν ἀγαπητικὴ σχέση τῶν συζύγων. Ἄλλωστε, ἡ πολυτεκνία δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἐκπληρώνει τὸ θεῖο θέλημα, ἀφοῦ ἡ τεκνογονία ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν εὐτεκνία καὶ καλλιτεκνία. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος στὴν Ἐπιτάφια ὁμιλία του στὸ Μέγα Βασίλειο σημειώνει: *«Ἐμοὶ δὲ μέγιστον δοκεῖ καὶ περιφανέστατον ἡ εὐτεκνία. Τοὺς γὰρ αὐτοὺς πολύπαιδας καὶ καλλίπαιδας, μῦθοι μὲν ἴσως ἔχουσιν»*¹³. Ἐπομένως, ἡ ὀρθὴ προοπτικὴ τῆς τεκνογονίας προβάλλει ὄχι μόνο πολλά, ἀλλὰ καὶ καλὰ παιδιά.

Ἐπίσης, ἡ ἄποψη ποὺ θέλει τὴ σύσταση τοῦ γάμου μόνο μὲ σωφρονιστικὸ περιεχόμενο ἢ γιὰ τὴν ἔννομη ἐγκοίτωση τῶν σεξουαλικῶν ἐπιθυμιῶν μὲ συστηματικὴ φυγοτεκνία, ἀναμφίβολα ἀποτελεῖ σκοπὸ διάφορο ἀπ' αὐτὸν ποὺ ἐκπληρώνει τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

Ι. Στὴν Ἁγία Γραφή

Στὸ βιβλίον τῆς Γένεσης σημειώνεται ὅτι ὁ προγνώστης Θεὸς δημιούργησε *«ἄρσεν καὶ θῆλυ»* τὸν ἄνθρωπο. Στὴν ἀρχὴ δημιούργησε τὸν Ἀδὰμ καὶ εἶπε: *«Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν»* καὶ ἔπλασε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ τὴ γυναῖκα, τὴν Εὐά. Ἐπειτα εἶπε: *«ἔνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς*

13. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον, PG 36, 505A.

τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν»¹⁴.

Ἡ δημιουργία τῶν δύο φύλων, μὲ τὴν ἰσχυρὴ μεταξὺ τους ἔλξη, χαρακτηρίζει καὶ προβάλλει ὡς πρῶτο σκοπὸ τοῦ γάμου τὴν κοινωνικότητα. Ἀποτελεῖ τὸ λόγο ὑπαρξης δύο διαφορετικῶν φύλων, πὺ ὁ ἕνας θὰ προσκολλᾶται στὸν ἄλλον, ὥστε οἱ δύο ἄνθρωποι νὰ ἀποτελοῦν ἕνα σῶμα.

Ὁ γάμος δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνο τὸ σκοπὸ αὐτόν, ἀλλὰ στὰ πλαίσιά του ἐκπληρώνεται ἡ ἐντολὴ καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ τῆς γέννησης καὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἡ ἄποψη πὺ θέλει ὡς πρῶτο σκοπὸ τοῦ γάμου τὴν τεκνογονία ἐπικαλεῖται τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ πρῶτο ἀνδρόγυνο: «*ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*»¹⁵. Προηγεῖται ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἔνωση τῶν δύο ἀνθρώπων καὶ ἀκολουθεῖ ἡ εὐλογία τῆς τεκνογονίας. Ἡ τεκνοποιία εἶναι χαρὰ καὶ ἀποτελεῖ τὴν «εὐλογία τοῦ Θεοῦ» σὲ κάθε ἀνδρόγυνο, ὅμως δὲν θεωρεῖται ὡς ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ γάμου. Κατ' αὐτόν τὸν τρόπο ἡ συζυγικὴ σχέση θὰ περιοριζόταν σὲ μία ἀναπαραγωγικὴ σχέση γιὰ τὴν διαιώνιση τοῦ εἴδους.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρεται στὸ σκοπὸ τοῦ γάμου στὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴ μὲ καθαρὰ πνευματικὸ προσανατολισμό, ὑπογραμμίζοντας τὶς σχέσεις πὺ πρέπει νὰ διέπουν τὸ ἀνδρόγυνο: «*Ἐποτασσομένοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ. Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε ὡς τῷ Κυρίῳ, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας... ἀλλ' ὡσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς... οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα...»¹⁶.*

Στὴν Α' Κορινθίους γίνεται ἀναφορὰ στὶς ἐνδότερες σχέσεις. Στὸ

14. Γέν. 2, 18, 24.

15. Γέν. 1, 28.

16. Ἐφ. 5, 21-33.

7ο κεφάλαιο σημειώνεται ή σωματική σχέση του άνδρουγύνου: «.. τῆ γυναικί ὁ ἀνήρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοϊαν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνήρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε τῆ νηστεία καὶ τῆ προσευχῆ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν»¹⁷.

Προκαλεῖ ἐντύπωση ἡ εὐθύτητα καὶ ἡ ἀπλότητα τῆς θέσης τοῦ ἀποστόλου στὴ συζυγικὴ ποιμαντικὴ τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων. Ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ γάμος δόθηκε γιὰ νὰ ἀποφεύγεται ἡ πορνεία καὶ ἄρα ὄχι νὰ ἐπιτυγχάνεται, σὲ πρωταρχικὸ στάδιο, μόνον ἡ ἀναπαραγωγὴ τοῦ εἴδους. Προτρέπει τοὺς συζύγους νὰ συνέρχονται γιὰ νὰ μὴν ὑποπίπτουν σὲ πειρασμό, δηλαδὴ σὲ μοιχεία, καὶ σ' ἄλλες παραχρήσεις τοῦ γάμου. Ἐπιπλέον, ἡ ἀποχὴ πρέπει νὰ πραγματοποιεῖται μὲ πνευματικὸ καὶ ἀσκητικὸ προσανατολισμὸ καὶ περιεχόμενο: «ἵνα σχολάζητε τῆ προσευχῆ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε» καὶ μάλιστα μὲ ἀμοιβαία συμφωνία.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν Α' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ σημειώνει: «Θὰ σωθεῖ (ἡ γυναίκα) ὅμως μὲ τὴν τεκνογονία, ἀρκεῖ οἱ γυναῖκες νὰ μείνουν στὴν πίστη καὶ στὴν ἀγάπη καὶ στὴν ἅγια ζωή...»¹⁸. Ἡ σωτηρία τῆς γυναίκας διὰ τῆς τεκνογονίας προϋποθέτει τὴν πνευματικὴν σχέση μὲ τὸ σύζυγο μὲ πίστη, ἀγάπη, σωφροσύνη καὶ ἁγιασμό. Ἡ ἀναπαραγωγικὴ λειτουργία δὲν ὀδηγεῖ στὴ σωτηρία ἀπὸ μόνη της. Ἡ τεκνογονία καὶ τεκνοτροφία ἀποτελοῦν σκοπὸ τοῦ γάμου, ὅμως δὲν ἐκλαμβάνονται ἀνεξάρτητα, δίχως τὴν προοπτικὴ τῆς κοινωνίας τῆς ἀγάπης τῶν προσώπων τῶν συζύγων.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη τονίζεται ὡς πρῶτος σκοπὸς τοῦ γάμου ἡ σωφρονιστικὴ καὶ ἀγαπητικὴ σχέση τοῦ άνδρουγύνου, δίνοντας πνευματικότερη μορφή στὶς σχέσεις τῶν συζύγων, χωρὶς ὅμως νὰ παραγνωρίζεται ἡ σπουδαιότητα τῆς τεκνογονίας.

17. Α' Κορ. 7, 2-5.

18. Α' Τιμ. 2, 15.

II. Στὴν Πατερικὴ Θεολογία

Στὴν πατερικὴ θεολογία δὲν ἐμφανίζεται ἀπόλυτη θέση γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ γάμου. Αἰτία τοῦ φαινομένου εἶναι ὅτι οἱ πατέρες ἀναφέρονται περιστασιακὰ γιὰ κάποιον συγκεκριμένο σκοπὸ. Εἶναι χρήσιμο νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν οἱ λόγοι ποὺ γράφονται τὰ πατερικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, ὥστε νὰ ἐξάγονται τὰ συμπεράσματα, δίχως νὰ παρεξηγοῦνται οἱ θέσεις καὶ γνώμες τῶν πατέρων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

Οἱ πατέρες θεολόγησαν ἔχοντας συχνὰ στὸ νοῦ τους τὸ σχῆμα παρθενία - γάμος - πορνεία, πού τὸ ἀντιστοιχοῦν στίς ἔννοιες «ὑπὲρ φύσιν» - «κατὰ φύσιν» - «παρὰ φύσιν». Ὅταν ἀναφέρονται στὴν παρθενία, μιλοῦν μὲ ὑποτιμητικὸ τόνο γιὰ τὸ γάμο, προβάλλοντας τὴν παρθενία ὡς τὴν «ἀρίστην πολιτείαν». Ἡ μεγάλη ἀξία ὁμως τοῦ «ὑπὲρ φύσιν» συναρτᾶται μὲ τὴν ἀξία τοῦ «κατὰ φύσιν», καθὼς ὁ γάμος ἀποτελεῖ μυστήριον καὶ πορεία σωτηρίας. Ἔτσι, ὅταν μιλοῦν ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ γάμο, στηλιτεύουν κάθε παράχρησιν καὶ κατάχρησίν του, δηλαδὴ τὴν πορνεία καὶ τὴ μοιχεία.

Γιὰ παράδειγμα οἱ Ἀπολογητές, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀμυνθοῦν πρὸς τίς κατηγορίες τῶν ἐθνικῶν γιὰ ἀνηθικότητες τῶν Χριστιανῶν, ὑποστήριξαν τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἠθικὴ καθαρότητα, θεωρώντας τίς συζυγικὲς σχέσεις ὡς ἀπλὸ καθῆκον, χωρὶς οὐσιαστικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ ζωὴ. Ὁ μόνος καὶ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τῶν σχέσεων αὐτῶν δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν παιδοποιία¹⁹.

Στὴ συνέχεια σημειώνονται πατερικὲς ἀπόψεις γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου, καὶ ἰδιαίτερος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος ἀντιλαμβάνεται μὲ πρωτοποριακὴ ἀντίληψιν τὰ θέματα καὶ προβλήματα τοῦ γάμου.

Ἡ χρυσοστόμεια ρήσις «δὲν προσέχετε πὼς εἶναι καλύτερα τὰ

19. Χρήστου Βάντσου, *μν. ἔργ.*, σ. 35. Πρβλ. Γεωργίου Πατρῶνου, *Γάμος καὶ ἀγαμία κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον*, Ἀθήνα 1985, σ. 86.

καλά και λίγα παιδιά παρά τὰ πολλὰ και κακὰ παιδιά;»²⁰ ἐπαληθεύει τὴ διαχρονικότητα τῶν θέσεων τοῦ χρυσολόγου ἀγίου τῆς Ἐκκλησίας μας. Οἱ μεγάλοι Ἱεράρχες και Πατέρες, Μέγας Βασίλειος και Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὅπου χρειάστηκε, σημείωσαν ὅτι ἡ ἀμοιβαία βοήθεια και προσπάθεια τῶν συζύγων γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἠθικῆς τελειώσεως ἀποτελεῖ τὸν πρῶτιστο σκοπὸ γιὰ τὴ σύναψη τοῦ γάμου²¹. Ἡ τεκνογονία θεωρεῖται ὡς ἰδιαίτερη εὐλογία τοῦ Θεοῦ στὸ κάθε ζεῦγος. Ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν τέκνων ἔχει μεγάλη βαρύτητα στὴν ὅλη πορεία τοῦ ἀνδρὸ γύνου, ὅμως ἡ τεκνογονία και ἡ ἀνατροφή τῶν τέκνων δὲν ἀποτελοῦν τὸ μοναδικὸ σκοπὸ στὸ γάμο.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴ θεολογία τοῦ γάμου. Κάθε σοβαρὴ και ἔγκυρη μελέτη σχετικὴ μὲ θέματα γάμου περιέχει ἢ ἀναφέρει τὶς ἀπόψεις του. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι ὡς ἐρμηνευτῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου προεκτείνει και σχολιάζει διακριτικὰ και ρεαλιστικὰ τὶς καινοδιαθηκικὲς συμβουλὲς τῶν ἐπιστολῶν. Ἐπιπλέον ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος κατανοεῖ τὴν ποιμαντικὴ τοῦ θέματος, ἀφοῦ πιστεύει ὅτι ὁ γάμος δόθηκε γιὰ τὴ σωφροσύνη τῶν συζύγων και ἔπειτα γιὰ τεκνοποιία²², γνωρίζοντας τοὺς κινδύνους τῆς πορνείας μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια, δηλαδὴ τὴν παράνομη συνουσία, και μὲ τὴ στενότερη, τὴν ἐπὶ πληρωμῇ σεξουαλικὴ εὐχαρίστηση.

Γιὰ τὸν ἅγιο Χρυσόστομο ὁ γάμος ἀποτελεῖ τὸ «φάρμακο» ποὺ ἀποτρέπει κάθε σχέση μὴ ἀρεστὴ στὸ Θεό, ἀλλὰ και ποὺ βλάπτει ψυχωσιατικὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος σὲ σχετικὰ μικρὴ ἡλικία νυμφευθεῖ τὴν γυναῖκα ποὺ θὰ ἀγαπήσει, τότε ἡ παράχρηση και κατάρχηση τοῦ γάμου, ἡ πορνεία και ἡ μοιχεία, τὸ «παρὰ φύσιν» τῆς

20. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὰς Πράξεις*, PG 60, 75, «Οὐχ ὁρᾶτε ὅτι εὐτεκνία μετὰ ὀλιγοτεκνίας βελτίων ἢ πολυπαιδία μετὰ κακοπαιδίας;»

21. Μεγάλου Βασιλείου, *Εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν*, 5, PG 31, 248 και Λόγος ἀσκητικὸς, PG 31, 628-629, Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 43, PG 36, 504-505.

22. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητόν «διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω»*, PG 51, 212-213 «δύο ταῦτά ἐστι ... ἵνα τε σωφρονῶμεν, και ἵνα πατέρες γινώμεθα».

ψυχῆς, ἀποτρέπεται σημαντικά. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο προσεγγίζει τὴν ποιμαντική τοῦ γάμου καὶ τὸν σκοπὸ του, καθὼς δὲν ὑποβιάζει τὴν ἀνθρώπινη συζυγία σὲ μία ἀποκλειστικά «ἀναπαραγωγικὴ σχέση», ἀλλὰ σὲ μία σχέση σωτηρίας, σὲ πορεία σωφροσύνης καὶ καλλιέργειας τῆς ἀγάπης.

Ἐναλυτικότερα, στὴν ἐρμηνεία τοῦ ἀποστολικοῦ χωρίου «διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω», ὁ ἅγιος σημειώνει: «Γάμος γάρ, οὐχ ἵνα ἀσελγῶμεν εἰσενήνεκται, οὐδ' ἵνα πορνεύωμεν, ἀλλ' ἵνα σωφρονῶμεν. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Παύλου λέγοντος· Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. Δύο γὰρ ταῦτά ἐστι, δι' ἅπερ εἰσενήνεκται γάμος, ἵνα τε σωφρονῶμεν, καὶ ἵνα πατέρες γινώμεθα· τῶν δὲ δύο τούτων προηγουμένη ἢ τῆς σωφροσύνης ἐστὶ πρόφασις. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσῆλθεν ἐπιθυμία, εἰσῆλθε καὶ γάμος τὴν ἀμετρίαν ἐκκόπτων, καὶ πείθων μιᾷ χρῆσθαι γυναικί. Τὰς γὰρ παιδοποιίας οὐχ ὁ γάμος ποιεῖ πάντως, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ τὸ λέγον, *Ἀυξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν* καὶ μαρτυροῦσιν ὅσοι γάμῳ μὲν ἐχρήσαντο, πατέρες δὲ οὐκ ἐγένοντο. Ὡστε προηγουμένη αὕτη ἢ αἰτία, ἢ τῆς σωφροσύνης, καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε ἡ οἰκουμένη πᾶσα τοῦ γένους ἡμῶν ἐμπέπλησται... Ὡστε μία τίς ἐστὶ γάμου πρόφασις, τὸ μὴ πορνεύειν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φάρμακον εἰσενήνεκται τοῦτο»²³.

Συνοπτικά, οἱ θέσεις τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, οἱ ὁποῖες ἐρμηνεύουν πιστὰ τὴν παύλεια θεολογία τοῦ γάμου, ἔχουν διαχρονικὴ ἀξία καὶ ἀγκαλιάζουν τὴν ποιμαντικὴ ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας:

- Σημειώνεται ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου εἶναι ἡ σωφροσύνη. Τὸ ἀνδρόγυνο ἀποφεύγει τὴν ἱκανοποίηση τῆς σεξουαλικῆς ἐπιθυμίας ἔξω ἀπὸ τὰ νόμιμα δεσμὰ καὶ τὴν θανάσιμη ἁμαρτία τῆς μοιχείας.

- Ἀναφέρεται ὅτι οἱ δύο λόγοι, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔδωσε τὸ γάμο, εἶναι ἡ ἄσκηση γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς σωφροσύνης καὶ ἡ

23. Ὁ.π., 212-213.

εὐλογία νὰ γίνονται οἱ σύζυγοι γονεῖς. Ὅμως ὑπογραμμίζεται ὅτι προηγείται ὁ σκοπὸς τῆς σωφροσύνης ἀπὸ τῆς τεκνογονίας.

- Ἐρμηνεύεται πνευματικὰ ἡ ἐντολὴ τῆς τεκνογονίας *«αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε»*. Αὕτῃ ἀποτελεῖ τὴν αἰτία ἀπόκτησης τέκνων, καθὼς ἀρκετοὶ ἤλθαν σὲ σχέση γάμου, ὅμως δὲν ἔγιναν γονεῖς.

- Ἡ αἰτία τῆς σωφροσύνης προηγείται ἀπὸ τὴν τεκνογονία, ἀφοῦ ἔχει ἐκπληρωθεῖ ἡ ἐντολὴ τῆς αὕξης τοῦ πληθυσμοῦ.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπισημαίνει στὸ συγκεκριμένο χωρίο τὸν κίνδυνο τῆς πορνείας καὶ γι' αὐτὸ γράφει: *«Ὡστε μία τίς ἐστὶ γάμου πρόφασις, τὸ μὴ πορνεύειν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φάρμακον εἰσενήνεκται τοῦτο»²⁴*.

Ἡ ἀντιπαράθεση ἀνάλογης ἐπιχειρηματολογίας σ' αὐτὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἶναι δύσκολη. Ὁ τρόπος ἐρμηνείας τῶν παύλειων χωρίων εἶναι μοναδικὸς καὶ ἡ ἀμεσότητα στὰ θέματα τοῦ γάμου, ἀπὸ ἓναν κατεξοχὴν ἐραστὴ τῆς παρθενίας.

Ἐπιπρόσθετα ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς συνοψίζει στὰ ἐρμηνευτικὰ του στίς ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου τὰ ἐκτεταμένα σχόλια τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Οἱ θέσεις τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἦταν σεβαστὲς κατὰ τὸν 8ο αἰῶνα καὶ συνέχιζαν νὰ διαμορφώνουν τὴν ποιμαντικὴ στάση τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν Ἀκριβὴ ἔκδοσι τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, στὸ δ' βιβλίο, *περὶ Παρθενίας*, ὁ ἅγιος Ἰωάννης σημειώνει γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου τὰ ἑξῆς ἀξιόλογα: *«Ἄλλ' εἰδὼς ὁ Θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ, ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ὡς μέλλουσιν ἐν παραβάσει γίνεσθαι καὶ θανάτῳ κατακρίνεσθαι προλαβὼν, ἐποίησε τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι προσέταξεν... πρὸς δὲ λέξομεν, ὅτι τὸ μὲν αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, οὐ πάντως τὸν διὰ γαμικῆς συναφείας πληθυσμὸν δηλοῖ... Ὡστε διὰ τὸ μὴ ἐκτριβῆναι καὶ ἀναλωθῆναι τὸ γένος ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὁ γάμος ἐπινενόηται, ὡς ἂν διὰ τῆς παιδοποιΐας*

24. Πρβλ. τοῦ ἰδίου, *Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον*, PG 51, 232, *«Δι' ἐν γὰρ τοῦτο μόνον χρὴ λαμβάνειν γυναῖκα, ἵνα τὴν ἀμαρτίαν φύγωμεν, ἵνα πορνείας ἀπάσης ἀπαλλαγῶμεν»*.

τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διασώζεται... Καλὴ μὲν ἡ τεκνογονία, ἣν ὁ γάμος συνίστησι, καὶ καλὸς ὁ γάμος διὰ τὰς πορνείας, ταύτας περικόπτων, καὶ τὸ λυσιπῶδες τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῆς ἐννόμου μίξεως οὐκ ἔων πρὸς ἀνόμους ἐκμαίνεσθαι πράξεις»²⁵.

Συνεπῶς, ἡ βασικὴ θέση του εἶναι ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου ἀπ' τῆ μίας εἶναι ἡ τεκνογονία, ὡς θεόδοτος τρόπος γιὰ τὴ διαίωνιση τοῦ εἴδους, λόγῳ τῆς πτώσεως, κι ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἀποτρεπτικὸς ρόλος. Μὲ ἄλλα λόγια ὁ γάμος χαρακτηρίζεται ὡς «ἡ ἔννομος συζυγία καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς παιδοποιία»²⁶.

Πρέπει νὰ τονισθεῖ ἡ προφανῆς ἰδιομορφία τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου, ὡς μυστηρίου καὶ θεσμοῦ, καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συζυγικῆς συνουσίας. Ὁ γάμος δόθηκε γιὰ τὴν ἀλληλοβοήθεια τῶν συζύγων καὶ γιὰ τὴν τεκνογονία, ἐνῶ ἡ συζυγικὴ συνουσία, ποὺ συνδέεται μὲ τὴν ἡδονή, ἔχει ἀπὸ τὴ φύση της ὡς σκοπὸ τὴν ἐπίτευξη τῆς γονιμότητας.

Συνεπῶς, δὲν θὰ πρέπει νὰ συγχέονται μεταξύ τους: α) οἱ σκοποὶ τοῦ γάμου, β) οἱ σκοποὶ τῆς τεκνογονίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἓναν ἀπὸ τοὺς βασικοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου, καὶ γ) οἱ σκοποὶ τῆς συζυγικῆς συνουσίας, ἡ ὁποία ἐμπεριέχει ἀναπαραγωγικὸ, ἀγαπητικὸ, σωφρονιστικὸ καὶ ἡδονιστικὸ ρόλο καὶ χαρακτήρα.

2. Η ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Ἡ τεκνογονία ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἕγγαμου βίου καὶ ἀποτελεῖ σημαντικὸ γεγονὸς στὴ συζυγικὴ πορεία. Συνδέεται μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τῆς διαίωνισης τοῦ εἴδους καὶ μὲ τὴ στενότερη τῆς ἀνατροφῆς καὶ διαπαιδαγώγησης τῶν τέκνων, ἀποτελώντας κεφαλαιώδες κομμάτι τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἀνδρογύνου. Ἡ ἀπόκτηση τέκνων ἱκανοποιεῖ τὸ μητρικὸ καὶ πατρικὸ αἶσθημα, ἀποτελεῖ εὐλο-

25. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, 4, 24, PG 94, 1208A.

26. Ἀπὸ τὴν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

για από το Θεό και δίνει τη δυνατότητα στο άνδρόγυνο να γίνει συνδημιουργός με το Θεό, εκπληρώνοντας την εντολή «*αύξάνεσθε και πληθύνεσθε*», ή οποία από όρισμένους θεωρείται μόνο ως εὐχή ἢ εὐλογία. Ἀντίθετα, ἡ στειρότητα θεωρεῖται δυσάρεστη. Ὁ γάμος ὅμως δὲν θεωρεῖται σὲ καμία περίπτωση ἀποτυχημένος ἐξαιτίας τῆς μὴ ἀπόκτησης ἀπογόνων.

Στὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ ἄποψη γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ γάμου το-νίστηκε ὅτι ἡ τεκνογονία ἀποτελεῖ βασικὸ σκοπὸ τοῦ γάμου, ὅχι ὅμως τὸ μοναδικό. Στὴ συνέχεια, ἀκολουθεῖ σύντομη παράθεση βιβλικῶν καὶ πατερικῶν κειμένων γιὰ τὴ θέση τῆς τεκνογονίας στὸ μυστήριο τοῦ γάμου.

Α. Στὴν Ἁγία Γραφή

Στὴν ἀφήγηση τῆς δημιουργίας ὁ Θεὸς προσφέρει τὴν Εὐα ὡς βοηθὸ στὸν Ἀδάμ²⁷, ἐνῶ ἡ τεκνογονία ἀναφέρεται μετὰ τὴν πτώση, ὡς παρηγοριὰ γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ἀθανασίας καὶ ὡς τρόπος ἀνα-παραγωγῆς.

Στὸ χωρίο Α΄ Κορινθίους 7, 5 ἡ τεκνογονία δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο ὡς σκοπὸς τοῦ γάμου καὶ εἰδικότερα τῆς συνου-σίας: «*καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σα-τανᾶς*». Στὸν 36ο στίχο ἐπιτρέπει στὴν προχωρημένης ἡλικίας γυ-ναίκα νὰ παντρευτεῖ, ἂν καὶ ὑπάρχει ἡ σοβαρὴ πιθανότητα νὰ εἶναι στέρια λόγῳ τῆς ἡλικίας της.

Τέλος, στὴν Α΄ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ 2, 15 ὁ ἀπόστολος Παῦλος σημειώνει ὅτι ἡ γυναίκα θὰ σωθεῖ μετὰ τὴν τεκνογονία. Ὅμως δὲν ἐννοεῖ ὅτι ἡ γέννηση ἱκανοῦ ἀριθμοῦ τέκνων θὰ δικαιώσει αὐτόματα τὴ μη-τέρα στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὸν ὄρο τεκνογο-νία περικλείει καὶ τὶς ἐννοίες τῆς ἀνατροφῆς καὶ διαπαιδαγώγησης τῶν παιδιῶν «*ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*»²⁸.

27. Γέν. 2, 18, «*ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν*».

28. Ὁ π. Ἱερεμίας Φούντας ἀνέφερε στὴν εἰσήγησή του στὴ Διεπιστημονικὴ

Β. Στὴν Πατερικὴ Σκέψη

Οἱ πατέρες τόνισαν τὴν ἀξία τῆς τεκνογονίας στὴ συζυγικὴ ζωὴ. Σημείωσαν ὅτι ἡ τεκνογονία ἀποτελεῖ βασικὸ σκοπὸ τοῦ χριστιανικοῦ γάμου σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀνάλογη χριστιανικὴ ἀνατροφή καὶ διαπαιδαγώγηση.

Στὴν πατερικὴ σκέψη τίθεται σὲ πρωτεύουσα μοῖρα τὸ πνευματικὸ στοιχεῖο ἔναντι τοῦ ὕλικου καὶ δὲν γίνεται ἀποδεκτὸς ὡς πρῶτος σκοπὸς τοῦ χριστιανικοῦ γάμου ἢ τεκνογονία, διότι ἡ γέννηση τῶν παιδιῶν μετέχει κυρίως τοῦ ὕλικου κόσμου, ποὺ ὑπόκειται σὲ φθορὰ ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας μέρα²⁹. Ὅμως, ἡ παράχρηση τῆς συζυγικῆς συνουσίας μὲ τὴ συστηματικὴ φυγοτεκνία εἶναι κατακριτέα. Τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας καὶ τὸν ὑποβιβασμὸ τῆς συζυγικῆς ἐπαφῆς στηλίτευσαν οἱ πατέρες μὲ τὸν ὑπερτονισμὸ τῆς ἀπόκτησης καὶ ἀνατροφῆς τέκνων.

Ὁ ἅγιος Κλήμης Ρώμης σημειώνει γιὰ τὴ συζυγικὴ ἐπιθυμία: «Πλὴν ἐάν τις ἐπιθυμία χρῆται πρὸς νόμιμον γάμον, οὐκ ἀσεβεῖ, πρὸς μοιχείαν δὲ ὀρμῶν δυσσεβεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τιμωρεῖται, ὅτι τῷ καλῶς τεθέντι ἐχρήσατο κακῶς. Ὡστε οὐχ ὁ Θεὸς κακὸς ὁ καλῶς θεῖς τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα διαδοχὴ βίου γένηται, ἀλλ' αὐτοὶ ἀσεβέστατοι (μοιχοί), οἱ τῷ καλῷ τῆς ἐπιθυμίας χρησάμενοι κακῶς»³⁰.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ ἅγιος ἐλέγχει τοὺς μοιχοὺς ποὺ ἀμαρτάνουν

Σύσκεψη γιὰ θέματα Γάμου καὶ Τεκνογονίας μὲ τίτλο: «*Συζυγία καὶ Τεκνογονία κατὰ τὴν Ἀγία Γραφή καὶ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*» ὅτι τὸ χωρίο «*σωθήσεται ἡ γυνὴ διὰ τῆς τεκνογονίας*» συνδέεται μὲ τὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας ποὺ θὰ σωθεῖ καὶ θὰ σώσει τὸν κόσμον μὲ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν ἀναφέρεται σὲ κάθε γυναίκα. Βλ. «*Ἡ θεολογία τοῦ γάμου: ἀγιογραφικὴ καὶ πατερικὴ θεώρηση*», περιοδ. *Σύναξη*, τευχ. 87, Ἰούλ. - Σεπτ. 2003, σσ. 24-25. Ὡστόσο, ἡ συνέχεια τοῦ στίχου: «*...ἐάν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῶ μετὰ σωφροσύνης*» δὲν φαίνεται νὰ συνηγορεῖ στὴν παραπάνω ἄποψη.

29. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία ΙΣΤ', *Περὶ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας*, PG 151, 189.

30. Κλήμεντος Ρώμης, Ὁμιλία ΙΘ', Β.Ε.Π. 1, 219-233.

μέ τὸ νὰ συνάπτουν σχέση με ἄλλες γυναῖκες. Σαφῶς ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ ἐπαφή δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή τοῦ εἴδους κι ὄχι γιὰ παράχρηση καὶ ἁμαρτία. Ἡ ὑποταγή, ὅμως, τοῦ γάμου στὴν τεκνογονία, αὐτόματα θεωρεῖ ἀνυπόστατο τὸ γάμο στὸν ὅποιο δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ γέννηση παιδιῶν ἀπὸ ἐνδεχόμενη στειρότητα τῶν συζύγων³¹ καὶ ἐπιπλέον ἔμμεσα καταδικάζει τὶς συζυγικὲς ἐπαφὲς μετὰ τὴν πάροδο τῆς κλιμακτηρίου ὡς πορνικὲς. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος δὲν συμφωνεῖ, τονίζοντας ὅτι κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ κατηγορήσει κάποιον ἐπειδὴ συνέρχεται μετὰ τὴν γυναῖκα του μέχρι τὰ γεράματα του καὶ ἐπιπλέον θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐπαφή εἶναι αὐτόνομη καὶ ἀναγκαία³².

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος κατηγορεῖ εὐθέως τοὺς πόρνους καὶ μοιχοὺς ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴ συνουσία γιὰ ἡδονὴ καὶ ἁμαρτία καὶ ὄχι γιὰ τὸν ὀρθὸ σκοπὸ τῆς ἐν συζυγίᾳ τεκνογονίας λέγοντας: «*Τῶν ἀνθρώπων ἡ τόλμα, οὐκ εἰς συμφέρον καὶ πρέπον, ἀλλ' εἰς τὸ δυνατὸν σκοπήσασα, τὰ ἐνάντια ποιεῖν ἤρξατο ... τὰ ἄλλα μέλη εἰς τὸ μοιχεύειν ἀντὶ νομίμης τεκνογονίας*» καὶ «*... ἡ τοῦ σώματος κίνησις πρὸς τεκνογονίαν καὶ διαδοχὴν τοῦ γένους διαμονῆς, οὐ πρὸς πορνείαν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐδόθη*»³³.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐρμηνεύοντας τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία τοῦ σώματος πρὸς συνουσία, γράφει ὅτι ὁ Θεὸς τὴν ἔβαλε, ὥστε νὰ ἐπιτυχάνεται ἡ γέννηση τῶν ἀπογόνων: «*Οὔτε γὰρ τῆς τοῦ θήλεος ἐπιθυμίας ἀνδράσιν ἢ γυναιξὶ τῆς τοῦ ἄρρενος σφοδροτέραν καὶ βιαιοτέραν εὔροι τις ἂν ἐγκειμένην τῇ φύσει τοῦ σώματος· καὶ μάλα γε εἰκότως, οἷα δὴ περὶ τὴν τῶν ἐκγόνων βλάστησιν συνίστασθαι πεφυκυῖαν*»³⁴.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅπως προαναφέρθηκε, πρε-

31. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *μν. ἔργ.*, σ. 324.

32. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, PG 62, 689, «*καὶ γυναικὶ μὲν συγγενομένῳ κατὰ νόμον οὐδεὶς ἂν μέμψαιτο μέχρι γήρωσ, χρηματιζομένῳ δὲ πάντες*».

33. Μεγάλου Ἀθανασίου, Ε.Π.Ε. 1, 84 καὶ Β.Ε.Π. 35, 187.

34. Μεγάλου Βασιλείου, Ἀσκητικαὶ Διατάξεις, PG 31, 1324.

σβεύει ὅτι ὁ γάμος δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὴ διαδοχὴ τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἠθικὴ προφύλαξη ἀπὸ τὸ λυσιπῶδες τῆς ἐπιθυμίας. Ἐπίσης, ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς σημειώνει τὸν κίνδυνο τῆς παράχρησής τῆς συνουσίας: «ἡ ὀρθὴ κρίσις τῆς συνουσίας, ὁ σκοπὸς ἐστὶ τῆς παιδοποιίας. Ὁ οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν ἀποβλεψάμενος, ἐσφάλη περι τὴν κρίσιν, τὸ μὴ καλόν, καλὸν ἡγησάμενος· ὁ γοῦν τοιοῦτος παραχρῆται γυναικὶ συνουσιαζόμενος»³⁵.

Ἐπιπρόσθετα, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἀναφέρει ὅτι «ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς ἐπανάστασις πρὸς παιδοποιεῖαν μόνον ἀνίεται», ἐνῶ ἀλλοῦ σημειώνει γιὰ τὴ σύζυγο ὅτι «μὲ αὐτὴ μόνον νὰ συνοικεῖς καὶ νὰ τὴ θεωρεῖς δικό σου σῶμα. Μάθε ὅτι μέσῳ αὐτῆς καθαγιαζέσαι, προάγεσαι πνευματικὰ καὶ ἀποφεύγεις μὲ δύναμη τοὺς ἀλλότριους σατανικοὺς πειρασμούς»³⁶. Στὴ δεύτερη νουθεσία ὑπονοεῖται καὶ ὁ παιδαγωγικὸς καὶ ἀγαπητικὸς ρόλος τῆς συζυγικῆς σχέσης.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς παραδέχεται ὅτι τὸ γενετήσιο ἔνστικτο «φύσει πρόσεστιν ἡμῖν» καὶ ὡς φυσικὸ καὶ ἀκατηγόρητο, ἀφοῦ ἔχει δοθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, «ἵνα δι' αὐτοῦ ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς περιπατήσωμεν»³⁷. Δὲν ἀπορρίπτεται τὸ γενετήσιο ἔνστικτο ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὅταν θεωρεῖται σωστά, ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἢ δὲν συνεργεῖ στὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ συνεργεῖ «πρὸς τῆς φύσεως σύστασιν». Ἐξάλλου, οἱ παρορμήσεις τοῦ γενετησίου ἔνστικτου δὲν θὰ πρέπει νὰ παραθεωροῦνται καὶ νὰ ἀπορρίπτονται. Βρίσκονται στὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τῆς δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ βαδίζει στὸ δρόμο Του³⁸.

Ὁ ἱερὸς πατέρας διαπιστώνει ὅτι ὡς γένος ὁ ἄνθρωπος ἐπιβιώνει

35. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης*, PG 90, 989.

36. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία ΙΣΤ', *Περὶ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας*, PG 151, 189 καὶ *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν*, ἐκδ. Ἀστέρος, τόμ. Δ', σ. 121.

37. Ἀνέστη Κεσελόπουλου, *Πάθη καὶ Ἀρετὲς στὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 25, σημ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Πρὸς τὴν ἐν μοναζούσαις Ἐξήνην*, PG 150, 1069A.

38. Ὁ.π., σσ. 36-37.

μέ τῆ σαρκική γέννηση παιδιῶν, αὐτὴ ὅμως ἡ γέννηση «*νυκτερινή τέ ἐστι καὶ δούλη καὶ ἐμπαθής*», καὶ χαρίζει στὸν ἄνθρωπο μαζί με τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὸ «*κάλυμμα τοῦ θνητοῦ σαρκίου*», τὸ «*δεσμωτήριον*» τοῦ θανάτου³⁹. Ἐτσι διαπιστώνεται ἄλλη μία φορὰ ἡ σχετικότητα μετὰ τὴν ὁποία οἱ ἱεροὶ πατέρες ἀναφέρονται στὴ σεξουαλικὴ πράξη καὶ τεκνογονία. Ὅταν ὑπάρχει πειρασμός, ἡ σβέση τῆς φλογώσεως μετὰ τὴ συζυγικὴ συνουσία δίνει τὴ δυνατότητα στὸν ἄνθρωπο νὰ ἀποφύγει τὴν ἁμαρτία. Αὐτὸ θυμίζει τὴ ρῆση τοῦ ἁγίου Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ: «*δρᾶμε ὅσον δύνῃ ὅταν ἀτονήσης, λάβε φάρμακον τὴν συνουσίαν, ἵνα μὴ πειράσῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς*»⁴⁰. Στὴν περίπτωσι ὅμως πού ἡ τεκνογονία θεωρεῖται σὲ σχέση μετὰ τὴν παρθενία ἢ τὸ θάνατο, ἡ ἀναφορὰ εἶναι ὑποτιμητικὴ, ἀφοῦ ἡ ὑπενθύμιση τῆς μετάδοσης τῆς σάρκα προσδίδει στὴν τεκνογονία τὴν ἔννοια τῆς παροδικότητος.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων διαμορφώθηκε τὸ πλαίσιο τῶν γενικῶν θέσεων καὶ συμβουλῶν γιὰ τὰ συζυγικὰ θέματα μετὰ τὴν ἀνάλογο διάκριση καὶ πνευματικὴ καθοδήγηση. Ὁ ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἐρμηνεύει σὲ ἄλλη προοπτικὴ, ἀναφορικὰ μετὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, τὸ ἀποστολικὸ χωρίο «*διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω*». Ὁ ὅσιος λέγει ὅτι «*δὲν χρωστοῦσιν οἱ ὑπανδρευμένοι νὰ σμίγουν ἀκόλαστα καὶ πορνικά, ἀλλὰ σωφρόνως, διὰ μόνην τὴν παιδοποιίαν*»⁴¹.

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ἐρμηνεύει τὸ ἀποστολικὸ χωρίο σὲ συνάφεια μετὰ τὰ προαναφερόμενα πατερικὰ χωρία, πού προβάλλουν τὴν ἀπόλυτη προοπτικὴ τῆς συζυγικῆς συνουσίας, δηλαδὴ τὴ σύνδεση τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας στὸ γάμο μετὰ τὴν τεκνογονία. Ὡστόσο, στὸ συγκεκριμένον κείμενον ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔχει δώσει πιὸ ρεαλιστικὴν διάστασι, τονίζοντας τοὺς κινδύνους τῆς πορνείας καὶ μοιχείας.

39. Ὁ.π., σ. 53, πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, PG 36, 360C.

40. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐργὰ Παράλληλα*, PG 96, 257.

41. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Ἐρμηνεία εἰς τὰς ἸΔ' Ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου* (νέα φωτογραφ. ἔκδοσις τοῦ 1819) τόμ. Α', Ἀθήνα 1971, σ. 252.

Ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία τόνισε ὅτι σκοπὸς τοῦ γάμου εἶναι ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τελείωση τῶν συζύγων, ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἀμαρτίας μὲ τὴ διατήρηση τῆς συζυγικῆς ἀγάπης καὶ ἐνότητας. Ἡ τεκνογονία ἀποτελεῖ βασικὸ σκοπὸ τοῦ γάμου καὶ συνδέεται μὲ τὶς σαρκικὲς σχέσεις τῶν συζύγων. Σ' αὐτὸ συνηγορεῖ ἡ θέση τοῦ ἀειμνήστου δογματολόγου καθηγητῆ Ἰωάννη Καρμίρη γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ γάμου: «*Νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν ἐξ ἀπόψεως Ὁρθοδόξου νὰ θεωρηθοῦν ὡς κύριος καὶ τελικὸς μὲν σκοπὸς τοῦ γάμου ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τελείωσις τῶν συζύγων, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι σκοποὶ ὡς δευτερεύοντες καὶ ἐνδιάμεσοι, ἄγοντες πρὸς τὸν τελικόν*»⁴².

Τέλος, στὴν ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ὁ σκοπὸς παρουσιάζεται διττὸς καὶ συγκεντρώνει ὅλη τὴν περὶ αὐτοῦ θεολογία. Ἐμφανίζεται ὡς ἡ «*ἔννομος συζυγία καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς παιδοποιία*».

Μερικὲς ἀπὸ τὶς εὐχὲς ποὺ ἀναφέρονται στοὺς νεόνυμφους εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

● Ὑπὲρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς σωφροσύνην, καὶ καρπὸν κοιλίας πρὸς τὸ συμφέρον, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

● Ὑπὲρ τοῦ δωρηθῆναι αὐτοῖς εὐτεκνίας ἀπόλαυσιν, καὶ ἀκατάγνωστον διαγωγὴν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

● Εὐλόγησον τὸν γάμον τοῦτον, καὶ παράσχου τοῖς δούλοις σου τούτοις ζωὴν εἰρηνικὴν, μακροημέρευσιν, σωφροσύνην, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, σπέρμα μακρόβιον, τὴν ἐπὶ τέκνοις χάριν, τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον.

● Στὴν εὐχὴ «*Εὐλογητὸς εἶ Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν...*» μετὰ ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τῆς κοινωνικότητος ὡς αἰτίας τοῦ γάμου ἀπὸ τὸ Θεό, ἡ εὐχὴ καταλήγει: «*Δὸς αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας, καλλιτεκνίαν, ὁμόνοιαν ψυχῶν καὶ σωμάτων*».

● Στὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἀκολουθίας δὲν ἀναφέρεται κἂν ἡ τεκνογονία, ἀλλὰ ἡ πνευματικὴ διάσταση τοῦ γάμου καὶ ἡ σχέση ποὺ θὰ πρέπει νὰ διέπει τοὺς συζύγους: «*αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε ὡς τῷ Κυρίῳ... οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυ-*

42. Ἰωάννη Καρμίρη, «Γάμος», Θ.Η.Ε., τόμ. 4, στ. 197-209.

ναϊκάς ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν»⁴³.

● Στὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα σημειώνεται ἡ ἔναρξη τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ στὸ Γάμο τῆς Κανᾶ, δίνοντας ἰδιαίτερη βαρύτητα στὴ συμμετοχὴ καὶ εὐλογία τοῦ Ἰδίου στὸ μυστήριο.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω συνάγεται ὅτι στὴν ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου δὲν γίνεται κάποια εἰδικὴ ἱεράρχηση τῶν σκοπῶν τοῦ γάμου. Ὅμως σημειώνεται ἡ πλούσια εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας στὴ νέα ζωὴ τοῦ ζεύγους καὶ στὴν ἀπόκτηση καὶ ἀνατροφή τῶν τέκνων.

Ἡ ψηλάφηση τῶν κοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν χαρακτήρων τῶν μελλονύμφων προηγεῖται τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου. Στὴν Ἐκκλησία εὐλογεῖται ἡ νέα σχέση καὶ ἡ τεκνογονία, ἀφοῦ ἡ κοινωνικὴ σχέση ἔχει ξεκινήσει μὲ τὴ μνηστεία. Ἔστω κι ἂν αὐτὴ ἡ ἀντίληψη θεωρεῖται ξεπερασμένη στὴν ἐποχὴ μας, δὲν παύει νὰ ἀποτελεῖ τὴ μόνη καὶ πραγματικὴ ὀρθὴ προοπτικὴ καὶ ἀλήθεια γιὰ τὸ μυστήριο τοῦ γάμου. Οἱ ὀλοκληρωμένες προγαμιαῖες σχέσεις δὲν εἶναι ἠθικὰ ἀποδεκτὲς στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας⁴⁴.

Ἡ θέση τῆς τεκνογονίας στὴ σύγχρονη ποιμαντικὴ μὲ ὅλα τὰ σχετικὰ θέματα, ὅπως φυγοτεκνία, ἀντισύλληψη, ἔλεγχος τῶν γεννήσεων, ρύθμιση τῆς γονιμότητας, οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς ἀναφέρονται διεξοδικὰ στὸ γ' κεφάλαιο τῆς μελέτης μὲ ὅλες τὶς παραμέτρους καὶ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργήθηκαν στὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου.

43. Ἐφ. 5, 21-33.

44. Rev. Stanley Harakas, *Guidelines for marriage in the Orthodox Church*, New York, σ. 6: «*Sexual relations outside of marriage are not appropriate to the life in Christ*».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Ἐντισύλληψη (contraception) εἶναι ἡ σκόπιμη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποφύγει τὴ φυσιολογικὴ σύλληψη καὶ ἡ πρακτικὴ ἢ ἡ μέθοδος ποὺ ἀποσκοπεῖ νὰ ἀποτρέψει τὴ σύλληψη¹. Ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς σύλληψης ἔχει συνδεθεῖ μὲ τὸ παράπτωμα τοῦ Αὐνάν (Γέν. 38, 8-10) καὶ ὁ λεγόμενος ἀννανισμὸς² συνδέεται μὲ τὴν κατάχρηση καὶ διακοπὴ τῆς συζυγικῆς συνουσίας (coitus interruptus).

Κατὰ τὴ βιβλικὴ διήγηση, στὸ πρόσωπο τοῦ Αὐνάν ἔχουμε τὴν πρώτη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς σύλληψης: «...εἶπε δὲ Ἰούδας τῷ Αὐνάν· εἴσελθε πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου καὶ ἐπιγάμβρευσαι αὐτὴν καὶ ἀνάστησον σπέρμα τῷ ἀδελφῷ σου. Γνοὺς δὲ Αὐνάν ὅτι οὐκ αὐτῷ ἔσται τὸ σπέρμα, ἐγένετο ὅταν εἰσῆρχετο πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐξέχεεν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ μὴ δοῦναι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· πονηρὸν δὲ ἐφάνη ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐποίησε τοῦτο, καὶ ἐθανάτωσε καὶ τοῦτον»³. Ἡ ἄποψη ὅτι ἡ θεία καταδίκη ἀναφερόταν στὴν παράχρηση τοῦ λεβιρατικοῦ γάμου μὲ τὸν ὑποκριτικὸ τρόπο ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου καὶ ὄχι στὴν πρακτικὴ τῆς διακεκομμένης συνουσίας, εἶναι ἀρκετὰ διαδεδομένη⁴.

1. A. S. Horby, *Oxford Dictionary of Current English*, 11980, λήμμα Contraception.

2. Ἀννανισμὸς (onanisme) τελικῶς ἐπικράτησε νὰ σημαίνει ὁ αὐτοερωτισμὸς, ἢ αὐτοϊκανοποίηση, ἐνῶ ἡ διακοπὴ τῆς συνουσίας συνδέθηκε μὲ τὴν ἔννοια τοῦ συζυγικοῦ ἀννανισμοῦ, τὴν ἀρχαιότερη καὶ πιὸ διαδεδομένη πράξη ὡς σήμερα γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας.

3. Γέν. 38, 8-10.

4. Χρήστου Βάντσου, *μν. ἔργ.*, σ. 23, σημ. 3. Πρβλ. Ν. Μπουγάτσου, *Ἡ ρύθμι-*

Ἡ τάση γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς γονιμότητας ἦταν ἔκδηλη σὲ ὅλους τοὺς πολιτισμοὺς καὶ ἐποχές. Οἱ ἀρχαιότερες ἰατρικὲς συνταγὲς γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς σύλληψης περιέχονται σὲ ἀρχαίους αἰγυπτιακοὺς παπύρους, ποὺ χρονολογοῦνται στὸ 1850 π.Χ. καὶ περιγράφουν διάφορα μέσα γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς σύλληψης καὶ τῆς ἐγκυμοσύνης.

Ἐκτὸς ἀπὸ διάφορα ὑγρὰ ποὺ ἔπιναν οἱ γυναῖκες, γιὰ νὰ ἀποτρέψουν τὴ σύλληψη, δὲν ἔλειπαν καὶ οἱ ἐνδοκοιλιακὲς μέθοδοι μὲ τὸν ἴδιο σκοπό. Ἐπιπλέον, κολλώδεις οὐσίες γιὰ τὴν παρεμπόδιση τῶν σπερμάτων ἦταν διαδεδομένες στὴν ἀρχαιότητα ὅπως μέλι, λάδι, σύκο, φύλλα, αὐτοσχέδιοι σπόγγοι, ἀκόμη καὶ περιττώματα ζώων⁵! Ἐξάλλου ἦταν γνωστὸ ὅτι ὁ παρατεταμένος θηλασμὸς λειτουργοῦσε ἀντισυλληπτικά.

Διαπιστώνεται ἡ διαχρονικὴ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ διαχωρίσει τὴν ἀναπαραγωγικὴ φύση τῆς σεξουαλικῆς συνουσίας ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς ποὺ προσφέρει. Μὲ τὴ χρήση τοῦ νοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν σταμάτησε νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἀνακαλύπτει μεθόδους, τρόπους, μέσα καὶ τεχνικὲς, γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ του: νὰ ἐλέγχει τὴ γονιμότητά του.

Στὴ συνέχεια θὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἔκθεση τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων καὶ μεθόδων, θὰ σημειώσουμε τὴν ἀντισυλληπτικὴ ἢ ἐκτρωτικὴ λειτουργία τους καὶ θὰ παραθέσουμε τίς θέσεις γιὰ τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ, τὸν ἔλεγχο τῶν γεννήσεων, τὴ ρύθμιση τῆς γονιμότητας.

1. ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΠΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

A. Γενικά

Ἡ μελέτη γιὰ τὰ μέσα καὶ τίς μεθόδους ἀντισύλληψης παρου-

ση τῆς τεκνογονίας, Ὁρθόδοξη καὶ Ἑλληνικὴ ἄποψη, Ἀθήνα 1994, σ. 28.

5. Howard I. Shapiro, *The Birth Control Book*, London 1980, σ. 12.

σιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ποικιλία καὶ στὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ἀνακάλυψη νέων τεχνικῶν, ποὺ θὰ καθιστοῦν μὴ γόνιμη τὴ συνουσία μὲ τὴν παράλληλη ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς.

Νέες μέθοδοι ἐρευνῶνται ποὺ ἀναστέλλουν τὴ γονιμότητα, διατηροῦν τὴ φυσικότητα καὶ ἀπόλαυση τῆς σεξουαλικῆς πράξης καὶ προφυλάσσουν ἀπὸ τὴ μετάδοση τοῦ ἰοῦ τοῦ AIDS⁶.

Οἱ μέθοδοι χωρίζονται σὲ φυσικὲς καὶ τεχνικὲς. Ἄλλὰ καὶ οἱ φυσικὲς μέθοδοι ἀπαιτοῦν τεχνικὴ γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ ἐφαρμογή τους. Ἄρα, τὸ ἠθικὸ δίλημμα γιὰ τὴ χρήση μίας φυσικῆς ἢ τεχνικῆς μεθόδου εἶναι πλασματικὸ, ἀφοῦ καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση κρίνεται ἡ πρόθεση γιὰ τὴ φυγοτεκνία καὶ ὄχι τὸ χρησιμοποιοῦμενο μέσο. Γιὰ παράδειγμα: γιὰ ποιοὺ λόγους θεωρεῖται ἀνήθικη ἡ χρήση τοῦ προφυλακτικοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ἐμποδίζονται τὰ σπερματοζωάρια ἀπὸ τὴ γονιμοποίηση, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη γίνεται σιωπηλὰ ἀποδεκτὴ ἡ πρακτικὴ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν γόνιμων ἢ ἄγονων ἡμερῶν, μὲ χαρτὶ καὶ μολύβι, ἀφοῦ ὁ σκοπὸς εἶναι πάντοτε ἴδιος;

Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἀπαντοῦν οἱ πνευματικοὶ στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο. Κατὰ τὴν παρουσίαση τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων ἐπιχειρεῖται ἡ ὑπογράμμιση τῶν μεθόδων ποὺ λειτουργοῦν ἐκτρωτικὰ καὶ θέτουν σὲ κίνδυνο τὴν ἀνθρώπινη υγεία, παρὰ τὸν ὑψηλὸ δείκτη ἀποτελεσματικότητάς τους.

B. Φυσικὲς μέθοδοι

Φυσικὲς ὀνομάζονται ἐκεῖνες οἱ μέθοδοι ἀντισύλληψης, οἱ ὁποῖες κατὰ τὴν ἐφαρμογή τους δὲν χρησιμοποιοῦν τεχνικὰ μέσα ἢ χημικὲς οὐσίες. Ἄπλὰ οἱ σύζυγοι ἐπιχειροῦν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὴ φυσικὴ λειτουργία τοῦ γεννητικοῦ τους συστήματος, ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ σύλληψη κατὰ τὴν ἐπαφή. Ἡ καλὴ γνώση τοῦ ἀναπαραγωγικοῦ συ-

6. «Υποδῶρια Ἀντισύλληψη Διαρκείας» καὶ «Προφυλακτικὸ γιὰ Γυναῖκες», ἡμερίδα *Τὸ Βῆμα*, Μάρτιος 1991 καὶ 17ης Νοεμβρίου 1991.

στήματος με την ταυτόχρονη ανάπτυξη της κατάλληλης «τεχνικής» συμβάλλουν στην ευρεία διάδοση των μεθόδων αυτών. Σε συνδυασμό με την απουσία κόστους χρήσης και τη θεωρούμενη ήθικότητα ή, έστω, μη άνηθικότητά τους, αποτελούν τις πλέον διαδεδομένες μεθόδους.

I. Ό θηλασμός - ή γαλουχία

Ό θηλασμός, ό αποκλειστικός τρόπος διατροφής του βρέφους τους πρώτους μήνες της ζωής του στις παραδοσιακές κοινωνίες, αποτελεί μία συμβολή της ίδιας της φύσης στην αντισύλληψη⁷.

Ό ακριβής όρμονικός μηχανισμός, με τον όποιο ό θηλασμός καθυστερεί τη νέα σύλληψη, δεν είναι απόλυτα κατανοητός. Πιθανόν με την επίδραση της όρμόνης προλακτίνης, ή όποια προκαλεί την έναρξη και τη διατήρηση της γαλουχίας, αναστέλλεται ή ώορρηξία, με αποτέλεσμα να μην επιτυγχάνεται ή σύλληψη. "Αρα εμφάνίζεται φυσική αντισυλληπτική μέθοδος⁸.

Υπάρχει όμως σοβαρή πιθανότητα να επανέλθει ή ώορρηξία, χωρίς την προειδοποίηση εμφάνισης περιόδου, και ό θηλασμός να καταστεί ανεπαρκής μέθοδος για τις μητέρες που τον χρησιμοποιούν ως μέσο άποφυγής νέας σύλληψης. Αναμφίβολα και κατά κοινή όμολογία είναι όδυνηρό για την υγεία της μητέρας που θηλάζει τó μωρό της να διανύει νέα περίοδο έγκυμοσύνης. Σε κάθε περίπτωση ή παράταση του θηλασμού δεν μπορεί να είναι ήθικά μεμπτή, έστω κι αν λειτουργεί αντισυλληπτικά, αφού για την υγεία του μωρού ή μητρική γαλουχία υπερέχει σημαντικά της διατροφής με ξένο γάλα⁹.

II. Η διακεκομμένη συνουσία (*Coitus Interruptus*)

Η διακεκομμένη συνουσία, από παλαιωτάτων χρόνων, αποτέλεσε αντισυλληπτική τεχνική για τον έλεγχο των γεννήσεων. Τό ζευγος

7. Γεωργίου Κρεατσά, δρ, *Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση*, Αθήνα 1986, σ. 122.

8. Carl Djerassi, *The Politics of Contraception*, New York 1979, σ. 10.

9. Κ. Μαύρου, *Βασική ρύθμιση της γονιμότητας*, μτφρ. από την Ι.Ρ.Ρ.Ε. Ευρώπης, Αθήνα 1980.

πὸν χρησιμοποιεῖ τὴν ἀπόσυρση διατηρεῖ συνουσία ὡς τὴν ἐκσπερμάτιση, ὅποτε ὁ ἄνδρας ἀποσύρει τὸ γεννητικὸ τοῦ ὄργανο ἀπὸ τὸν κόλπο τῆς γυναίκα. Ἡ ἐκσπερμάτιση γίνεται μακριὰ ἀπὸ τὸν κόλπο καὶ τὰ ἐξωτερικὰ γεννητικὰ ὄργανα τῆς συζύγου, προφυλάσσοντας ἔτσι ἀπὸ ὁποιαδήποτε πιθανότητα σύλληψης¹⁰.

Πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ τὴν πράξη τοῦ Αὐνάν, ἡ ὁποία περιγράφεται στὸ 38ο κεφάλαιο τῆς Γένεσης καὶ καταδικάστηκε μὲ θάνατο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Ἡθικὰ κρινόμενη ὑστερεῖ στὸ ὅτι διακόπτει τὴν ἀπόλυτη φυσικότητα τῆς σεξουαλικῆς πράξης μὲ μειονεκτικὰ συζυγικὰ αἰσθήματα, ψυχολογικὰ προβλήματα, ἐξαιτίας τῆς μὴ ὀλοκληρωμένης συνουσίας¹¹. Παρόλα ταῦτα εἶναι ἡ πλέον διαδεδομένη μέθοδος γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν γεννήσεων, διότι δὲν ἀπαιτεῖ ὀδηγίες, χημικὲς οὐσίες καὶ ἐφαρμόζεται δίχως κόστος.

III. Οἱ μέθοδοι τοῦ ρυθμοῦ ἢ ἀσφαλοῦς περιόδου

Οἱ μέθοδοι τοῦ ρυθμοῦ βασίζονται στὴν προσεκτικὴ παρατήρηση τοῦ ἔμμηνου κύκλου τῆς γυναίκα, τὸν ὑπολογισμὸ τῶν γόνιμων ἡμερῶν καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῆς σεξουαλικῆς πράξης κατ' αὐτὴν τὴν περίοδο.

Ἡ γυναίκα εἶναι γόνιμη γιὰ λίγες μόνο ἡμέρες κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ κύκλου. Ἡ ὠοθήκη ἀπελευθερώνει ἓνα ὠάριο σὲ κάθε κύκλο (ὠορρηξία), τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ γονιμοποιηθεῖ μέσα σὲ δύο (2) μέρες ἀπὸ τὰ σπερματοζωάρια, πὸν ἐπιζοῦν ὡς τέσσερις (4) μέρες. Ἄρα, ὑπάρχει ἓνα διάστημα σὲ κάθε κύκλο κατὰ τὸ ὁποῖο ἡ σύλληψη εἶναι δυνατή.

Οἱ μέθοδοι τοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἐπίσημα ἀποδεκτὲς ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία γιὰ τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ, ἐπειδὴ βασίζονται στὴ φυσικὴ ρύθμιση, δίχως τὴ χρῆση τεχνικῶν μέσων¹².

10. R. Hatcher - G. Stewart, *Contraceptive Technology 1980-1981*, New York 1982, σ. 120.

11. Ὁ.π.: «Ἡ προσήλωση στὴ στιγμή τῆς ἀπόσυρσης ὀνομάζεται "Spectatoring or focusing on performance", καὶ ἐγκυμονεῖ κινδύνους στὴ συζυγικὴ ζωή».

12. Ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων ἀπασχόλησε τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλησία στὴ

Θεωρείται ή περιοδική έγκράτεια πού συνέστησε ό άπόστολος Παύλος: «μη άποστερείτε άλλήλους, εί μη τι άν έκ συμφώνου προς καιρόν, ίνα σχολάζητε τή νηστεία και τή προσευχή και πάλιν επί τó αύτό συ-

Β' Βατικάνεια Σύνοδο, στην έγκύκλιο του Πάπα Πίου ΙΑ' «CASTI CONNUBII» στις 31.12.1930, ενώ ή ποιμαντική διάταξη «Gaudium et Spes» του 1965 αναφέρεται σε θέματα γονιμότητας μέσα στο γάμο. Έπίσης είναι γνωστή ή έγκύκλιος έπιστολή του Πάπα Παύλου του Στ' «Humanae Vitae» του 1968 για τις έκτρώσεις, αλλά και για τόν έλεγχο τών γεννήσεων. Η προσκόλληση τών Ρωμαιοκαθολικών στο φυσικό νόμο (natural law) έπιτρέπει ως μοναδική λύση στη ρύθμιση τής τεκνογονίας τή συζυγική συνουσία μόνο στις άγονες ήμέρες του έμμηνου κύκλου τής γυναίκας, ενώ καταδικάζεται όποιοδήποτε τεχνικό ή χημικό μέσο άντισύλληψης. Στην Κατήχηση τής Καθολικής Έκκλησίας, Βατικανό - έκδ. Κάκτος 1996, βρίσκονται οί βασικές ιδέες για τó θέμα στις παραγράφους 2368 και 2370:

2368. Μία ιδιαίτερη άποψη αύτών τών ευθυνών άφορα στη ρύθμιση τών γεννήσεων. Για σωστους λόγους, οί σύζυγοι μπορούν να θέλουν όρισμένα χρονικά διαστήματα μεταξύ τών γεννήσεων τών παιδιών τους. Σ' αυτούς έγκειται τó καθήκον να έπαληθεύσουν ότι ή έπιθυμία τους δεν προέρχεται από έγωισμό, αλλά είναι σύμφωνη με τήν όρθή γενναιοδωρία μιās υπεύθυνης πατρότητας...

2370. Η περιοδική έγκράτεια, οί μέθοδοι ρύθμισης τών γεννήσεων πού βασίζονται στην άυτοπαρατήρηση και στη χρήση τών μη γόνιμων περιόδων είναι σύμφωνες με τά άντικειμενικά κριτήρια τής ήθικης. Οί μέθοδοι σέβονται τó σώμα τών συζύγων, άν ένθαρρύνουν τήν τρυφερότητα μεταξύ τους και εύνοούν τήν εκπαίδευση μιās άυθεντικής έλευθερίας. Άντίθετα είναι έσωτερικά κακή «κάθε ένέργεια ή όποία ένόψει τής συζυγικής πράξεως, είτε κατά τήν εξέλιξη της είτε κατά τήν ανάπτυξη τών φυσικών έπακολούθων της, θά είχε ως στόχο ή ως μέσο να καταστήσει άδύνατη τήν τεκνοποίηση.

Στη φυσική γλώσσα πού εκφράζει τήν άμοιβαία και ολοκληρωτική προσφορά τών συζύγων, ή άντισύλληψη άντιτάσσει μία γλώσσα άντικειμενικά άντίθετη, σύμφωνα με τήν όποία δεν πρόκειται πλέον για ολοκληρωτική προσφορά του ένός προς τόν άλλο. Αυτό έχει ως φυσικό έπακόλουθο όχι μόνο τή ρητή άρνηση στο άνοιγμα προς τή ζωή αλλά και τήν παραμόρφωση τής έσωτερικής άλλθειας τής συζυγικής αγάπης, ή όποία καλείται να είναι ένα δώρο όλης τής προσωπικότητας. Η άνθρωπολογική και ήθική αύτή διαφορά μεταξύ τής άντισυλλήψεως και τής προσφυγής στους περιοδικούς ρυθμούς προϋποθέτει δύο άσυμβίβαστες μεταξύ τους άντιλήψεις για τόν άνθρωπο και για τήν ανθρώπινη σεξουαλικότητα.

νέρχησθε...»¹³. Οἱ σύζυγοι στὴν περίπτωση τῆς μεθόδου τοῦ ρυθμοῦ δὲν σχολάζουν γιὰ νὰ προσευχηθοῦν, ὅπως συστήνει ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν πιθανὴ σύλληψη. Ἡ συστηματικὴ ἐγκράτεια μὲ σκοπὸ τὴ φυγοτεκνία, δίχως ἀσκητικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενο, δὲν διαφέρει ἠθικὰ ἀπὸ τὴ χρῆση τεχνητῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων. Ἡ ἀνασφάλεια τῆς μεθόδου δὲν ἀμνηστεύει τὴν πρόθεση καὶ ἐπιθυμία, ὅσων τὴ χρησιμοποιοῦν, γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας, ποὺ θεωρεῖται ὡς παρέκκλιση ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

α. *Ἡ μέθοδος τοῦ ἡμερολογίου (Ogino-Knauss)*. Ἡ ἡμερολογιακὴ μέθοδος, ποὺ συστήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰάπωνα Ogino καὶ τὸν Αὐστριακὸ Knauss τὸ 1920, βασίζεται στὴν παρατήρηση καὶ καταγραφή τῶν ἐμμηνορυσιακῶν κύκλων, γιὰ 6-8 μῆνες περίπου. Ἀφοῦ συγκεντρωθοῦν τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα, καθορίζονται οἱ γόνιμες μέρες τοῦ κύκλου τῆς γυναίκας καὶ ἀποφεύγεται ἡ συζυγικὴ ἐπαφή κατὰ τὶς μέρες αὐτές.

Συγκεκριμένα, μὲ τὴ μέθοδο αὐτὴ ὑπολογίζεται ἡ ὠορρηξία (ὠρίμανση ὠαρίου γιὰ γονιμοποίηση), ποὺ συμβαίνει συνήθως 14 μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς ἐπόμενης περιόδου. Ἐπίσης ἡ διάρκεια τοῦ ἔμμηνου κύκλου ποικίλλει ἀπὸ γυναίκα σὲ γυναίκα, κυμαινόμενη ἀπὸ 24 ὡς 35 μέρες. Ἐξάλλου τὸ ὠάριο ζεῖ στὴ μήτρα περίπου 2 μέρες, ἐνῶ τὸ σπερματοζῶάριο 4-5 μέρες. Ἄρα τὰ ζευγάρια ποὺ χρησιμοποιοῦν τὴ μέθοδο προβλέπουν τὴν ἐπερχόμενη ὠορρηξία καὶ κινοῦνται σ' ἓνα περιθώριο ἀσφαλείας, ἀπέχοντας ἀπὸ κάθε σχέση γιὰ 6 μέρες κατὰ κύκλο, 3 πρὶν καὶ 3 μετὰ τὴν εἰκαζόμενη ἡμερομηνία τῆς ὠορρηξίας.

Τὰ φαινομενικὰ ἠθικὰ πλεονεκτήματα τῆς μεθόδου, ὅπως ἡ ἀπουσία κινδύνου γιὰ τὴν ὑγεία, τὸ ἀπαιτούμενο διάστημα ἀποχῆς, ἡ ἀπουσία τεχνητῶν μέσων καὶ χημικῶν οὐσιῶν ἀποτελοῦν τὴν αἰτία τῆς εὐρείας διαδόσεως καὶ ἐφαρμογῆς της, παρὰ τὸ μειονέκτημα τῆς ἀνασφάλειας¹⁴. Τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ ὅσων ἐφαρμόζουν τὴν ἡμερολο-

13. Α' Κορ. 7, 5.

14. Γεωργίου Κρεατσᾶ, δρ, μν. ἔργ., σ. 123: «Οἱ μέθοδοι ρυθμοῦ ἔχουν τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἀποτυχίας: ἀπὸ 24 ὡς 38% ἐγκυμοσύνες τὸ χρόνο».

γιακή μέθοδο είναι σύζυγοι με αρκετά χρόνια γάμου, συνήθως άνθρωποι με πνευματικές άνησυχίες, και σε περίπτωση ανεπιθύμητης σύλληψης σπάνια προχωρούν σε έκτρωση. Αντίθετα, η χρήση της μεθόδου σε εφήμερες έξωγαμικές σχέσεις, χωρίς τη λήψη άλλων μέσων, αποτελεί μία από τις βασικές αιτίες που οδηγούν στην έκτρωση.

‘Ημέρες κύκλου: 28

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28
 A <--->B <--- Ω ---> Γ μή γόνιμες ημέρες Δ

Σχήμα 1. Το διάστημα AB παρουσιάζει την έναρξη και διατήρηση της έμμηνης ρύσης για 5-6 μέρες. Το σημείο Ω δείχνει την ώορρηξία, που συμβαίνει 14 μέρες πριν την εμφάνιση της νέας περιόδου. Από την 11η με 17η μέρα έχουμε το διάστημα δυνατής σύλληψης, ενώ με το σημείο Γ έως το τέλος της περιόδου μπορούμε να μιλούμε για άγονες μέρες. Η άστάθεια του σημείου Ω δυσχεραίνει τον ακριβή ύπολογισμό του κύκλου. Συνήθως, τα σημεία A, B και Δ είναι σταθερά.

β. ‘Η μέθοδος της θερμοκρασίας. ‘Η μέθοδος αυτή βασίζεται στην καθημερινή μέτρηση της θερμοκρασίας της γυναίκας και την τήρηση ανάλογου θερμομετρικού διαγράμματος. Σκοπός και πάλι είναι η ανίχνευση της ώορρηξίας.

‘Η θερμοκρασία στο γυναικείο σώμα ανεβαίνει απότομα την ημέρα της ώορρηξίας περίπου 5-8 θερμομετρικές γραμμές (π.χ. από 36,5 σε 37, 2), συνεπώς με τη μέτρηση σε καθημερινή βάση είναι δυνατό να ύπολογισθεί η γονιμότητα.

‘Η άναξιοπιστία της μεθόδου οφείλεται στο ότι η άνοδος της θερμοκρασίας του σώματος αρκετές φορές συμβαίνει εξαιτίας άλλων παραγόντων, όπως πυρετός, ψυχολογικές και περιβαλλοντολογικές συνθήκες.

γ. ‘Η μέθοδος Billings ή της τραχηλικής βλέννας. ‘Η μέθοδος αυτή βασίζεται στην παρατήρηση της βλέννας του τραχήλου της μήτρας. Περίπου 2-3 μέρες πριν και 3 μετά την ώορρηξία ή βλέννα του τραχήλου γίνεται άφθονη και γλοιώδης, ώστε τα σπερματοζώαρια να ανεβαίνουν εύκολότερα προς τη μήτρα για να γονιμοποιήσουν το ώαριο. Αντίθετα, στίς άγονες μέρες ή τραχηλική βλέννα είναι ελάχιστη,

κολλώδης, δυσκολεύοντας τὸ σπέρμα νὰ κινηθεῖ γιὰ γονιμοποίηση.

δ. Ὁ συνδυασμὸς τῶν μεθόδων τοῦ ρυθμοῦ. Ἡ χρῆση ὄλων τῶν μεθόδων τοῦ ρυθμοῦ ὀνομάζεται «συμpto-θερμική» καὶ αὐξάνει τὴν πρόληψη τῆς ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης¹⁵. Ἡ συστηματικὴ ἡμερολογιακὴ, θερμομετρικὴ, ἀνιχνευτικὴ παρατήρηση διευκολύνει τὸν καθορισμὸ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ὠορρηξίας καὶ τῶν μὴ γόνιμων (ἀσφαλῶν) ἡμερῶν.

IV. Ἡ κολλικὴ πλύση

Ἡ κολλικὴ πλύση μετὰ τὴ συζυγικὴ συνουσία, ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴν ὑγιεινὴ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων, πιστεύεται ὅτι μπορεῖ νὰ λειτουργήσει ἀντισυλληπτικὰ ἀπομακρύνοντας τὸ σπέρμα ἀπὸ τὸν κόλπο.

Γ. Τεχνικὲς μέθοδοι - τεχνητὰ μέσα

I. Τὸ προφυλακτικὸ

Τὸ προφυλακτικὸ εἶναι μία λεπτὴ θήκη ἀπὸ καουτσούκ ἢ ἐλαστικὸ, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ ἀνδρικοῦ γεννητικοῦ ὀργάνου κατὰ τὴ συνουσία. Τὸ σπέρμα συλλέγεται μέσα στὸ προφυλακτικὸ, πρᾶγμα ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἐπαφὴ τῶν γαμετῶν.

Ἡ διάδοσή του εἶναι εὐρεία καὶ ἀποτελεῖ τὸ κύριο ἀντισυλληπτικὸ μέσο στὶς προγαμιαῖες καὶ ἐξωσυζυγικὲς σχέσεις. Τὸ χαμηλὸ κόστος καὶ ἡ εὐκολία ἀγορᾶς του (φαρμακεῖα, περίπτερα, αὐτόματοι πωλητές) βοηθᾷ στὴ διάδοσή του. Στὶς Η.Π.Α. μελετᾶται ἡ δωρεὰν διανομὴ του στὰ σχολεῖα, ἀφοῦ οἱ κίνδυνοι τῆς ἐφηβικῆς ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἡ μετάδοσις τοῦ ἰοῦ τοῦ AIDS καθιστοῦν τὸ προφυλακτικὸ εἶδος πρώτης ἀνάγκης¹⁶.

15. Toni Belfield - Helen Martins, *Introduction to Family Planning*, London 1984, σ. 21, ὁ ὅρος στ' ἀγγλικά εἶναι «Sympto-Thermal».

16. Δημοσιεύθηκαν στὶς ἐφημερίδες *Τὸ Βῆμα* καὶ στὸν μὴ ἐκδιδόμενο πλέον *Δημοσιογράφο* τὰ ἐξῆς ἄρθρα: «Ἐνα προφυλακτικὸ στὴν ... κασετίνα» καὶ «ΗΠΑ:

Εἶναι τὸ πλέον διαφημισμένο μέσο, καθὼς περιοδικά, ἀθλητικὲς ἑφημερίδες, αὐτόματοι πωλητὲς σὲ τουαλέτες προσφέρουν τὴ δυνα-
τότητα ἀποτελεσματικοῦ μάρκετινγκ: ἀπὸ τὴ διαφήμιση στὴ διακρι-
τικὴ κατανάλωση. Στὴν Ἑλλάδα ἀποτελεῖ τὴν πρώτη τεχνικὴ ἀντι-
συλληπτικὴ μέθοδο μὲ ποσοστὸ 63,79%¹⁷, ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζεται συ-
χνὰ στὶς σχέσεις τῶν ἀνδρογύνων ποὺ ἐξετάζονται, διότι θεωρεῖται
ἀνήθικη. Ἡ χρῆση του σημαίνει τὴν ἐμφανῆ προσπάθεια γιὰ ὑπεύθυ-
νη ἀντισύλληψη στὶς προγαμιαῖες σχέσεις καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τε-
κνογονίας στὰ ἔγγαμα ζευγάρια. "Ἄρα, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἡ φυγο-
τεκνία θεωρεῖται ἠθικὸ παράπτωμα, ἡ συνειδητὴ χρῆση τοῦ προφυ-
λακτικοῦ αὐτομάτως ἀποτελεῖ διατάραξη τῶν σχέσεων τῶν συζύγων
μὲ τὸ Θεό. Ὡστόσο, τὸ προφυλακτικὸ λειτουργεῖ μόνον ἀντισυλλη-
πτικά, δίχως ἐκτρωτικὴ, χημικὴ ἢ ἄλλη ἐπιβλαβῆ δράση.

*II. Τὸ κοιλικὸ διάφραγμα, τὸ τραχηλικὸ πῶμα ἢ καλύπτρα, ὁ
ἀντισυλληπτικὸς σπῶγγος*

α. Τὸ κοιλικὸ διάφραγμα εἶναι μία ἡμισφαιρικὴ κούπα ἀπὸ κα-
ουτσούκ ποὺ ἡ περίμετρος τῆς εἶναι ἐνισχυμένη μ' ἓνα μεταλλικὸ δα-
κτύλιο μὲ ἐλατήριο καὶ τοποθετεῖται στὸν κόλπο, ὥστε νὰ καλύπτει
τὸν τράχηλο γιὰ νὰ ἐμποδίζει τὴν εἴσοδο τῶν σπερματοζωαρίων πρὸς
τὴ μήτρα¹⁸. Συνήθως ἀλείφεται μὲ σπερματοκτόνα ζελεὲ ἢ κρέμες καὶ
μὲ τὴ σωστὴ τοποθέτηση ἀποτελεῖ ἀσφαλὲς ἀντισυλληπτικὸ μέσο.

β. Ἡ τραχηλικὴ καλύπτρα ἢ πῶμα ἢ κάπα (Cervical Cap) ἔχει

εἶδος πρώτης ἀνάγκης τὰ προφυλακτικὰ στὰ σχολεῖα». Ὁ Στ. Εὐσταθιάδης στὸ
πρῶτο ἄρθρο σημειώνει τὰ ἑξῆς: «Μοιάζει κάπως ἀπίθανο καὶ ὑπερβολικὸ γιὰ τὰ
εὐρωπαϊκὰ μέτρα, ἀλλὰ τὸ ἂν θὰ μοιράζονται τὰ προφυλακτικὰ στὰ σχολεῖα, στὰ
γυμνάσια καὶ τὰ δημοτικὰ σὲ ἀγόρια καὶ κορίτσια, εἶναι πρόβλημα ἄμεσου ἐνδια-
φέροντος στὶς Η.Π.Α.».

17. Μ. Ματκάρη, «Μετὰ τὴν πρώτη ἐγκυμοσύνη, ἀντισύλληψη», ἔφημ. Δημο-
σιογράφος, 24 Μαΐου 1991.

18. M.F.P.F., *La Contraception (en enfant, si je veux, quand je veux)*, Paris 1982,
σ. 17.

σχῆμα δακτυλήθρας, εἶναι μικρῆς διαμέτρου, 22-31 χιλιοστά, σχεδιασμένη γιὰ νὰ ἐφαρμόζει στὸν τράχηλο τῆς μήτρας καὶ νὰ φράζει τὴν εἴσοδο τοῦ σπέρματος στὴ μήτρα. Λειτουργεῖ δηλαδὴ ὅπως τὸ διάφραγμα καὶ εἶναι θέμα ἐπιλογῆς ἢ χρῆση τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου μέσου.

Τὸ κολπικὸ διάφραγμα καὶ ἡ τραχηλικὴ καλύπτρα μπορεῖ νὰ προκαλέσουν κυστίτιδα, διότι ἡ ἄκρη τους ἐπηρεάζει τὴν κύστη ἢ τὴν οὐρήθρα (πίεση κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ) καὶ συνεπῶς ἐπέρχεται τοπικὸς ἐρεθισμὸς¹⁹.

Ἄπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως οἱ παρατηρήσεις εἶναι ὅμοιες μ' αὐτὲς ποὺ σημειώθηκαν γιὰ τὸ ἀνδρικό προφυλακτικό. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, καὶ στὰ δύο φῦλα, ἐμποδίζεται ἡ φυσικὴ συνάντηση τῶν γαμετῶν, ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ σύλληψη. Δὲν παρατηρεῖται ἐκτρωτικὴ λειτουργία, ὅμως, σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν χρηστῶν, ἡ παρεμβολὴ ἐλαστικῶν ὑλικῶν καὶ χημικῶν οὐσιῶν στὴν ἀνδρόγυνη ἐπαφὴ γίνεται σὲ βάρος τῆς φυσικότητος.

γ. Ὁ ἀντισυλληπτικὸς σπῶγγος εἶναι ἓνα μικρὸ στρογγυλὸ σφουγγαράκι, κατασκευασμένο ἀπὸ μαλακὸ ὑλικό (πολυουρεθάνη), ἐμποτισμένο μὲ σπερματοκτόνες οὐσίες. Τοποθετεῖται στὸν κόλπο τῆς γυναίκας γιὰ νὰ ἐμποδίζει τὴ διείσδυση τῶν σπερματοζωαρίων στὴ μήτρα καὶ νὰ προκαλεῖ τὴν ἔγκαιρη καταστροφὴ τους.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι παρὰ τὸ ὑψηλὸ ποσοστὸ ἐπιτυχίας (97%), οἱ προαναφερόμενες ἐνδοκολπικὲς μέθοδοι δὲν ἔχουν εὐρεία διάδοση στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ ιδιαίτερα στὰ ἀνδρόγυνα ποὺ ἐξετάζουμε στὴ μελέτη μας. Συνήθως, ἡ χρῆση τους ἐφαρμόζεται ἀπὸ γυναῖκες ποὺ καθυστεροῦν τὸ γάμο τους, διατηρώντας ἐφήμερες ἢ μακροχρόνιες σχέσεις καὶ ἐπαφές²⁰.

19. T. Belfield - H. Martins, *μν. ἔργ.*, σσ. 18-19.

20. Πρβλ. «οἱ γυναῖκες ποὺ χρησιμοποιοῦν ἀντισυλληπτικοὺς ἐνδοκολπικοὺς χειρισμοὺς περιγράφονται ὡς ἀνεξάρτητες, λογικὲς (:), ἄτομα ποὺ θέλουν νὰ ὀρίζουν τὸ ἐρωτικὸ τους σκηνικό...», περιοδ. Ἡ Ψυχολογία σήμερα, τεύχ. 8, Ἰαν. 1991, Ἀθήνα.

III. Τὸ ἐνδομήτριο Σπείραμα (I.U.D.: Intra-Uterine Device)

Μέχρι τώρα παρακολουθήσαμε τὶς ἐνδοκολπικὲς μεθόδους, ποὺ ἐμπόδιζαν τὸ ἀνδρικό σπέρμα νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸ ὄριμο ὠάριο στὴ μήτρα. Τώρα ἐξετάζεται ἡ μέθοδος τοποθέτησης ἐνὸς ἐμβόλου ἢ ἀντικειμένου μέσα στὴ μήτρα.

Τὸ ἐνδομήτριο σπείραμα, ἢ κοινῶς σπιράλ, εἶναι μία συσκευὴ ἀπὸ μαλακὸ εὐκαμπτο πλαστικὸ ἢ συνδυασμὸς πλαστικοῦ καὶ μετάλλου, μήκους 2-4 ἐκ., σχήματος 7 ἢ T ἢ S, ποὺ τοποθετεῖται στὴν κοιλότητα τῆς μήτρας καὶ μπορεῖ νὰ παραμείνει ἐκεῖ γιὰ μῆνες ἢ χρόνια²¹.

Τὸ σπιράλ τοποθετεῖται μέσα στὴ μήτρα πάντοτε ἀπὸ γιατρό. Μὲ τὴν παρουσία τῆς νάιλον κλωστῆς ποὺ ἐξέχει στὸν τράχηλο τῆς μήτρας ἢ γυναίκα μπορεῖ νὰ ἐλέγχει τὴν ὑπαρξή του καὶ σὲ περίπτωσι ἀνάγκης νὰ τὸ ἀποσύρει²².

Ἡ ἐνδομήτρια εἶναι ἡ πιὸ ἀμφιλεγόμενη μέθοδος ὡς πρὸς τὸν τρόπο λειτουργίας της. Ἀρχικά, θεωρούσαμε ὅτι ἀποτελεῖ ἀμιγῆς ἀντισυλληπτικὸ μέσο, ὅμως ἡ προσεκτικὴ μελέτη τῆς ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας παρουσιάζει ξεκάθαρα τὴν ἄποψη ὅτι: τὸ ἐνδομήτριο σπείραμα ἀλλάζει τὸ περιβάλλον τῆς μήτρας ἔτσι, ὥστε τὸ γονιμοποιημένο ὠάριο νὰ ἀδυνατεῖ νὰ ἐγκατασταθεῖ, παραμείνει καὶ ἀναπτυχθεῖ²³! Συνεπῶς, συμβαίνει ἕκτρωση δίχως ἰατρικὴ ἐπέμβαση, ἀφοῦ τὸ ἔμψυχο γονιμοποιημένο ὠάριο ἀποβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀφιλόξενη μήτρα.

Ἐὰν λοιπὸν ἀντιμετωπίζουμε μία ἐκτρωτικὴ μέθοδο ὡς ἀντισυλληπτικὴ, λόγῳ ἄγνοιας ἢ παραπληροφόρησης, ἔχουμε, ἀναμφίβολα, ἠθικὸ πρόβλημα. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ἡ παρατηρούμενη πρόχειρη καὶ ἐλλιπὴς γνώση τῶν σύγχρονων πνευματικῶν στὸ θέμα αὐτό, ἐκτὸς βέβαια ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων.

21. Γεωργίου Κρεατσᾶ, δρ, *μν. ἔργ.*, σ. 131.

22. P. Bello - C. Dolto - A. Shiffmann, *μν. ἔργ.*, σ. 88.

23. T. Belfield - H. Martins, *μν. ἔργ.*, σ. 13.

Προκαλεῖ ἐντύπωση ἡ ἀρχικὴ ὁμολογία τῶν εἰδικῶν, ὅτι δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆς ὁ τρόπος λειτουργίας του²⁴. Στὴν ἐλληνογλωσση βιβλιογραφία δηλώνεται μερικὴ ἄγνοια γιὰ τὸν τρόπο λειτουργίας, ἐνῶ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτὴ βασίζεται σὲ ξενόγλωσσα βιβλία καὶ ὀδηγοὺς οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ, ὅπου εἶναι σαφῆς ἡ θέση γιὰ τὴν ἐκτρωτικὴ καὶ συνεπῶς ἠθικὰ προβληματικὴ ἐνέργεια τοῦ σπιράλ. Μήπως ἡ παραπλανητικὴ κατάταξη στὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα ἀποσκοπεῖ στὴν ἀποφυγὴ ἀνοικτῆς διαμάχης μὲ τοὺς φορεῖς -καὶ κυρίως τὴν Ἐκκλησία- ποὺ μάχονται κατὰ τῶν ἐκτρώσεων, καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ ἤδη ἔμψυχου γονιμοποιημένου ὠαρίου; Ἐὰν πράγματι λειτουργεῖ ἐκτρωτικὰ τὸ ἐνδομήτριο σπείραμα, εἶναι παράλογο οἱ ὀρθόδοξοι πνευματικοὶ νὰ ἀνέχονται τὴ χρήση του στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομίας.

Ὑπάρχουν, λοιπόν, δύο θεωρίες γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ σπιράλ, ἡ μία περιγράφεται ἀντισυλληπτικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἐκτρωτικὴ²⁵.

Ἡ θέση αὐτὴ ἀναφέρεται σπάνια καὶ ὑποθετικά, καθὼς δὲν εἶναι ἀπόλυτα τεκμηριωμένη. Στὴν περίπτωσι αὐτῆ, δηλαδὴ στὴν παρεμπόδιση τῆς σύλληψεως, ὁ ἠθικὸς σχολιασμὸς εἶναι ὁμοιος μ' αὐτὸν γιὰ τὰ ἄλλα ἀντισυλληπτικὰ μέσα. Συμβαίνει ἀντισύλληψη, ὄχι ἐκτρωσι.

Ἡ δεύτερη ἄποψη γιὰ τὸν τρόπο λειτουργίας εἶναι πιὸ σαφῆς καὶ σχεδὸν καθολικὰ ἀποδεκτὴ²⁶: ἡ παρουσία ἐνὸς ξένου ἀντικειμένου

24. Κ. Μαύρου, *μν. ἔργ.*, σ. 11: «...δὲν εἶναι γνωστὸ πῶς ἐμποδίζουν τὴ σύλληψη»(;), πρβλ. Γεωργίου Κρεατσᾶ, *δρ. μν. ἔργ.*, σ. 132, «ὁ τρόπος δὲν εἶναι γνωστός» καὶ πρβλ. *Οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς καὶ Λαϊκὴ ἐπιμόρφωση*, Ν.Ε.Λ.Ε. Ἀττικῆς, σσ. 33-34: «... καὶ δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τρόπος ποὺ ἐμποδίζουν τὴ σύλληψη»(;).

25. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι γιὰ τὴν ἐκτρωτικὴ λειτουργία δὲν διαπιστώσαμε νὰ ἀναφέρεται κάποιο ἠθικὸ ἢ ἰατρικὸ δῆλημμα ἀπὸ τοὺς εἰδήμονες γιὰ τίς «μικρο-εκτρώσεις» ποὺ συμβαίνουν στὰ 2-3 χρόνια χρήσης του, παρὰ μόνο γιὰ τίς παρενέργειες ποὺ προκαλεῖ στὴ γυναῖκα.

26. Γεωργίου Κρεατσᾶ, *δρ. μν. ἔργ.*, σ. 132. Μὲ τὴ θέσι αὐτὴ συμφωνοῦν: α) Theodor Bovet, *Ὁ Γάμος*, *μν. ἔργ.*, σ. 10, β) *Σύλληψη καὶ ἀντισύλληψη*, Pro-familia

μέσα στη μήτρα προκαλεί την αντίδραση του βλεννογόνου της μήτρας και με τη συνάθροιση λευκών αίμοσφαιρίων γύρω από το σπείραμα δημιουργείται έχθρικό περιβάλλον στην έγκατάσταση και ανάπτυξη του γονιμοποιημένου ωαρίου.

Δεν υπάρχουν αρκετά περιθώρια αμφισβήτησης ότι υπάρχει πρόωμη άμβλωση, δίχως ιατρική επέμβαση.

Με την ολοκλήρωση της αναφοράς για το ένδομήτριο σπείραμα, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούν οι επιπλοκές που μπορεί να επιφέρει. Μερικές απ' αυτές είναι: α) διάτρηση της μήτρας κατά την τοποθέτηση, β) μητρορραγία ή πόνος, γ) έξωμήτριος κύηση, δ) έντονοι πόνοι κατά την περίοδο.

Η έκτρωτική λειτουργία και η αύξημένη επικινδυνότητά του για την υγεία της γυναίκας είναι οι αιτίες για την ήθικη απόρριψή του, από την όρθόδοξη σκοπιά.

Δ. Χημικές μέθοδοι - 'Ορμονική' Αντισύλληψη

Οί χημικές μέθοδοι χωρίζονται σε χημικά σπερματοκτόνα προϊόντα και σε χάπια ή ενέσεις που περιέχουν στεροειδείς ορμόνες με σκοπό την αναστολή της ώορρηξίας.

Ι. Οί σπερματοκτόνες ουσίες είναι χημικές ουσίες που καταστρέφουν ή εμποδίζουν τουλάχιστον τη δυνατότητα της παραπέρα προώθησης των σπερματοζωαρίων στη μήτρα. Υπάρχουν σε μορφή κολπικών έναφριζόντων υπόθετων, κρέμας, ζελέ ή αφρών.

Η χρήση τους με προφυλακτικά ή διαφράγματα έχει άμιγώς αντισυλληπτική λειτουργία. Ο ήθικος σχολιασμός για τη μέθοδο αυτή είναι ανάλογος μ' αυτόν για τα αντισυλληπτικά μέσα. "Οποιοσδήποτε επικροτεί την αντισύλληψη δεν έχει ένδοιασμό στη χρήση της μεθόδου,

1988, σ. 12, γ) P. Bello - C. Dolto - A. Shifmann, *μν. έργ.*, σ. 88, δ) M.F.P.F., *μν. έργ.*, σ. 15, ε) R. Hatcher - G. Stewart, *μν. έργ.*, σ. 132, στ) T. Belfield - H. Martins, *μν. έργ.*, σ. 14.

ἀφοῦ οἱ ἀντενδείξεις καὶ παρενέργειες εἶναι ἐλάχιστες. Ἡ συνολικὴ ἀπόρριψη τῆς ἀντισύλληψης αὐτόματα καταδικάζει καὶ τὴν πιὸ ἀπλὴ μέθοδο καὶ κυρίως αὐτὲς ποὺ κατατάσσονται στὰ τεχνητὰ ἢ χημικὰ μέσα. Σημασία δὲν ἔχει ἡ χρῆση φυσικῆς ἢ τεχνικῆς μεθόδου, ἀλλὰ ἡ πρόθεση γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς σύλληψης. Γιὰ ποιό λόγο στὴν ἀντισύλληψη ἡ συστηματικὴ χρῆση φυσικῶν μεθόδων θεωρεῖται ἠθικότερη ἀπὸ τὴ χρῆση ἀκίνδυνων χημικῶν μέσων;

Γιατί ἄραγε ἀποτελεῖ ἄλλοθι ἢ πιθανὴ ἀναποτελεσματικότητά τῶν φυσικῶν σὲ σχέση μὲ τὴν ἀύξημένη ἐπιτυχία τοῦ ἐπιθυμητοῦ μὲ τὴ χρῆση τεχνητῶν μέσων; Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση μετρᾷ ἡ πρόθεση τῆς ἀποφυγῆς τεκνογονίας ὡς πράξης, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ ποσοστὰ ἀποτυχίας τῶν μεθόδων, φυσικῶν ἢ τεχνητῶν, σὲ συνδυασμῷ, πάντοτε, μὲ τὴν ἐπικινδυνότητα τῶν μέσων ποὺ ἐγκυμονοῦν ἢ προκαλοῦν ἐπιπλοκὲς στὴν ἀνθρώπινη ὑγεία.

II. Τὸ ἀντισυλληπτικὸ χάπι κυκλοφόρησε τὸ 1960 στὴν Ἀμερική, δημιούργησε «ἐπανάσταση» στὸν κόσμο τῆς ἀντισύλληψης, γνώρισε εὐρεία καὶ ταχεῖα ἐξάπλωση σ' ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἀποτελεῖ, σήμερα, τὸ κυριότερο ἀντισυλληπτικὸ μέσο.

Κυρίως κυκλοφοροῦν δύο εἶδη ἀντισυλληπτικῶν χαπιῶν, τὰ ὁποῖα περιέχουν ὁρμόνες: α) τὸ χάπι μὲ συνδυασμὸ οἰστρογόνων καὶ προγεστερόνης καὶ β) τὸ μίνι-χάπι ποὺ περιέχει μόνον προγεστερόνη.

α. Τὸ χάπι συνδυασμοῦ (*Combined Pill*) ἀποτελεῖται ἀπὸ συνθετικὲς ὁρμόνες, οἰστρογόνων καὶ προγεστερόνης, ὅμοιες μ' αὐτὲς ποὺ παράγει τὸ γυναικεῖο σῶμα στὸν ἔμμηνο κύκλο. Ἡ ὥορρηξία συμβαίνει σὲ ἀπάντηση χημικοῦ μηνύματος ἀπὸ μέρος τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὰ ἀναπαραγωγικὰ ὄργανα. Ὁ κύριος ρόλος τῶν ὁρμονῶν εἶναι νὰ σταματήσουν τὸ μήνυμα αὐτό, ὥστε νὰ μὴν ὠριμάσει τὸ ὠάριο, δηλαδὴ ἀναστέλλεται ἡ ὥορρηξία. Ὅμως, ἐπηρεάζουν καὶ τὴ βλεννογόνο τῆς μήτρας, ὥστε σὲ περίπτωσι σύλληψης νὰ ἐμποδίζεται ἡ ἐγκατάστασι τοῦ γονιμοποιημένου ὠαρίου²⁷!

27. Belfield-Martins, *μν. ἔργ.*, σ. 7: «*The hormones also affect the lining of the womb, so that it will not be able to received the fertilized egg*».

Ἐπίσης, παρατηρεῖται ἡ πῆξη τῆς τραχηλικῆς βλέννας γιὰ νὰ ἐμποδίζονται τὰ σπερματοζωάρια στὴ διείσδυσή τους πρὸς τὴ μήτρα.

β. Τὸ μικρό-χάπι (*Mini-Pill*) δὲν περιέχει οἰστρογόνα, ἀλλὰ μόνο συνθετικὴ προγεστερόνη σὲ μικρὲς ποσότητες. Τὸ χάπι αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει τὴν παραγωγή ὠαρίου, ἀλλὰ ἐπηρεάζει τὴ ρευστοποίηση τῆς βλέννας στὸν τράχηλο τῆς μήτρας τὸν καιρὸ τῆς ὠορρηξίας καὶ ἀδυνατοῦν τὰ σπερματοζωάρια νὰ φτάσουν στὴ μήτρα. Ἐπιπρόσθετα, ἐπηρεάζεται τὸ περιβάλλον τῆς μήτρας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ γίνεται δεκτὸ τὸ γονιμοποιημένο ὠάριο.

Τὰ ἀντισυλληπτικὰ χάπια, λαμβάνονται μὲ ἰατρικὴ συνταγὴ σὲ καθορισμένα χρονικὰ διαστήματα²⁸. Ἀποτελοῦν βασικὸ μέσο στὴν πολιτικὴ τῆς ἀντισύλληψης καὶ ἐξαιτίας τῆς μορφολογίας τους, δηλαδή ὡς ἀπλοῦ χάπιου, ἔχουν γίνεи εὐρέως ἀποδεκτά. Ἐπιπλέον, ἡ ἀνύπαρκτη ἐπιπλοκὴ καὶ ἡ ἔλλειψη μηχανικοῦ ἐμποδίου στὴ συζυγικὴ συνουσία, ἐπιτείνουν τὴν ἐξάπλωση καὶ τὴ γενικότερη ἀποδοχὴ τῶν ἀντισυλληπτικῶν χαπιῶν.

Πέρα ἀπὸ τὴν ἐκτρωτικὴ λειτουργία τοῦ ἀντισυλληπτικοῦ χάπιου τῆς ἐπομένης μέρας, πού τὸ χαρακτηρίζει ὡς ἀπαράδεκτη καὶ ἀνῆθικὴ μέθοδος, τὸ κόστος τῆς ἀπόλαυσης καὶ σιγουριάς εἶναι πρᾶγματι βαρὺ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑγεία.

Ἐπιπλέον σὲ ἰατρικὰ δημοσιεύματα γίνεται συζήτηση γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ χάπιου στὴν ἀνάπτυξη τοῦ καρκίνου τῆς μήτρας καὶ τοῦ μαστοῦ²⁹, ἐνῶ τὸ ἐνδεχόμενον ἢ χορήγηση ὁρμονῶν γιὰ τὴν ἀναστολὴ τῆς

28. Γεωργίου Κρεατσᾶ, δρ, μν. ἔργ., σ. 135: «Τὸ μίνι-χάπι λαμβάνεται σὲ καθημερινὴ βάση, ἐνῶ τὰ χάπια οἰστρογόνων καὶ προγεστερόνης ἀκολουθοῦν περιπλοκότερες ὁδηγίες χρήσης. Τὰ σκευάσματά τους περιέχουν 21, 22 ἢ 28 χάπια στὴν κάθε σειρᾶ. Τὰ χάπια τῶν 21 ἢ 22 ἔχουν ἑναρξὴ λήψης τὴν 1η ἢ τὴν 5η μέρα τοῦ ἔμμηνου κύκλου. Ὅταν τελειώσουν, μετὰ ἀπὸ καθημερινὴ λήψη, μεσολαβεῖ ἕνα διάστημα 7 ἢ 6 ἡμερῶν χωρὶς χάπι καὶ κατόπιν ξεκινᾷ ἡ νέα σειρᾶ. Ἄν ἡ συσκευασία περιέχει 28 χάπια, τότε λαμβάνονται καθημερινὰ δίχως διακοπὴ, καθὼς τὰ 7 τελευταῖα δὲν περιέχουν ὁρμόνες, ἀπλὰ διευκολύνεται ἡ γυναίκα στὴν ἐνθύμηση λήψης τους».

29. Ὁ.π., σσ. 137-138.

ώορρηξίας νὰ ὑποβοηθεῖ στὴν ἀνάπτυξη καρκίνου ἀπουσιάζει σχεδὸν ἀπὸ ὅλα τὰ φυλλάδια οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ.

Οἱ σοβαρότερες παρενέργειες τοῦ χαπιοῦ εἶναι: 1) ἡ ἀνάπτυξη καρκίνου, 2) οἱ θρομβώσεις τῶν ἀγγείων, 3) τὸ ἔμφραγμα τῆς καρδιᾶς, 4) τὰ ἀγγειακὰ ἐπεισόδια, 5) ἡ ἐπιδείνωση τοῦ ὑπάρχοντος διαβήτη, 6) ἡ ὑπέρταση, 7) τὰ καλοήγη ἀδενώματα τοῦ ἥπατος³⁰. Ἡ ἐπικινδυνότητα τοῦ χαπιοῦ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη υἱεία, παρόλο ποὺ ὑπάρχουν διαφωνίες, ἀναφέρεται καὶ στὴ διατήρηση τῆς γονιμότητας στὴ γυναίκα καὶ στὶς βλάβες ποὺ προκαλεῖ σὲ πιθανὴ ἐγκυμοσύνη.

III. Ἐνέσιμη ὁρμονικὴ ἀντισύλληψη. Ἄλλος ἕνας τρόπος γιὰ τὴ λήψη ὁρμονῶν εἶναι ἡ ἐνδομυϊκὴ ἔνεση προγεστερόνης, ἡ ὁποία δρᾷ ἀντισυλληπτικὰ γιὰ 3-6 μῆνες ἀπὸ τὴ χορήγησή της καὶ ἀναστέλλει τὴν ὡορρηξία. Ἡ ἀναστολὴ τῆς ὡορρηξίας σημαίνει τὴν ἐμπόδιση τῆς σύλληψης, ἄρα δὲν παρατηρεῖται πρῶιμη ἔκτρωση. Ὅταν ὅμως ἐμποδίζουν τὴν ἐγκατάσταση τοῦ γονιμοποιημένου ὠαρίου στὴ μήτρα, ἡ ἠθικὴ ἀξιολόγηση εἶναι διαφορετικὴ.

Γιὰ τὴν ὁρμονικὴ ἀντισύλληψη, εἴτε μὲ τὴ μορφή χαπιῶν ἢ ἐνέσεων, ἡ θέση μας εἶναι κατηγορηματικὰ ἀντίθετη γιὰ τὴ χρῆση τους, γιὰ τὸ λόγο ὅτι πιθανὸν νὰ λειτουργοῦν καὶ ἐκτρωτικά, δημιουργώντας ἐχθρικὸ περιβάλλον γιὰ τὴν τοποθέτηση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἔμφυτου γονιμοποιημένου ὠαρίου στὴ μήτρα. Ἡ κατάταξη τοῦ ἐνδομήτριου σπειράματος (I.U.D.), τοῦ χαπιοῦ τῆς ἐπόμενης ἡμέρας καὶ τῆς ἐνέσιμης ὁρμονικῆς ἀντισύλληψης στὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα θὰ πρέπει νὰ ἐπανεξετασθεῖ.

Στὰ μέσα ἀντισύλληψης, σὲ ἀρκετὰ βιβλία καὶ φυλλάδια οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ, κατατάσσονται δυὸ ἀμβλωτικὲς μέθοδοι:

α. Τὸ χάπι τῆς ἐπόμενης ἡμέρας (Pill after morning) ἢ ἀλλιῶς «τὸ χάπι μετὰ τὴν ἐπαφή» χρησιμοποιεῖται μετὰ τὴ συνουσία, σὲ γόνιμες ἡμέρες, ὅποτε τὸ ἐνδεχόμενο ἐγκυμοσύνης εἶναι σχεδὸν βέβαιο. Περιέχει ἰσχυρὴ δόση οἰστρογόνων καὶ ἐμποδίζει τὴν ὠρίμανση τοῦ

30. Ὁ.π.

γονιμοποιημένου ωαρίου³¹.

6. Το ένδομητριο σπείραμα τῆς ἐπόμενης ἡμέρας (*Morning-after IUD insertion*) εἶναι μία ἄρκετὰ ἀποτελεσματικὴ μετὰ-συνουσιακὴ ἀντισυλληπτικὴ μέθοδος! Τοποθετεῖται στὴν κοιλότητα τῆς μήτρας γιὰ νὰ ἀποτρέψει τὴν ἀνεπιθύμητὴ ἐγκυμοσύνη, ἀφοῦ προφυλάσσει (!) ἀπὸ τὴν ἐμφύτευση τοῦ γονιμοποιημένου ωαρίου³².

Αὐτὰ ἀναφέρουν ὀρισμένα ἐγχειρίδια προγραμματισμοῦ καὶ προκαλεῖ ἐντύπωση ἢ σύγχυση τῆς ἔννοιας τῆς ἀντισύλληψης μ' αὐτὴν τῆς ἔκτρωσης. Δὲν παρατηρεῖται σημαντικὴ διαφορὰ τῶν παραπάνω ἐκτρωτικῶν μεθόδων σὲ σχέση μὲ τὴν ἐκτρωτικὴ ἀναρρόφηση (*menstrual extraction*) τοῦ ένδομητρίου.

E. Νέες Μέθοδοι³³

Στὴ συνέχεια σημειώνονται οἱ μελλοντικὲς ἀντισυλληπτικὲς μέθοδοι, πού δὲν ἀποκλείεται νὰ χρησιμοποιοῦνται σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα:

I. Ὁρμονικὲς μέθοδοι

α. *LH-RH*. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ συνθετικὴ ὁρμόνη, ἢ ὁποῖα στὶς γυναῖκες ἀναστέλλει τὴν ὠορρηξία, ἐνῶ στοὺς ἄνδρες ἀλλάζει τὴ συμπεριφορὰ τοῦ σπέρματος.

β. *Τὰ ἔρρινα σπρέϋ (Nasal Sprays)* χρησιμοποιοῦν τὴ χημικὴ ἀντι-

31. Pro-Familia, *Προγραμματισμὸς Οἰκογένεια Γιατί; Μὲ τί; μτφρ.*, Frankfurt 1980, σ. 29: «Τὸ χάπι τῆς ἐπαύριον δὲν εἶναι ἀντισυλληπτικὴ μέθοδος καὶ εἶναι κατάλληλο μόνο σὲ περίπτωσι ἀνάγκης», δηλαδὴ ἔναρξη καὶ συνέχιση τῆς ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

32. R. Hatcer - G. Stewart, *μν. ἔργ.*, σ. 132: «*Post-Coital IUD'S works by preventing implanatation of the fertilised ovum*».

33. Ἡ παρουσίαση τῶν νέων μεθόδων βασίστηκε στὸ βιβλίο: «*Choices in Contraception*» τοῦ Z. Pauncefort, London 1984.

συλληπτική οὐσία Buserelin, ἡ ὁποία ἀναστέλλει τὴν ὠρρηξία στὶς γυναῖκες, ἐνῶ στοὺς ἄνδρες ἐμποδίζει τὴν παραγωγή σπέρματος.

γ. Ἡ ἐμφυτευμένη ὑποδῶρια ἀντισύλληψη διαρκείας (*Norplant Contraception*) ἀποτελεῖται ἀπὸ 6 μικρά, εὐέλικτα ἐλαστικά σωληνάρια σιλικόνης πού τὸ καθένα περιέχει 35 mg προγεστερόνης. Μὲ τοπικὴ νάρκωση, τὰ σωληνάρια ἐμφυτεύονται στὸ μπράτσο τῆς γυναίκας καὶ τὴν «προφυλάσσει» γιὰ 5 χρόνια. Ἡ ἐπέμβαση τοποθέτησης διαρκεῖ 15 λεπτά³⁴.

δ. Τὸ ἐνδομήτριο σπείραμα μὲ περιεχόμενο μακρῶς διαρκείας ὁρμόνης στὸ ἔμβολό του, πού ἀναστέλλει τὴν ὠρρηξία.

ε. Τὸ ἐνδομήτριο δακτυλίδι ἢ μπρασελὲ μὲ περιεχόμενο ὁρμονικῆς προγεστερόνης πού λιώνει ἀργὰ στὴ μήτρα καὶ ἀναστέλλει τὴν ὠρρηξία.

στ. Τὸ ἐνδομήτριο ὁρμονικὸ χάπι τοποθετεῖται καὶ διαλύεται στὴ μήτρα, ἀναστέλλοντάς τὴν ὠρρηξία.

ζ. Τὸ ἀνδρικό χάπι σταματᾷ τὴν παραγωγή σπέρματος, διοχετεύοντας ὁρμόνες τεστοστερόνη καὶ οἰστραδιόλη στὸ σῶμα.

η. Ἡ ἔνεση τεστοστερόνης στὸν ἄνδρα εἶναι πλέον πραγματικότητα. Χορηγεῖται μὲ τακτικὴ ἐνδομυϊκὴ ἔνεση. Μὲ 250 mg ἐβδομαδιαίως ὁ ἀδένας τῆς ὑπόφυσης, ὑπεύθυνος γιὰ τὴ ρύθμιση ὁρμονικῶν ἐκκρίσεων στὸν ὀργανισμό, «ξεγελάται» καὶ δὲν παράγει σπέρμα στοὺς ὄρχεις³⁵.

II. Μηχανικὲς μέθοδοι³⁶

α. Πῶματα πού μπλοκάρουν τὴν οὐρήθρα καὶ ἀποτρέπουν τὴ συνάντηση τῶν γαμετῶν.

β. Ὁ σπόγγος μὲ *Collagen* πού χρησιμοποιεῖται ὡς σπερματοκτόνο.

34. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὶς 13/1/1991 δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα *Τὸ Βῆμα* τὸ ἄρθρο: «Υποδῶρια Ἀντισύλληψη Διαρκείας», μὲ τὸ ὅποιο γίνεται σαφὲς ὅτι ἡ μελλοντικὴ μέθοδος τοῦ 1984 ἔχει γίνῃ πραγματικότητα.

35. Ὁλγας Κολιάτσου, «Χάπι γιὰ ἄνδρες», περ. *ΕΝΑ*, 28/8/1991, τεύχ. 35.

36. Βλ. Ζ. Pauncefort, *μν. ἔργ.*, σσ. 168-173.

γ. *Ἡ κάπα μελιοῦ τοποθετεῖται στὸν κόλπο γιὰ μία ἐβδομάδα.*

δ. *Ἡ κόλλα πολυμερείας λειτουργεῖ κι αὐτὴ ἐνδοκολπικά, ἀφοῦ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ της ὡς gel μετασχηματίζεται σὲ μία ἐλαστικὴ οὐσία ποὺ ἐμποδίζει τὴν εἴσοδο τοῦ σπέρματος στὴ μήτρα.*

ε. *Ἐμβολα καὶ ἀντικείμενα ποὺ ἀποσκοποῦν στὴν ἀνίχνευση τῆς ὠορρηξίας. Γιὰ παράδειγμα, ἓνα εἶδος θερμόμετρου τὸ ὁποῖο δείχνει τὴν ὠρίμανση ἢ ὄχι τοῦ ὠαρίου.*

Γίνεται σαφὲς ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σταματᾷ νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἀνακάλυψη νέων ἀποτελεσματικότερων ἀντισυλληπτικῶν μεθόδων. Κύριο μέλημα καὶ ἔγνοια ἀποτελοῦν ὁ ἔλεγχος τῆς γονιμότητας μὲ τὸν πιὸ ἀνώδυνο τρόπο γιὰ τὴ διατήρηση τῆς φυσικότητας τῆς σεξουαλικῆς πράξης καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν ἐπιπλοκῶν καὶ παρενεργειῶν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑγεία.

2. Ο ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Α. Ἱστορικὴ ἀναδρομὴ

“Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ κοινωνία καὶ ἐκτιμήθηκε ἐντονότερα ἡ προσωπικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τότε καὶ τὸ θέμα τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἄρχισε νὰ ὀργανώνεται σὲ «κίνημα». Ξεκίνησε στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, περίπου τὸ 1912, ἀπὸ τὴς Η.Π.Α., μὲ πρωτοπόρο τὴν ἀμερικανίδα Margaret Sanger. Ἡ κίνηση συνδέθηκε ἀρχικὰ μὲ τὸ αἴτημα γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὴν εὐτυχία τῆς οἰκογένειας, ὀνομάσθηκε κίνηση γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν γεννήσεων (Birth Control) καὶ πρέσβευε ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς γυναίκας ἀπὸ τὴς ἀνεπιθύμητες ἐγκυμοσύνες συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν προαγωγή τῆς ὑγείας μητέρας καὶ παιδιοῦ³⁷.

Τὶς ἀρχὲς τοῦ κινήματος ἀναγνώρισε γιὰ πρώτη φορά ἡ Γενικὴ

37. Ε.Ο.Π., *Δέκα χρόνια παρουσίας καὶ δράσης στὸν Οἰκογενειακὸ Προγραμματισμὸ*, Ἀθήνα 1988, σ. 13.

Συνέλευση τοῦ Ο.Η.Ε. τὸ 1966 μὲ τὴ διακήρυξη ὅτι «κάθε οἰκογένεια θὰ πρέπει νὰ καθορίζει ἐλεύθερα τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν της (General Assembly, Resolution 2211)». Ἀκολούθησαν κι ἄλλες ἀποφάσεις θετικὰ διακείμενες πρὸς τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ, ὅπως αὐτὴ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης (1975 καὶ 1978) ποὺ συνιστᾷ στὰ κράτη-μέλη του νὰ λάβουν διοικητικὰ καὶ νομοθετικὰ μέτρα, ὥστε τὸ ἄτομο ἐλεύθερο καὶ ὑπεύθυνο νὰ μπορεῖ νὰ ρυθμίζει τὴν τεκνοποίησή του, ἔχοντας στὴ διάθεσή του τὶς ἀπαραίτητες πληροφορίες καὶ τὶς κατάλληλες ὑγειονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ὑπηρεσίεσ³⁸.

Στὴν Ἑλλάδα ὁ οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς ὡς κοινωνικὸ κίνημα ἦταν ἀνύπαρκτος μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ '70. Τὸ 1976 ἰδρύθηκε ἀπὸ ὁμάδα ἐπιστημόνων -κυρίως ἀπὸ γιατρούς- ἡ Ἐταιρεία Οἰκογενειακοῦ Προγραμματισμοῦ, ἡ ὁποία πρωτοστάτησε στὴν ἀναγνώριση καὶ θεσμοθέτηση τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ. Μὲ νομοσχέδιο ποὺ κατατέθηκε στὴ Βουλὴ καὶ στὴ συνέχεια ψηφίστηκε (Ν.Δ. 1036/80) θεσμοθετήθηκε πλέον ὁ οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ὁ ὅρος σημειώνεται στὴν ἐλληνικὴ νομοθεσία.

Κύριο μέλημα ἦταν ἡ δημιουργία κέντρων προγραμματισμοῦ σ' ὅλη τὴν ἐπικράτεια, ὡστόσο ἡ λειτουργία τους περιορίστηκε σὲ νοσοκομειακὰ ἐπίπεδα στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Θεσσαλονίκη.

Ἡ μὴ εὐρεία ἀποδοχὴ τῶν φορέων τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ὀφείλεται κυρίως στὸ παρατηρούμενο δημογραφικὸ πρόβλημα³⁹ καὶ στὴν ἐμπλοκὴ του σὲ παραδοσιακοὺς θεσμοὺς καὶ σὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν προσωπικὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνα, ὅπως ἡ οἰκογένεια, ἡ ἀναπαραγωγὴ καὶ ἡ σεξουαλικότητᾰ⁴⁰.

Στὴ συνέχεια παρατίθενται οἱ ἀπόψεις τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ

38. Ὁ.π., σσ. 15-16.

39. Σὲ κάθε Ἑλληνίδα μητέρα ἀναλογοῦν 1,5 παιδιὰ σὲ σχέση μὲ τὸ 1965 ποὺ ἦταν 2,3 παιδιὰ, «Γηράσκει ἡ Γηραιὰ Ἠπειρος», Ἐφημ. *Τὸ Βῆμα* 1/9/1991.

40. Ἡ Ε.Ο.Π. καταλογίζει εὐθύνη σὲ πολιτειακὰ ὄργανα καὶ στὴν Ἐκκλησία γιὰ τὴν ἀντίθεση καὶ ἀντίδρασή τους στὸ κίνημά της, *μν. ἔργ.* σ. 21.

οικογενειακού προγραμματισμού, ώστε στο επόμενο κεφάλαιο να τοποθετηθούν οι σύγχρονες ποιμαντικές γραμμές.

B. Οι σκοποί του Οικογενειακού Προγραμματισμού

Ο οικογενειακός προγραμματισμός πρεσβεύει ότι η ρύθμιση της γονιμότητας αποτελεί θεμελιακό ανθρώπινο δικαίωμα, ιδιαίτερα του ζεύγους. Η άσκηση του δικαιώματος θα πρέπει να γίνεται έκούσια, ενώ στην πρώτη γραμμή της ανεπιθύμητης έγκυμοσύνης, και συνεπώς της έκτρωσης, βρίσκεται η αντίσύλληψη⁴¹.

Η κίνηση αναγνωρίζει την ύπαρξη των απόψεων, που υποστηρίζουν ότι κάθε προσπάθεια να προγραμματιστεί και να αλλοιωθεί ή αναπαραγωγική συμπεριφορά με οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο, αντίκειται στη φύση ή στο θέλημα του Θεού, άρα γι' αυτούς είναι σφάλμα. Τονίζεται, όμως, ότι αφού ο άνθρωπος ρυθμίζει τις δραστηριότητές του, μπορεί να ρυθμίζει και τη γονιμότητά του⁴². «Ο οικογενειακός προγραμματισμός αυτός καθ' αυτός είναι δίκαιος σε όλες τις περιπτώσεις και αποτελεί θεμελιακό ανθρώπινο δίκαιο και έργο-λειό για την προστασία της οικογενειακής υγείας και ευημερίας», διαβάζουμε σε επίσημη πηγή του⁴³.

Οι υποστηρικτές του οικογενειακού προγραμματισμού επικεντρώνουν τις θέσεις τους στα παρακάτω επιχειρήματα:

I. Ιατρικό επιχείρημα. Παρά την πρόοδο της ιατρικής επιστήμης, υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες η έγκυμοσύνη θέτει σε κίνδυνο την υγεία ή ακόμη και τη ζωή της γυναίκας.

Η ηλικία έναρξης της αναπαραγωγικότητας είναι σημαντική για την υγεία και την ασφάλεια της γυναίκας. Η έγκυμοσύνη κάτω από τα 20 χρόνια και μετά τα 35 επιφυλάσσει περισσότερους κινδύνους.

41. Fred Sai, *Some Ethical Issues in Family Planning*, London 1976, σσ. 9-12.

42. "Ο.π., σ. 14.

43. "Ο.π., σ. 16.

Ἐπομένως, ὁ προγραμματισμὸς χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ διαβεβαιώ-
νει ὅτι ἡ σύζυγος θὰ γεννᾷ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς καλύτερης βιολο-
γικᾶ καὶ λιγότερο ἐπικίνδυνης περιόδου.

Ἡ ρύθμιση τοῦ χρόνου μεταξύ διαδοχικῶν κυήσεων θεωρεῖται ση-
μαντικὴ καὶ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ὑπεύθυνη ἀντισύλληψη. Ἐρευνες
ἀπέδειξαν ὅτι τὸ διάστημα τῶν τριῶν (3) χρόνων εἶναι ἄρκετὸ γιὰ
τὴν ὑγεία τῆς μητέρας καὶ τοῦ παιδιοῦ. Τὸ διάστημα αὐτὸ βοηθᾷ στὴν
ὀλοκλήρωση τοῦ θηλασμοῦ, στὴν καλύτερη ψυχολογικὴ καὶ σωματικὴ
ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ σὲ σχέση μὲ τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον καὶ
τέλος στὴν πλήρη «ἀνάρρωση» τῆς μητέρας ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις τῆς
ἐγκυμοσύνης, προτοῦ ἀρχίσει ἡ ἐπόμενη⁴⁴.

Δίχως προγραμματισμὸ, ὁ χρόνος τῶν κυήσεων εἶναι ἀπρόβλε-
πτος καὶ ἂν ἡ ἐγκυμοσύνη ἐπαναλαμβάνεται σὲ σύντομα χρονικὰ δια-
στήματα, ἡ φυσικὴ ἢ ψυχολογικὴ καταπόνηση ἐπηρεάζει τὴ συζυγικὴ
σχέση καὶ ἁρμονία.

II. Εὐγονικὸ ἐπιχείρημα. Ὅταν ἐμφανίζεται φυσιολογικὴ ἄδυ-
ναμία, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ μεταδοθεῖ στὸ παιδί, πρέπει νὰ χρησιμο-
ποιεῖται ἀντισύλληψη. Ἡ ρύθμιση τῆς γονιμότητος λοιπὸν ἐπιβάλ-
λεται σὲ περιπτώσεις πού ἐπιχειρεῖται ἡ παρεμπόδιση ἐπιδεινώσεως
ὑπάρχουσας νόσου ἢ παρεμπόδιση μεταβιβάσεως κληρονομούμενων
νόσων⁴⁵.

III. Οἰκονομικὸ ἐπιχείρημα. Ἱστορικὰ τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἀπο-
τελεῖ τὴν ἀπαρχὴ γιὰ τὸ αἶτημα τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων. Πρῶτος
ὁ κληρικὸς Μάλθους ὑποστήριξε τὸν περιορισμὸ τῶν γεννήσεων μὲ
σεξουαλικὴ ἀποχή καὶ τὴ σύναψη γάμου σὲ μεγαλύτερη κατὰ τὸ δυ-
νατὸ ἡλικία⁴⁶. Ὁ Μάλθους ὑποστήριξε ὅτι ὁ ἀνθρώπινος πληθυσμὸς

44. Fred Sai, *μν. ἔργ.*, σ. 17. Ἡ ἄποψη αὐτὴ προτείνει σὲ διάστημα 15 χρόνων
(μεταξὺ 20-35) 4-6 γέννες, θέση πού προτείνουν καὶ ὀρισμένοι ὀρθόδοξοι ποιμένες.

45. Ἰ. Δανέζη, «Δικαιώματα τῆς γυναίκα καὶ γονιμότητα», *Materia Medica
Graeca*, τόμ. 6, τευχ. 5, Ὀκτώβριος 1978, σσ. 415-416.

46. T. R. Malthus, *An Essay on the principles of Population*, τόμ. 2, New York
1966.

μεγαλώνει κατὰ γεωμετρική πρόοδο 1, 2, 4, 8, 16, 32, ἐνῶ τὰ μέσα συντήρησης ἀυξάνονται κατὰ ἀριθμητική πρόοδο 1, 2, 3, 4, 5, 6. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος, ἀφοῦ ὁ πληθυσμὸς ἐξαρτᾶται καὶ περιορίζεται ἀπὸ τὰ μέσα συντήρησης, πρότεινε «θετικούς περιορισμούς» γιὰ νὰ παρεμποδιστεῖ ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ⁴⁷.

Εἶναι φανερό πὼς σ' αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα δίνεται ἔμφαση στὸ ὅτι οἱ γονεῖς πρέπει νὰ ἔχουν τόσα παιδιά, ὅσα μποροῦν ἱκανοποιητικὰ νὰ ἀναθρέψουν. Ἡ κανονικὴ διατροφή, ἡ ἐνδυμασία, ἡ στέγη, ἡ ἐκπαίδευση πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀρχικὴ κληρονομιά κάθε παιδιοῦ. Ἐξάλλου ἡ προγραμματισμένη χρονικὴ κλιμάκωση τῶν γεννήσεων ἐπιτρέπει στὴ γυναίκα νὰ συνδυάζει ἀνετότερα ἐργασία καὶ τεκνογονία, ἂν καὶ ἡ ἐργαζόμενη γυναίκα μὲ πλήρη ἀπασχόληση ἔχει λιγότερα παιδιά ἀπὸ ἐκείνη πού ἐργάζεται μὲ μερικὴ ἀπασχόληση ἢ παραμένει στὸ σπίτι⁴⁸.

IV. Ἡθικὸ ἐπιχείρημα. Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἀναφέρεται στὶς ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύνες πού ἔχουν οἱ γονεῖς ἔναντι τῶν παιδιῶν τους. Πρέπει κάθε παιδί νὰ ἔχει τὸ βασικὸ δικαίωμα νὰ εἶναι ἐπιθυμητὸ παιδί⁴⁹.

Ἐπιπλέον, ὁ γάμος δὲν πρέπει νὰ κλονίζεται ἀπὸ τὸ φόβο μιᾶς ἐνδεχόμενης ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης. Δὲν πρέπει νὰ γεννιῶνται παιδιά ἐκεῖ πού εἶναι ἀνεπιθύμητα καὶ ἐκεῖ πού δὲν θὰ ἔχουν τὰ ἀπαραίτητα γιὰ νὰ ζήσουν⁵⁰.

Ἄλλωστε ὁ οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς καὶ ἡ χρῆση τῆς

47. Β. Τ. Γιούλτση, *Γενικὴ Κοινωνιολογία*, Θεσσαλονίκη, ⁵1997, σσ. 128-129.

48. Ἰ. Δανέζη, *μν. ἔργ.*, σ. 418. Στὴν *Καθημερινή* δημοσιεύθηκε τὸ ἄρθρο μὲ τίτλο: «Ἡ ἐργασία διώχνει τὸν πελαργό», πού ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄνω θέση, ἀφοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γυναικεῖα ἀπασχόληση ἐπιδρᾷ ἀρνητικὰ στὴ γονιμότητα. Παρουσιάζονται στοιχεῖα ὅπου φαίνεται ὅτι ὁ μικρότερος δείκτης γεννήσεων (1,44) παρατηρήθηκε σὲ γυναῖκες, στὶς ὁποῖες ἡ ἐργασία τους καλύπτει τὸ 75% τοῦ ἐγγάμου βίου τους.

49. Fred Sai, *μν. ἔργ.*, σ. 20: «*Every child must have the basic right to be a wanted child*».

50. Charles Mc Fadden, *Medical Ethics*, London ⁵1962, σ. 68.

ἀντισύλληψης ἐπιρεάζουν τὴ σταθερότητα καὶ τὴ διατήρηση τοῦ γάμου, καθὼς εἶναι αὐτονόητο ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχει ὁμοφωνία στοὺς συζύγους. Ἡ ἠθικότητα τῆς ἀντισύλληψης κρίνεται ἀπὸ τὴ συζυγικὴ συμφωνία γιὰ τὴ χρήση τῆς ἢ μὴ καὶ τὴ χάραξη κοινῆς γραμμῆς στὸν προγραμματισμὸ τῆς οἰκογένειας.

Τέλος, ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ καθυστέρηση τῆς πρώτης σύλληψης εὐνοεῖ τὴ γυναίκα, διότι ἀνεβάζει τὸ ὄριο ἡλικίας τοῦ γάμου της, δημιουργεῖ καλύτερες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ ἐπιθυμητοῦ συζύγου καὶ ἀποτρέπει τὸν ἐσπευσμένο γάμο ὑπὸ τὴν πίεση κάποιας ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

Στὴ συνέχεια γίνεται λόγος γιὰ τὴν προσέγγιση τῆς σύγχρονης ποιμαντικῆς στὸ θέμα τῆς ρύθμισης τῆς γονιμότητας καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων, ὅπου διαφαίνεται ἡ θέση τῆς κάθε γραμμῆς γιὰ τὴν ὑποστήριξη ἢ ἀπόρριψη τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ κινήματος τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ.

Ἡ πρώτη γραμμή ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

Ἡ δεύτερη γραμμή ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

Ἡ τρίτη γραμμή ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

Ἡ τέταρτη γραμμή ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

Ἡ πέμπτη γραμμή ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

Ἡ ἕκτη γραμμή ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης καὶ ἀποδέχεται τὸν καθιερωμένο ἄρτο τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ἀνεπιθύμητης ἐγκυμοσύνης.

Η ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Ἡ τεκνογονία καὶ ἡ συζυγικὴ συνουσία ἀφοροῦν κατὰ κύριο λόγο στὸ ἀνδρόγυνο. Ὁ πνευματικὸς πατέρας μὲ διάκριση πρέπει νὰ συμβουλευεὶ τὸ ζεῦγος, διαφορετικὰ οἱ ἐπεμβάσεις σὲ συζυγικά, προσωπικά θέματα, θέτουν σὲ κίνδυνο τὴ διαποίμανση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνότητα τῶν συζύγων. Παρατίθενται λόγια ἔμπειρων πνευματικῶν γιὰ τὸ θέμα: «δὲν ἐπιβάλλουμε ὅρια καὶ δὲν καθορίζουμε τὴν ἐρωτικὴ συμπεριφορὰ τῶν συζύγων, ὅπως κάνουν ἄλλοι, γιὰτὶ πραγματικὰ τὴ θεωροῦμε καὶ τὴ σεβόμαστε σὰν κάτι ἀπόλυτα προσωπικό»¹.

Ἡ φράση «ὅπως κάνουν ἄλλοι», δηλαδὴ ἡ ἐπέμβαση στὰ τῶν συζύγων, δὲν ἀποτελεῖ φαρισαισμὸ. Ἡ ὀλικὴ ἢ μερικὴ σχολαστικὴ ἐνασχόληση μὲ προσωπικά συζυγικά θέματα ἐμφανίζει τὸν πνευματικὸ πατέρα ὡς ρυθμιστὴ τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων τῶν συζύγων².

Ἄρκετοὶ πιστεύουν ὅτι τὰ θέματα αὐτὰ πρέπει νὰ μείνουν στὴν κρίση τοῦ πνευματικοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ σκέφτεται σωστά, γνωρίζοντας τὸν πραγματικὸ σκοπὸ τοῦ γάμου, ἐνῶ ἄλλοι καταδικάζουν τὴν ἀναφορὰ σὲ συζυγικά θέματα σεξουαλικῆς φύσεως, κατὰ τὴν πνευματικὴ καθοδήγηση³.

1. Βλ. π. Φιλοθέου Φάρου - π. Σταύρου Κοφινᾶ, *Συζυγία*, Ἀθήνα 1987, σ. 13.

2. Δὲν ἐννοοῦνται οἱ γενικὲς νουθεσίες, ἀλλὰ ἡ παροχὴ ἰδιαίτερης «ἀδεια», ὥστε νὰ συνέρχονται οἱ σύζυγοι!

3. Γεωργίου Πατρώνου, *μν. ἔργ.*, σσ. 112-114.

Μερικοί πιστεύουν ότι ή διχογνωμία τών πνευματικῶν γιά τὸ θέμα τῆς τεκνογονίας ἐπηρεάζει τὸ ὀρθόδοξο πλήρωμα, καθὼς «ὁ καθένας διδάσκει ὄχι τὶς εὐαγγελικὲς ἀλήθειες, ἀλλὰ τὶς προσωπικὲς τοῦ ἀπόψεως καὶ θέσεις ... ἡ πνευματικὴ Βαβὲλ τείνει νὰ ἀλλοιώσει τὴ συνείδηση τῶν πιστῶν. Ὁ πιστὸς διδάσκεται πλέον διαφορετικὲς θέσεις»⁴.

Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι πρέπει ἡ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ ἠθικὴ, ἔτσι ἀπρόσωπα, νὰ ἀποφανθεῖ γιά τὴν ἀνηθικότητα ἢ μὴ τῆς ἀποφυγῆς τῆς τεκνογονίας, τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ, διότι τὰ θέματα αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ ἀφεθοῦν στὴν κρίση τῶν συζύγων καὶ στὴν ἀντίληψη τοῦ ἐξομολόγου⁵. Ὅστόσο, μιὰ τέτοια πράξη περιέχει τὸν κίνδυνο τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ νομικισμοῦ στὴν ἔγγαμη ζωὴ.

Δυσάρεστο γεγονός γιά τὴ σύγχρονη ποιμαντικὴ ἀποτελεῖ ἡ σιωπηλὴ διαμάχη μεταξὺ ἐγγάμων καὶ ἀγάμων πνευματικῶν καὶ τὴν ἀρμοδιότητα καθοδήγησης τῶν ἀνδρογύνων. Σημειώνεται ἡ ὀρθὴ θέση γιά ὅσους διεκδικοῦν τὴν ποιμαντικὴ ἀποκλειστικότητα: «Ἐκεῖνο πὺν βαρύνει σὲ μιὰ σοβαρὴ ἀντιμετώπιση τοῦ γάμου, δὲν εἶναι οὔτε ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ ἐγγάμου, οὔτε ἡ ἀντικειμενικότητα τοῦ ἀγάμου, ἀλλὰ ἡ ποιμαντικὴ πείρα καὶ εὐαισθησία καὶ τῶν δύο, ἡ σχετικὴ μὲ τὸ γάμο»⁶.

2. Η ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟΥ 1937⁷

Ἡ ἐπίσημη θέση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἀποτυπωμέ-

4. Ἀρχ. Νικοδήμου Ἀεράκη, *Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ στὸ θέμα τῆς τεκνογονίας*, εἰσήγηση σὲ Ἱερατικὴ Σύναξη, 29-3-83.

5. Σάββα Μιχαηλίδη, *Ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας*, Ἀθήνα 1990, σ. 5

6. π. Φιλοθέου Φάρου - π. Σταύρου Κοφινᾶ, *Γάμος*, Ἀθήνα 1989, σ. 12.

7. Ἡ ἐγκύκλιος παρατίθεται στὸ παράρτημα τῆς ἐργασίας.

νη στὴν ἐγκύκλιο τῆς Ἱεραρχίας τῆς 14ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1937.

Ἡ ἐξάπλωση τοῦ κινήματος τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσοπολέμου, κυρίως στὰ ἀστικά κέντρα, θορύβησε τὴν Ἑλλαδικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἡ λήψη ἀποφάσεων ἀπὸ τὶς δυτικὲς ἐκκλησίες⁸ ἐπέτεινε τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν προβολὴ σταθερῆς καὶ ἐνιαίας θέσης ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη προοπτικὴ. Ἔτσι ἐκδόθηκε ἡ ἐγκύκλιος τῆς Ἱεραρχίας, στὴν ὁποία γίνεται ἀναφορὰ στὴν κατάσταση τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας καὶ τὴν παρεμπόδιση τῆς σύλληψης. Καταδικάζονται οἱ ἐκτρώσεις, ἡ ἔκθεση βρεφῶν καὶ ἡ χρῆση ἀφύσικων καὶ ἀθέμιτων μέσων. Ἡ καταδίκη τῶν τεχνητῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων καὶ μεθόδων εἶναι κατηγορηματικὴ καὶ δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση. Ἡ ἐγκύκλιος προτείνει στοὺς συζύγους τὴν ἀποχή ἀπὸ τὴν ἐπαφή καὶ τὴν ἐγκράτεια ὡς τὰ μοναδικὰ μέσα γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας, ὅταν ὑπάρχει ἰδιαιτέρος λόγος⁹. Γνωστοποιεῖ στοὺς πνευματικούς πατέρες ὅτι ἡ ἀνοχή τῶν ἀντισυλληπτικῶν ἀποτελεῖ ἀπόκλιση ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐπισημαίνει στοὺς ἰατροὺς ὅτι γίνονται ἕμμεσα φονεῖς μὲ τὶς ἐκτρώσεις καὶ τοὺς ἀποτρέπει ἀπὸ τὸ νὰ διαδίδουν τὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα.

Ἡ σωστὴ διάσταση στοῦ θέματος δίδεται καθὼς ἀπευθύνεται πρῶτα στοὺς συζύγους καὶ κατόπιν στοὺς πνευματικούς πατέρες. Ἐπίσης, ἡ προτεινόμενη ἀποχή καὶ ἐγκράτεια ὑπαινίσσεται τὸ διάστημα κατὰ τὸ ὁποῖο ἡ σύζυγος εἶναι πιθανῶς γόνιμη. Δὲν γίνεται σαφὴς ἀναφορὰ γιὰ τὴ χρῆση τῆς φυσικῆς μεθόδου τῶν ἄγονων ἡμερῶν, ὅμως ἡ ἀποχὴ ὑπονοεῖται μόνο γιὰ τὴ γόνιμη περίοδο τῆς συζύγου καὶ ὄχι σὲ μόνιμη βάση.

Ὡστόσο, ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1937 προκάλεσε ἀντιδράσεις στοὺς ἐκκλησιαστικούς κύκλους καὶ δὲν ἔγινε εὐρύτερα ἀποδεκτὴ ἀπὸ μεγάλ-

8. Ἡ Ἀγγλικανικὴ σύνοδος τοῦ Λάμπεθ τὸ 1930 πρότεινε τὴν τέλεια ἀποχὴ ἀπὸ τὴ συζυγικὴ σχέση, ὡς τὸ μόνο νόμιμο μέσο γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας.

9. «Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ διὰ τοὺς συζύγους τὸ μόνον νόμιμον μέσον ἀποφυγῆς τῆς τεκνογονίας, ὅταν πραγματικὴ παρουσιάζεται διὰ τὴν ἀποφυγὴν αὐτῆς ἀνάγκη».

λη μερίδα πνευματικῶν. Ἐπικρίθηκε¹⁰ ἡ αὐστηρὴ προοπτικὴ τῆς γιὰ τὸ θέμα τῆς τεκνογονίας καὶ κυρίως ἡ ἔλλειψη ἔκφρασης τῆς Ὁρθόδοξης ἄποψης γιὰ τὴν κλιμακούμενη πνευματικὴ κατάσταση τῶν πιστῶν, ὥστε νὰ χωροῦν ὅλες οἱ ἀπόψεις. Ἐπιπρόσθετα, ἐπικρίθηκε ὁ τρόπος συγγραφῆς τῆς καὶ ἀμφισβητήθηκε ἔντονα ἡ διατύπωση ἐνιαίας γραμμῆς καὶ προοπτικῆς ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς Ἑλλαδικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

3. ΤΟ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ, ΠΕΡΙ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑΣ (9 Ὀκτωβρίου 1978)¹¹

Στὸ διάγγελμα δηλώνεται ὅτι ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπανερχεται μετὰ ἀπὸ σαράντα χρόνια στὸ ἐπίμαχο θέμα τῆς φυγοτεκνίας. Ἀποδέχεται ὅτι ἡ κατάσταση ἐπιδεινώθηκε καὶ ὅτι χρειάζεται νὰ ἐπανατοποθετηθεῖ, συμπληρώνοντας τὴν ἐγκύκλιο τοῦ 1937.

Εἰσηγεῖται στὴν τότε Κυβέρνηση νὰ μὴ νομιμοποιήσῃ τὶς ἀμβλώσεις, κάτι ποὺ ἔγινε τελικὰ τὸ 1986, καὶ προτείνει τὴ λήψη μέτρων ποὺ θὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς συζύγους στὴν ἀπόκτηση κι ἄλλων τέκνων.

Παροτρύνονται οἱ ἔγγαμοι ἄνδρες νὰ ἐκπληρώνουν τὸ καθήκον τους καὶ νὰ συνδέουν τὴ συζυγία μὲ τὴν «ἐξ αὐτῆς παιδοποιία». Ρητὰ ἀναφέρεται στὶς συζύγους «νὰ ἀποφεύγωσι οἰαδήποτε ἀντισυλληπτικὰ μέσα καὶ τρόπους, ἐνῶ στοὺς ἰατροὺς συμβουλεύει νὰ μὴ συμμετέχουν στὶς φονικὲς ἐκτρώσεις».

Καλοῦνται οἱ πνευματικοὶ πατέρες νὰ ἀκολουθοῦν κοινὴ γραμμὴ, αὐτὴ ποὺ ἐξέφρασε ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1937.

10. Βλ. Ἀλέξανδρου Σταυρόπουλου, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*, συμβολὴ εἰς τὴν ποιμαντικὴν τῆς τεκνογονίας ἐξ ἀπόψεως Ὁρθοδόξου, Ἀθήνα 1977.

11. Τὸ διάγγελμα παρατίθεται στὸ παράρτημα τῆς ἐργασίας.

Στὸ διάγγελμα δὲν ἀγνοοῦνται οἱ δύσκολες σύγχρονες περιστάσεις γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν τέκνων καὶ ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ προτεινόμενη διέξοδος τῆς συζυγικῆς ἐγκράτειας θεωρεῖται «στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδός». Ἐπιπλέον, ἡ ἡπιώτερη λύση ποὺ προβάλλεται γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας καὶ συγκατάβασης ἐπαφίεται στὴν κρίση τῶν πνευματικῶν, ὅταν διαπιστώνεται ἡ ἀναγκαιότητά της.

Ἀναγνωρίζονται οἱ δυσκολίες τῆς τεκνοτροφίας καὶ δίνονται περιθώρια στοὺς πνευματικούς νὰ οἰκονομήσουν εἰδικές περιπτώσεις.

Τὸ κείμενο τοῦ διαγγέλματος, ὅπως καὶ ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1937, δὲν δέσμευσαν τὴ σύγχρονη ποιμαντικὴ τοῦ γάμου γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς καθοδήγησης. Συνήθως, προσωπικοὶ παράγοντες καὶ πεποιθήσεις καθορίζουν τὴ στάση καὶ τὴ γραμμὴ τῶν ἐξομολόγων.

4. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑΣ

Α. Γενικά

«Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας» συμπεριλαμβάνει τὰ θέματα τῆς τεκνογονίας, τῆς φυγοτεκνίας, τῆς ρύθμισης τῆς γονιμότητας, τῆς χρήσης ἀντισυλληπτικῶν μέσων κι ἄλλων προβλημάτων τῆς ἔγγαμης ζωῆς, ὅσο καὶ τὰ θέματα ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισης τῶν συζύγων.

Ἡ σύγχρονη ποιμαντικὴ δὲν ἀκολουθεῖ κοινὴ γραμμὴ στὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τῶν συζύγων. Σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθόδοξη τακτικὴ τὸ πρόβλημα ἀντιμετωπίζεται καλόπιστα μὲ τὴ διάκριση τοῦ ποιμένα καὶ σὲ συνεργασία μὲ τὸ ἀνδρόγυνο. Ἀποτελεῖ ἀληθινὸ σταυρὸ γιὰ τὸν πνευματικὸ πατέρα καὶ τὸ ζεῦγος.

Ἡ ἐλεύθερη συζήτηση μὲ τοὺς ποιμένες ἀνέδειξε τὸν προσωπικὸ χειρισμὸ τοῦ κάθε πνευματικοῦ, τὴν πείρα, τὸν κόπο καὶ τὸν πόνο στὴν ποιμαντικὴ τῶν συζύγων. Ὁ πόθος γιὰ τὴν ἀρτιότερη καὶ θεο-

δρόμο διαποίμανση δὲν ἔλειψε ἀπὸ κανένα πνευματικό-ἐξομολόγο, παρόλο πὺ ἡ ἀντιμετώπιση δὲν ἦταν ὅμοια σ' ὅλους τοὺς ποιμένες. Ἀκολούθησε ἡ καταγραφή τῶν συζητήσεων, τῶν θέσεων καὶ τῶν ἀπόψεων, ὥστε ἡ ἔκθεσή τους νὰ γίνεῖ κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο.

B. Οἱ σύγχρονοι ποιμαντικοὶ τύποι

Ἡ τυποποίηση τῆς ποιμαντικῆς εἶναι δύσκολη, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ σχηματοποιηθεῖ ἡ γραμμὴ τοῦ πνευματικοῦ, ὥστε νὰ γίνεῖ κατανοητὴ ἡ σύγχρονη ποιμαντικὴ. Ἄλλωστε, ἡ μελέτη παρουσιάζει δεῖγμα τῆς ὑπάρχουσας κατάστασης καὶ, ἀφοῦ βασίζεται μόνο στὰ δεδομένα τῆς συγκεκριμένης ἔρευνας, δὲν ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων θέσεων.

Ἡ ἀναφορὰ τοῦ πνευματικοῦ στὴ γραμμὴ πὺ ἀκολουθεῖ δὲν στάθηκε δυνατὸ νὰ τεκμηριωθεῖ μὲ κείμενα στὴ συζήτηση. Ὡστόσο, ἡ θεμελίωση τῶν ἀπόψεων δὲν εἶναι ἀπρόσιτη, διότι ὑπάρχουν μελέτες πὺ ἐκφράζουν τὶς διάφορες ποιμαντικὲς θέσεις.

Στὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας διακρίθηκαν δύο κυρίως γραμμές: α) ἡ παραδοσιακὴ γραμμὴ καὶ β) ἡ νεωτερίζουσα γραμμὴ.

Ὡστόσο, ἡ παραδοσιακὴ γραμμὴ ἐκφράζεται ἀπὸ δύο τύπους, τὸν αὐστηρὸ καὶ τὸν ἐπιεικῆ. Ἡ διάκριση ἀνάμεσά τους εἶναι λεπτὴ καὶ ἀναφέρεται κυρίως στὴ διαφορετικὴ ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση τῶν θεμάτων τῶν συζύγων.

Οἱ ποιμαντικοὶ τύποι ἀναφέρονται στὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας, τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων, τῆς ἀντισύλληψης, τῆς ρύθμισης τῆς ἀνθρώπινης γονιμότητας καὶ τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς οἰκογενείας.

Κρίθηκε χρήσιμο στὴν παρουσίαση τῶν ποιμαντικῶν θέσεων, γιὰ τὴν καλύτερη παρακολούθηση τοῦ θέματος, νὰ προηγεῖται ἡ ἐρώτηση καὶ νὰ ἀκολουθεῖ ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἀπάντηση πὺ ἐκφράζει τὴν ἐκάστοτε ποιμαντικὴ γραμμὴ.

Ι. Ἡ παραδοσιακὴ ποιμαντικὴ γραμμὴ

Ἡ παραδοσιακὴ γραμμὴ διαποίμανσης τῶν συζυγικῶν θεμάτων βασίζεται στὴν πίστη τοῦ εὐαγγελίου, στὴν πατερικὴ παράδοση καὶ προβάλλει τὴν ἐνάρετη βιοτή. Προσπαθεῖ νὰ ὀδηγήσει μὲ ἀσφάλεια τὸ ἀνδρόγυνο στὴ σωτηρία, προβάλλει τὴν ὀρθόδοξο ἀκρίβεια καὶ προοπτικὴ καὶ θεωρεῖ τὴ φυγοτεκνία καὶ τὴν ἀντισύλληψη ὡς πράξεις ἐναντίες στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἔρευνα κατέδειξε δύο τρόπους ἔκφρασης τῆς γραμμῆς μὲ ἴδιο θεολογικὸ ὑπόβαθρο καὶ κοινὲς ἀφετηρίες, ἀλλὰ μὲ ἐμφανῆ διαφορετικὴ ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση: τὸν *αὐστηρὸ τύπο* καὶ τὸν *ἐπιεικῆ τύπο* τῆς παραδοσιακῆς ποιμαντικῆς γραμμῆς.

α'. Ὁ αὐστηρὸς ποιμαντικὸς τύπος. Ὀνομάζουμε ποιμαντικὸ τύπο τῆς αὐστηρότητας ἐκεῖνον ποὺ δὲν παρουσιάζει ἰδιαίτερη εὐαισθησία στὴν κατανόηση τῶν σύγχρονων ποιμαντικῶν θεμάτων.

Ὁ τύπος τῆς αὐστηρότητας δὲν μπόρεσε νὰ συλλάβει τὸ πνεῦμα τῶν κοινωνικοοικονομικῶν ἀλλαγῶν, ὥστε νὰ ποιμάνει στὰ νέα δεδομένα μὲ διάκριση καὶ κατανόηση. Ἡ προβολὴ ἀκραίων θέσεων εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀδυναμία διακριτικῆς ποιμαντικῆς τῶν συζυγικῶν προβλημάτων.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ «ἄτεγκτου» πνευματικοῦ εἶναι πιὸ σωστὸς ἀπ' αὐτὸν τοῦ «αὐστηροῦ» γιὰ τὸ συγκεκριμένο ποιμαντικὸ τύπο, ἀφοῦ ἡ αὐστηρότητα χαρακτηρίζει καὶ πνευματικούς μὲ προοδευτικὲς ιδέες γιὰ θέματα τοῦ ἔγγαμου βίου.

α) Ἐρώτηση: «Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ὀρθόδοξου γάμου καὶ ποιὸς τῆς συζυγικῆς συνουσίας;»

«Ἡ γέννηση τῶν παιδιῶν εἶναι πρωτεύων σκοπὸς τοῦ γάμου καὶ μέσο σωτηρίας. Ὁ γάμος δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὴν τεκνοποιία, ἀφοῦ προσέταξε τοὺς πρωτοπλάστους νὰ ἀυξάνονται καὶ νὰ πληθύνονται. Ἡ συζυγικὴ συνουσία λειτουργεῖ μόνον ἀναπαραγωγικά, ἐνῶ κάθε προσπάθεια ποὺ ἀποχωρίζει τὴ συζυγικὴ συνουσία ἀπὸ τὸν τεκνογονικὸ ρόλο εἶναι ἀμαρτωλὴ, διότι τὴν ὑποβιβάζει σὲ ἡδονιστικὴ πράξη».

Ἡ προβολή τῆς τεκνογονίας ὡς πρώτου σκοποῦ δὲν γίνεται ἀποδεκτὴ, διότι ἔτσι ἡ κοινωνία τῶν συζύγων ὑποβιβάζεται σὲ μία ἀναπαραγωγικὴ σχέση. Ἀντίθετα, ἡ σύνδεση τῶν σαρκικῶν σχέσεων μὲ τὴν τεκνογονία προβάλλει τὴν ὀρθόδοξη προοπτικὴ.

β) Ἑρώτηση: «*Ὁ χριστιανὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ρυθμίζει τὴ γονιμότητά του καὶ νὰ προγραμματίζει τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του;*»

«Ἡ ὀρθὴ θέση εἶναι ἡ ἀπόκτηση παιδιῶν, ἐνῶ ἡ ἄρνηση τοῦ καθήκοντος εἶναι ἡ ἀπόδειξη ἐπαναστατικότητας τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν θέλει νὰ ὑπακούσει στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ρύθμιση τῆς γονιμότητας καὶ ὁ προγραμματισμὸς τῆς οἰκογένειας δεικνύουν ἀρρώστια τῆς οἰκογένειας. Αὐτὸς ὁ προγραμματισμὸς εἶναι ἀντίθετος στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ».

γ) Ἑρώτηση: «*Ποιὰ εἶναι ἡ θέση σας γιὰ τὴν ἀντισύλληψη, ὡς πράξη ρύθμισης τῶν γεννήσεων, καὶ ποιὰ γιὰ τὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα;*»

«Ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας μὲ τὴν χρῆση ἀντισυλληπτικῶν μέσων ἀντιτίθεται στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποτελεῖ ἁμαρτία. Τὰ μέσα αὐτὰ εἶναι καταδικαστέα, ἀφοῦ καθιστοῦν ἄγωνα τὰ σπλάγχνα τῶν συζύγων. Ἡ χρῆση τους εἶναι καταδικαστέα καὶ σὲ περιπτώσεις ποὺ οἱ σύζυγοι, ἐκπληρώνοντας τὴν ἐντολὴ τοῦ ἀξάνασθε καὶ πληθύνεσθε, ἔχουν ἀποκτήσει ἱκανὸ ἀριθμὸ τέκνων, ὅμως ἐπιθυμοῦν στὸ μέλλον νὰ φυλαχτοῦν. Ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας σὲ κάθε περίπτωση εἶναι ἐφάμαρτη, διότι ἐναντιώνεται στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι ἡ ἀπόκτηση τέκνων».

Ἡ καταδίκη τῆς ἀντισύλληψης εἶναι δεδομένη, ὅμως διαφαίνεται ἡ ἔλλειψη κατανόησης τῶν εἰδικῶν περιπτώσεων, ποὺ χρειάζονται ἰδιαίτερη ποιμαντικὴ μεταχείριση, χωρὶς νὰ ἀμνηστεύονται τὰ ἀντισυλληπτικά. Ὁ τύπος τῆς αὐστηρότητας ἀπορρίπτει τὴν προφύλαξη καὶ στὶς περιπτώσεις ποὺ ἔχουν ἀποκτηθεῖ 5-8 παιδιά.

δ) Ἑρώτηση: «*Ποιὰ ἡ γνώμη σας γιὰ τὴ μέθοδο τῶν γόνιμων καὶ ἄγονων ἡμερῶν;*»

«Οἱ μέθοδοι τῶν ἄγονων καὶ γόνιμων ἡμερῶν ἀποσκοποῦν στὴν

ἀποφυγή τῆς τεκνογονίας, ὅμως ἡ ἀνασφάλειά τους δέν προσδίδει ἀνήθικο περιεχόμενο. Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1937 προτείνει ὡς μόνο νόμιμο μέσο τήν ἐγκράτεια καί ἀποχή ἀπό τή συζυγική ἐπαφή σέ περιπτώσεις πού οἱ γονεῖς δέν ἐπιθυμοῦν νά τεκνοποιήσουν. Δέν ὀνομάζεται ἡ μέθοδος τῶν ἄγονων καί γόνιμων ἡμερῶν, ἀλλά μάλλον εἶναι δύσκολο νά θεωρεῖται ἡ ἀποχή σέ μόνιμη καί διαρκῆ βάση. Ἡ ἀποχή μπορεῖ νά γίνει τῖς ἡμέρες τῆς πιθανῆς γονιμότητας τῆς συζύγου, ἐνῶ ἡ ἐπαφή μπορεῖ νά συμβεῖ στίς πιθανές ἄγονες μέρες. Ἡ μέθοδος αὐτή εἶναι ἡ μόνη πού μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀποδεκτὴ στὰ πλαίσια τοῦ ὀρθόδοξου γάμου».

Ἡ προτροπή γιὰ ἐγκράτεια καί ἀποχή ἀπό τῖς σαρκικὲς ἐπαφές ὡς νόμιμου μέσου γιὰ τήν ἀποφυγή τῆς τεκνογονίας ἀφήνει ἀνοιχτὸ τὸ ἐνδεχόμενο γιὰ τήν ἀποδοχή τῆς μεθόδου τῶν ἄγονων ἡμερῶν. Ἡ ἀνεκτικότητα τῆς φυσικῆς μεθόδου τῶν ἄγονων ἡμερῶν προκάλεσε τῖς ἀντιδράσεις ὧσων δέν ξεχωρίζουν φυσικὲς ἢ τεχνικὲς μεθόδους, ἀλλὰ τήν πρόθεση γιὰ τὴ ρύθμιση τῆς γονιμότητας¹².

Ἡ τεκμηρίωση τῆς ἀποχῆς καί συνεπῶς τῶν ἄγονων ἡμερῶν βασίστηκε στήν Παύλεια ρήση γιὰ ἐγκράτεια «πρὸς καιρόν». Ὅμως, ἡ ἐγκράτεια ἐκεῖνη γίνεται μὲ πνευματικὸ προσανατολισμὸ γιὰ προσευχή καί νηστεία καί ὄχι γιὰ τήν ἐκ πραγμάτων ἀποφυγή τῆς τεκνογονίας. Ἐπιπλέον, ἀρκετοὶ ποιμένες τῆς αὐστηρότητας δέν ἀνέχονται τὴ μέθοδο τῶν ἄγονων ἡμερῶν, ἀλλὰ προτείνουν τὴ σκόπιμη ἄγνοια τῶν ἡμερῶν αὐτῶν.

ε) Ἐρώτηση: «Ποιά εἶναι ἡ σχέση τῆς χρήσης ἀντισυλληπτικῶν μέσων μὲ τὴ συμμετοχὴ στὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας;»

«Ἡ ἀποφυγή τῆς τεκνογονίας ἀποτελεῖ κακία καί ἐναντίωση στὸ θεῖο θέλημα. Συνεπῶς, ἡ ἐπανάσταση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὸν Δημιουργὸ δέν μπορεῖ νά ἐπιτρέπει τὴ συμμετοχὴ στὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὅσοι σύζυγοι προφυλάσσονται, ἅς κοινωνοῦν

12. Ἀντίθετα, ἀρκετοὶ βασίστηκαν στήν ἀποδοχή τῆς φυσικῆς μεθόδου τῶν ἄγονων ἡμερῶν γιὰ νά τεκμηριώσουν τήν ἀποδοχή τῶν τεχνικῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων.

δύο φορές τὸ χρόνο. Ἡ θέση αὐτὴ ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ σύζυγο ποὺ στὰ 45 του χρόνια ἔχει 5 παιδιὰ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ φυλάγεται. Ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας, οὕτως ἢ ἄλλως, ἀποτελεῖ θανάσιμο ἀμάρτημα».

Στὴν περίπτωση τῆς χρήσης ἀντισυλληπτικῶν μέσων ἡ Θεία Κοινωνία ἀπαγορεύεται, ἐνῶ δὲν γίνεται λόγος γιὰ περιπτώσεις ποὺμποροῦν νὰ ἀντιμετωπιστοῦν μὲ ἐπιείκεια.

στ) Ἑρώτηση: «*Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὴ συζυγικὴ συνουσία κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐγκυμοσύνης;*»

«*Εἶναι δύσκολο νὰ ἀπαγορεύουμε τὴ συζυγικὴ ἐπαφὴ κατὰ τοὺς 9 μῆνες τῆς ἐγκυμοσύνης. Ὅταν ὑπάρχει σύμφωνη ἰατρικὴ γνώμη, τότε ἐπιτρέπεται ἡ ἐπαφή, ἀφοῦ ἡ ἐγκράτεια γιὰ τόσο μεγάλο διάστημα εἶναι ἀνεφάρμοστη*».

Ὁ ποιμαντικὸς τύπος ὑπαινίσσεται τὸν σωφρονιστικὸ ρόλο τῆς συζυγικῆς ἐπαφῆς, ἀφοῦ ἡ συνουσία στὴν ἐγκυμοσύνη εἶναι ἄγονη. Ἐπιπρόσθετα, ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ διαρκὴς ἐγκράτεια εἶναι ἐπισφαλῆς.

ζ) Ἑρώτηση: «*Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὴν Ἑγκύκλιο τοῦ 1937;*»

«*Ἡ ἐγκύκλιος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξέφρασε τὸ γνήσιο Ὁρθόδοξο φρόνημα γιὰ τὴν τεκνογονία καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἐμπνευσμένο κείμενο ποὺ θὰ πρέπει νὰ λαμβάνουν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν οἱ σύγχρονοι Ὁρθόδοξοι ποιμένες*».

Οἱ ποιμένες τοῦ τύπου τῆς ἀυστηρότητας προσπάθησαν νὰ ἐκφράσουν τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα, ὅμως ἀπολυτοποίησαν τὶς θέσεις τους καὶ παρέβλεψαν κύρια προβλήματα τοῦ ἔγγαμου βίου. Ἡ ἀστική οἰκογένεια ἀντιμετωπίζει ἀνυπέρβλητες δυσκολίες διαβίωσης σὲ σχέση μὲ τὴν παραδοσιακὴ πολύτεκνη ἀγροτικὴ οἰκογένεια. Οἱ συνέπειες τῆς ἐκβιομηχάνισης ἦταν σαρωτικές, καθὼς ἐπῆλθε ὁ περιορισμὸς τῶν γεννήσεων, ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκα, τὸ ὑψηλὸ κόστος διατροφῆς καὶ ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν, ἡ εὐκόλη διακίνηση νέων ἰδεῶν, ὁ οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς, ἡ ἐκλογίκευση τῆς τεκνογονίας καὶ τέλος ἡ ἀνά-

πτυξη τῶν τεχνικῶν μέσων γιά τήν ἀποτελεσματική ἀντισύλληψη¹³.

Στή σύγχρονη πρόκληση ἡ ποιμαντική γραμμή τῆς αὐστηρότητας δέν μπόρεσε πάντοτε νά ποιμάνει καλόπιστα καί διακριτικά στά νέα δεδομένα. Ἀντίθετα, προβλήθηκε ἡ θέση πού θέλει τήν πολυτεκνία ὡς τήν ἐκπλήρωση τοῦ θείου θελήματος. Ἀκόμη, καί οἱ οἰκογενειάρχες μὲ 3-4 παιδιά ἐξετάζονται ἀρκετὲς φορὲς καχύποπτα, ὡς θιασῶτες τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ, πού δέν ἐκπληρῶνουν τὸ θέλημα τῆς ἀπόκτησης πολλῶν παιδιῶν. Ὁ μονομερὲς τονισμὸς τῆς ἐντολῆς τοῦ «*αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*» σὲ βάρος ἄλλων ἐντολῶν καί σκοπῶν τοῦ γάμου, κατέστησε τήν ποιμαντική γραμμὴ ἀναποτελεσματική καί ἀκραία.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ τύπου τῆς αὐστηρότητας συνοψίζονται ὡς ἑξῆς:

- Ἡ τεκνογονία εἶναι ὁ πρῶτος σκοπὸς τοῦ γάμου καί ἡ συζυγικὴ συνουσία ἔχει κυρίως ἀναπαραγωγικὸ ρόλο.

- Ἡ φυγοτεκνία σὲ ὅποιαδήποτε περίπτωση, ἀκόμη καί στήν πολυτεκνία, ἀποτελεῖ μεγάλη καί θανάσιμη ἁμαρτία.

- Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τὸ δικαίωμα νά ρυθμίζει τὴ γονιμότητά του καί νά προγραμματίζει τήν οἰκογένειά του.

- Ἡ ἀπόλυτη ἐγκράτεια καί ἡ ἀποχή εἶναι οἱ μοναδικοὶ τρόποι γιά τὴ ρύθμιση τῶν γεννήσεων, ἐὰν αὐτὸ ἐπιβάλλεται.

- Ἡ φυσικὴ μέθοδος τῶν ἄγονων ἡμερῶν εἶναι ἀνεκτὴ.

- Ἡ συμμετοχὴ στή Θεία Εὐχαριστία ἐξαρτᾶται σημαντικὰ ἀπὸ τὴν πράξη τῆς ἀντισύλληψης καί ἐπιτρέπεται ὡς δύο φορὲς τὸ χρόνο.

- Ἡ συζυγικὴ συνουσία ἐπιτρέπεται στήν περίοδο τῆς ἐγκυμοσύνης, μὲ σύμφωνη ἰατρικὴ γνωμάτευση.

- Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1937 θεωρεῖται ἐμπνευσμένο κείμενο καί ἐκφράζει γνήσια τὴν Ὁρθόδοξη θέση γιά τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας.

- Τὴν εὐλογημένη τάξη τὴν ἀποτελοῦν οἱ πολύτεκνοι¹⁴, καθὼς ὁ

13. Βασιλείου Γιούλτση, *μν. ἔργ.*, σ. 159.

14. Ἀρχ. Γεωργίου Δημόπουλου, *Τὸ παιδί, ὁ μεγάλος μας πλοῦτος*, Ἀθήνα

ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν τους ἐκπληρώνει τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ.

β'. Ὁ ἐπιεικῆς ποιμαντικὸς τύπος. Στὸν ἐπιεικῆ ποιμαντικὸ τύπο ἡ ποιμαντικὴ ἀντιλαμβάνεται τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ ἕγγαμου βίου καὶ ποιμαίνει μὲ διάκριση, ἀγάπη καὶ κατανόηση, ἀντιμετωπίζοντάς τα πληρέστερα καὶ ἀποτελεσματικά. Προσπαθεῖ νὰ ὀδηγήσει μὲ ἀσφάλεια τὸ ἀνδρόγυνο στὴ σωτηρία προβάλλοντάς τὴν ὀρθόδοξη ἀκρίβεια καὶ προοπτικῆ.

Διαφέρει ἀπὸ τὸν αὐστηρὸ τύπο στὸν τρόπο πὸν ἐκφράζει τὴν παραδοσιακὴ ἀντιμετώπιση δίχως ἀπολυτοποιήσεις καὶ ἀφορισμούς. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς κλιμάκωσης τῶν πιστῶν ἀπὸ τοὺς ποιμένες τοῦ ἐπιεικοῦς τύπου ἐπιτρέπει στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομίας τὴν προσωρινὴ ἀπόκλιση ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο τῶν θέσεων γιὰ τὴν προσέγγιση τῶν εἰδικῶν περιστάσεων.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει οὔτε τὴν ἀνοχὴ τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων, οὔτε τὴν προβολὴ ἀκραίων ποιμαντικῶν θέσεων. Χαρακτηριστικὸ τοῦ ἐπιεικοῦς τύπου εἶναι ἡ ἀπουσία τῆς σχολαστικῆς πνευματικῆς καθοδήγησης στὰ συζυγικὰ θέματα. Ὁ πνευματικὸς συμβουλευεὶ γενικὰ τὸ ζεῦγος καὶ δὲν ρυθμίζει μὲ λεπτομέρειες τὴ σεξουαλικὴ συμπεριφορά του.

Ἡ ἐπιεικῆ γραμμὴ ἀκολουθεῖται ἀπὸ ποιμένες ἕγγαμους καὶ ἄγαμους στὸν κόσμον καὶ ἱερομόναχους πνευματικούς σὲ μοναστήρια. Παρὰ τὴν προκατάληψη πὸν ὑπάρχει γιὰ τὴν ποιμαντικὴ τοῦ μοναστικοῦ χώρου, ἡ ἔρευνα κατέδειξε ὅτι οἱ ποιμένες αὐτοὶ εἶναι ἐπιεικεῖς καὶ οἰκονόμοι, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἄποψη πὸν τοὺς θέλει ἄτεγκτους καὶ σχολαστικούς μὲ τὰ συζυγικὰ θέματα.

α) Ἑρώτηση: «Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ὀρθόδοξου γάμου καὶ ποιὸς τῆς συζυγικῆς συνουσίας;»

¹1989, σ. 24. Ὁμως στὸ περιοδικὸ *Πολύτεκνη Οἰκογένεια*, τευχ. 51, Σεπτέμβριος 1991, σημειώνεται ἡ ὀρθὴ προοπτικὴ τῆς πολυτεκνίας, πὸν θὰ πρέπει νὰ συνδυάζεται μὲ τὴν εὐτεκνία: «ἡ πολυτεκνία θὰ πρέπει νὰ συμβαδίζει μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὸν ἀγιασμό, τότε καὶ μόνο σώζονται οἱ πολύτεκνοι γονεῖς».

«Ὁ σκοπὸς τοῦ ὀρθόδοξου γάμου εἶναι διττός: ἀπ' τῆς μίας ἢ κοινωνίας τῆς ἀγάπης τῶν προσώπων τῶν συζύγων, ἢ ἀλληλοβοήθεια γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τους τελείωση καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ ἀπόκτηση ἀπογόνων. Ὁ γάμος δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς ἀμαρτίας, γιὰ τὸ σωφρονισμὸ τῶν συζύγων μέσα στὸ ἀσφαλὲς λιμάνι τοῦ γάμου. Ἡ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ γίνεῖ συνδημιουργὸς μετὰ τὸν Θεὸ μετὰ τὸν καρπὸ τῆς ἀγαπητικῆς ἀνδρόγυνης σχέσης ἀποτελεῖ τὴν ἰδιαίτερη εὐλογία καὶ τὸ στεφάνωμα τοῦ γάμου. Οἱ σαρκικὲς σχέσεις στὸ γάμο συνδέονται μετὰ τὴν τεκνογονία, ἀλλὰ δὲν μπορούμε ὅπωςδήποτε νὰ καταδικάσουμε ὡς πορνικὲς τὶς σχέσεις ποὺ δὲν ὀδηγοῦν σ' αὐτήν. Ὁ ἀναπαραγωγικὸς ρόλος ἔχει πρωτεύουσα σημασία, ἀλλὰ δὲν μπορεί νὰ παραγνωρίζεται ἢ σωφρονιστικὴ, ἀγαπητικὴ καὶ ἐνωτικὴ λειτουργία τῆς συζυγικῆς ἐπαφῆς στὸ μυστήριον τοῦ γάμου».

Γιὰ τὸν ἐπιεικῆ τύπο ἢ τεκνογονία ἀποτελεῖ βασικὸ σκοπὸ, ὅχι ὅμως τὸν πρῶτο ἢ τὸ μοναδικό. Ἐπιπλέον, ἀναγνωρίζονται οἱ ἄλλες λειτουργίαι τῶν σαρκικῶν συζυγικῶν σχέσεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρωτεύοντα τεκνογονικὸ ρόλο τους.

β) Ἑρώτηση: «Ὁ χριστιανὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ρυθμίζει τὴ γονιμότητά του καὶ νὰ προγραμματίζει τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του;»

«Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ προγραμματίζει τὶς ἐνέργειές του, ἀλλὰ ἀρκετὲς φορὲς αὐτὸ τὸν φέρνει σ' ἀντίθεση μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος μπορεί νὰ ρυθμίζει τὴ γονιμότητά του, ἐὰν τὸ ἐπιθυμεῖ, αὐτὸ ὅμως λυπεῖ τὸν Θεό, ποὺ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὸν ἄνθρωπο νὰ συνδημιουργεῖ μαζί του καὶ νὰ σώζεται μετὰ τὴν παιδοποιία, τὴν ἀνατροφὴ καὶ διαπαιδαγώγηση τῶν τέκνων. Ἡ ρύθμιση τῶν γεννήσεων καὶ ὁ οἰκογενειακὸς προγραμματισμὸς, ὅπως προβλήθηκαν ἀπὸ τὰ σύγχρονα κινήματα, δὲν μπορεί νὰ εἶναι ἀποδεκτοὶ ἀπὸ τοὺς ποιμένες καὶ τὰ ζευγάρια ποὺ ἀναζητοῦν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ».

γ) Ἑρώτηση: «Ποιά εἶναι ἡ θέση σας γιὰ τὴν ἀντισύλληψη, ὡς πρῶτη ρύθμιση τῶν γεννήσεων, καὶ ποιά γιὰ τὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα;»

«*Ἡ πράξη τῆς ἀντισύλληψης εἶναι καταδικαστέα, διότι ἀποφεύγεται ἡ τεκνογονία καὶ ὑποβιάζεται ἡ συζυγικὴ συνουσία σὲ μία εὐδαιμονιστικὴ πράξη, σὲ μία πράξη ἀπόλαυσης. Ἡ Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νὰ συγκαταβαίνει καὶ θεωρεῖ ἁμαρτία κάθε ἀντισυλληπτικὸ μέσο ἢ τρόπο πὺ παρεμποδίζει τὴ σύλληψη καὶ ἔτσι ἀποφεύγεται ἡ παιδοποιία».*

Ἄλλο ἐπιεικὲς τύπος καταδικάζει τὰ τεχνητὰ μέσα ἀντισύλληψης, ἐνῶ ἐπιτρέπει τὴ φυσικὴ μέθοδο τῶν ἄγονων ἡμερῶν.

δ) Ἑρώτηση: «Ποιά ἡ γνώμη σας γιὰ τὴ μέθοδο τῶν γόνιμων καὶ ἄγονων ἡμερῶν;»

«Οἱ ἄγονες μέρες τῆς γυναίκας εἶναι ἐκεῖνες πού, εἴτε τὸ ὠάριο δὲν ἔχει ὠριμάσει, εἴτε ἔχει ἀποβληθεῖ ὡς μὴ γονιμοποιηθέν. Ὁ καθορισμὸς εἶναι δύσκολος. Ἡ σύζυγος κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἄγονων ἡμερῶν ἔχει μειωμένη σεξουαλικὴ ἐπιθυμία, ἐνῶ στὶς μέρες τῆς γονιμότητας, συνήθως, παρουσιάζεται ἔντονη ἐπιθυμία γιὰ συνεύρεση μὲ τὸ σύζυγο. Ἐπιτρέπουμε τὴ χρῆση τῶν ἄγονων ἡμερῶν στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομίας, ἀφοῦ δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι θὰ ἀποτραπεῖ ἡ σύλληψη. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος, χωρὶς νὰ ἀμνηστεύεται ἡ πρόθεση γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς παιδοποιίας, πὺ μπορεῖ νὰ γίνεῖ δεκτὸς στὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας».

Ἄλλο ἐπιεικὲς τύπος ἀναγνωρίζει ὅτι γιὰ τὶς μεθόδους, φυσικὲς ἢ τεχνικὲς, σημασία ἔχει ἡ πρόθεση γιὰ τὴν φυγοτεκνία καὶ ὄχι ἡ φυσικότητα ἢ ἡ ἀνασφάλεια μίας μεθόδου. Ὡστόσο, ἡ ἀνίχνευση τῆς γονιμότητας καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὴ συνουσία «οἰκονομεῖται», ἀκόμη κι ἂν δὲν συμβαίνει μὲ ἀποκλειστικὰ πνευματικὸ προσανατολισμὸ. Ἐπιπλέον, ἡ σύλληψη στὶς πιθανὲς ἄγονες μέρες, τουλάχιστον ἀπὸ τὰ ἀνδρόγυνα πὺ προστρέχουν στὸν πνευματικὸ, δὲν καταλήγει στὴ φονικὴ ἔκτρωση.

ε) Ἑρώτηση: «Ποιά εἶναι ἡ σχέση τῆς χρήσης ἀντισυλληπτικῶν μέσων μὲ τὴ συμμετοχὴ στὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας;»

«Ἡ χρῆση τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων εἶναι πονηρὴ καὶ συνεπάγεται τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ Ποτήριον τῆς Ζωῆς. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ Θεία Κοινωνία ἐπιτρέπεται 1-4 φορὲς τὸ χρόνο μὲ προα-

παιτούμενη ἐγκράτεια. Ὑπάρχουν ὅμως εἰδικές περιπτώσεις ποὺ ἐπιτρέπεται ἡ συμμετοχὴ σὲ συζύγους ποὺ “φυλάγονται”, ὅπως: α) οἱ κάθε εἶδους ἀρρώστιες, ποὺ ἀπειλοῦν μὲ κινδύνους τὴν ἐγκυμοσύνη καὶ γέννηση τοῦ κυήματος γιὰ τὴ μητέρα, β) τὰ ἀνυπερέβλητα οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς οἰκογένειας, ποὺ ἀδυνατεῖ νὰ θρέψει τὰ ἤδη ὑπάρχοντα μέλη, γ) ἡ ἀσφαλῆς προφύλαξη τῆς μητέρας, ποὺ ἀκόμη δὲν ἔχει ἀπογαλακτίσει τὸ νεογέννητο παιδί της, δ) ἡ ἀσυμφωνία τῶν συζύγων στὸ θέμα ἀπόκτησης ἢ μὴ κι ἄλλων τέκνων, μὲ ἀποτέλεσμα ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο συζύγους νὰ προφυλάσσεται παρὰ τὴ θέληση τοῦ ἄλλου».

Ἡ εὐελιξία τῆς ἐπιεικοῦς ποιμαντικῆς γραμμῆς νὰ ἀγκαλιάσει τὰ ποιμαντικὰ προβλήματα, δείχνει τὸν πόθο γιὰ τὴν ἀσφαλῆ διαποίμανση τῶν συζύγων στὸ δρόμο τῆς σωτηρίας.

στ) Ἐρώτηση: «Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὴ συζυγικὴ συνουσία κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐγκυμοσύνης;»

«Ἡ συζυγικὴ ἐπαφὴ κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐγκυμοσύνης ἐπιτρέπεται, ὅταν ὑπάρχει σχετικὴ ἄδεια ἀπὸ τὸ θεράποντα γυναικολόγο. Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς κυοφορίας ἡ συνουσία μπορεῖ νὰ προκαλέσει ἀνωμαλίες, γι’ αὐτὸ συνιστᾶται ἡ ἀποχή».

Ἡ ἀναγκαιότητα ἢ ἔστω ἡ ἄδεια γιὰ τὴν ἐπαφὴ κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνη προτάθηκε γιὰ δυὸ κυρίως λόγους: α) ἡ ἀνακούφιση τοῦ συζύγου καὶ β) ἡ ἔνδειξη τῆς ἀγάπης τοῦ συζύγου πρὸς τὴ σύζυγο καὶ τὸ παιδί σὲ μία φάση ποὺ ἡ σύζυγος, λόγω τοκετοῦ, ἀρχίζει νὰ παραμορφώνεται σωματικὰ καὶ νὰ αἰσθάνεται σεξουαλικὴ μειονεκτικότητα.

ζ) Ἐρώτηση: «Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὴν Ἐγκύκλιο τοῦ 1937;»

«Τὸ κείμενο ἀποτελεῖ τὴν ἐπίσημη θέση τῆς Ἑλλαδικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὅμως δὲν ἐκφράζει πλήρως τὴν Ὁρθόδοξη προοπτικὴ στὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας. Δημιούργησε περισσότερα προβλήματα ἀπὸ ὅτι ἔλυσε μὲ τὶς προτάσεις ποὺ πρόβαλε. Τὸ κείμενο, ὡς συνοδικό, εἶναι σεβαστό, ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ δείκτη πορείας καὶ ἀναφορὰ γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ποιμαντικῆς στάσης».

Ἐπίσης, παρατηρήθηκε καὶ ἡ πλήρης ἄγνοια γιὰ τὸ κείμενο ἀπὸ τοὺς ποιμένες τοῦ ἐπιεικοῦς τύπου τῆς παραδοσιακῆς ποιμαντικῆς γραμμῆς.

Τέλος, συνοψίζονται τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐπιεικοῦς ποιμαντικοῦ τύπου, πὸ εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

- Ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τελείωση μέσα ἀπὸ τὴν πρόοδο τῆς κοινωνίας τῆς ἀγάπης τῶν συζύγων ἀποτελεῖ τὸν πρῶτο σκοπὸ τοῦ ὀρθόδοξου γάμου, ἐνῶ ἡ τεκνογονία εἶναι τὸ στεφάνωμα καὶ ἡ ξεχωριστὴ εὐλογία τοῦ Θεοῦ στὴ συζυγικὴ κοινωνία. Ὁ γάμος νοεῖται ὡς ἡ «*ἐννομος συζυγία καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς παιδοποιία*».

- Ἡ φυγοτεκνία μὲ τεχνητὰ καὶ ἀφύσικα μέσα εἶναι καταδικαστέα. Ὡστόσο, ἀναγνωρίζονται περιπτώσεις πὸ ὃ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων εἶναι ἀναπόφευκτος.

- Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ρυθμίζει τὴ γονιμότητά του καὶ νὰ προγραμματίζει τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του μὲ τὴ φυσικὴ μέθοδο τῆς ἀνίχνευσης τῶν γόνιμων ἡμερῶν καὶ τὴν ἀποφυγὴ τῆς συνουσίας κατὰ τὸ διάστημα αὐτό¹⁵.

- Ἡ χρῆση τεχνικῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων ἀπαγορεύεται καὶ συνεπάγεται τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ Θεία Κοινωνία. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, πὸ ὅσοι προφυλάσσονται οἰκονομοῦνται ἐπιεικέστερα καὶ κοινωνοῦν ἕως 5-7 φορές τὸ χρόνο.

- Ἡ συζυγικὴ συνουσία ἐπιτρέπεται στὴν περίοδο τῆς ἐγκυμοσύνης, μὲ σύμφωνη ἰατρικὴ γνωμάτευση, προβάλλοντας ἔτσι τὸ σωφρονιστικὸ καὶ ἀγαπητικὸ ρόλο τῆς ἐπαφῆς.

- Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1937 εἶτε ἀγνοεῖται πλήρως, εἶτε ἀναγνωρίζεται ὡς ἐπίσημο κείμενο, πὸ ὅμως δὲν βοηθᾷ ἐπαρκῶς στὴν ποιμαντικὴ διακονία.

- Τὰ ἀνδρόγυνα δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦν τὴν ὀρθόδοξη πνευματικὴ διάσταση τῆς κοινωνίας τους. Ὁ χριστιανικὸς γάμος προχωρεῖ διαρκῶς ἀπὸ τὰ σωματικὰ πρὸς τὰ πνευματικά, ὅπου ἡ ἄσκηση καὶ ἡ ἐγκρά-

15. Πρβλ. Pierre Struve, «Ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων», περιοδ. Ἄκτινες, 1963, σσ. 134-142.

τεια ἄπτονται κάθε ἔκφρασης τῆς ἔγγαμης πορείας καὶ ὄχι ἀποκλειστικὰ τῆς σεξουαλικῆς σχέσης.

II. Ἡ νεωτερίζουσα ποιμαντικὴ γραμμὴ

Ὀνομάζουμε νεωτερίζουσα ποιμαντικὴ γραμμὴ ἐκείνη ποὺ ἀνέχεται τὴν ἀντισύλληψη, τὴ ρύθμιση τῆς γονιμότητας καὶ τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ ὡς φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα στὴν ἔγγαμη ζωὴ.

Ἡ νεωτερίζουσα ποιμαντικὴ γραμμὴ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ γραμμὴ τῆς οἰκονομίας, διότι οἱ θέσεις της εἶναι μονίμως διαφορετικὲς ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς ἀκρίβειας. Ἐπιπλέον, δὲν εἶναι ξεκάθαρη ἡ πρόθεση γιὰ ἐπιστροφή σὲ θέσεις τῆς ἀκρίβειας, μέσω μιᾶς παροδικῆς περιόδου συγκατάβασης.

Οἱ ἴδιοι οἱ ποιμένες χαρακτηρίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους πρόοδευτικούς καὶ τὴ γραμμὴ ποὺ ἀκολουθοῦν ὡς καταλληλότερη γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ διαποίμανση στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ κοινωνία. Σημειώνεται ὅτι χρειάζεται ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὰ αὐστηρὰ καὶ παραδοσιακὰ πρότυπα ποιμαντικῆς τῶν συζύγων καὶ ἡ προσαρμογὴ τῆς ποιμαντικῆς στὰ σύγχρονα δεδομένα, ὥστε νὰ ἀγκαλιαστεῖ τὸ σύνολο τῶν Ὀρθοδόξων τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου. Ἐπιπρόσθετα καταδικάζεται ἡ εὐσεβιστικὴ καὶ ἀνακριτικὴ ἀναφορὰ στὰ προβλήματα τοῦ ἔγγαμου βίου¹⁶.

Ἡ δημιουργία τῆς νεωτερίζουσας ποιμαντικῆς γραμμῆς ὀφείλεται στὴν ἀντίδραση διανοουμένων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν θεολόγων στὴν ποιμαντικὴ ποὺ ἀντιμετώπιζε τὰ προβλήματα τοῦ γάμου μὲ αὐστηρότητα καὶ ἀδυνατοῦσε νὰ τὰ προσεγγίσει. Στὴν προσπάθειά τους, ὅμως, νὰ ἀνασκευάσουν τὴ δημιουργηθεῖσα γραμμὴ τῆς αὐστη-

16. π. Μιχαὴλ Καρδαμάκη, *Τίμιοι μὲ τὰ ἀνθρώπινα - Ὁ Γάμος στὰ ὅρια τῆς Ὀρθόδοξης Ἠθικῆς*, Ἀθήνα 1983, σσ. 37 καὶ 40: «... τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ ὀρθόδοξη μαρτυρία μας ἐξαντλεῖται στὴν ἀγχώδη προσπάθεια ἐνὸς ἀνανεωμένου εὐσεβισμοῦ καὶ ἠθικισμοῦ, ἐνὸς ἀσφυκτικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς “θρησκείας” καὶ μίας ἀτεγκτῆς ἀπαιτήσεως τοῦ “θρησκευτικοῦ καθήκοντος”, μεταφυτευμένα ἀπὸ τὸ ἔθνος τῆς δυτικῆς καὶ μάλιστα προτεσταντικῆς χριστιανοσύνης».

ρότητας, παραμέρισαν τὴν ἀσκητικὴ προοπτικὴ τῆς ἔγγαμης ζωῆς.

Ἡ προσπάθεια γιὰ ἀποκόλληση ἀπὸ τὴ γραμμὴ τῆς *αὐστηρότητας* ἔφερε θετικὰ ποιμαντικὰ ἀποτελέσματα, ὅμως ἄγγιξε τὴν ἀντίθετη ἀκραία νεωτερίζουσα γραμμὴ ποὺ δὲν βλέπει τὰ σεξουαλικά θέματα τῶν συζύγων νὰ ἀποτελοῦν κωλύματα γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὴ Θεία Εὐχαριστία.

Ἡ ἄποψη ποὺ θεωρεῖ ὅτι «*ὕπάρχει πολὺς χῶρος γιὰ βελτίωση, προσαρμογὴ καὶ καινοτομία, καθὼς ἡ Ἐκκλησία μας ὀφείλει νὰ μὴν εἶναι στατική*»¹⁷, εἶναι ἀξιόλογη, ἀρκεῖ ἢ καινοτομία νὰ μὴν ἀναφέρεται στὴν οὐσία καὶ στὸ περιεχόμενο τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ἀλλὰ στοὺς τρόπους ποὺ αὐτὸ προσφέρεται στὸ λαό. Χρειάζεται ἀλλαγὴ καὶ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς «*συσκευασίας*» καὶ ὄχι τοῦ περιεχομένου τῆς ὀρθόδοξης πίστεως καὶ ζωῆς.

α) Ἑρώτηση: «Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ὀρθόδοξου γάμου καὶ ποιὸς τῆς συζυγικῆς συνουσίας;»

«*Κύριος σκοπὸς τοῦ γάμου εἶναι ἡ πραγματοποίησις τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ γάμος δὲν εἶναι κάποιο ἐργαστήριον ἀναπαραγωγῆς παιδιῶν. Ἡ συζυγικὴ σχέση δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὸ σκοπὸ τῆς ἀναπαραγωγῆς, ἀλλὰ εἶναι μία σημαντικώτατη λειτουργία γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν μίας βαθιᾶς διαπροσωπικῆς σχέσης μεταξὺ τῶν δύο συζύγων, μία σχέση ποὺ συγχωνεύει τὰ δύο πρόσωπα σὲ μία νέα ζωὴ, τὴν ἀνδρόγυνον*».

Τὰ τελευταῖα χρόνια τέτοιες θέσεις χρησιμοποιοῦνται ὄχι γιὰ νὰ καλύψουν ἐξατομικευμένες ἀνάγκες ποιμαντικῆς, ἀλλὰ προβάλλονται εὐρύτερα καὶ δημοσιεύονται σὲ σχετικὰ μὲ τὸ γάμο βιβλία¹⁸. Ἀναγνωρίζεται ὁ ἀναπαραγωγικὸς ρόλος τῆς συνουσίας, ἀλλὰ παρατηρεῖται παρέκκλιση σὲ σχέση μὲ τὴν ὀρθὴ προοπτικὴ τῆς σύνδε-

17. π. Δημητρίου Κωνσταντέλου, *Γάμος, Σεξουαλικότητα καὶ Ἀγαμία, Μία ἑλληνικὴ ὀρθόδοξη θεώρηση*, μτφρ. π. Δημητρίου Βακάρου, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 16.

18. Ὁ.π., σ. 49.

σης τῶν σαρκικῶν σχέσεων μέ τήν τεκνογονία.

β) Ἑρώτηση: «Ὁ χριστιανός ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ρυθμίζει τὴ γονιμότητά του καὶ νὰ προγραμματίζει τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του;»

«Ἡ ἐπιεικὴς θέση ποὺ ἐπιτρέπει τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ εἶναι πιὸ ρεαλιστικὴ καὶ ἔχει λάβει ὑπόψιν τῆς ὅτι ἡ συντριπτικὴ πλειονότητα τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν ἐφαρμόζουν μίαν κάποιαν μορφή ἐλέγχου τῶν γεννήσεων. Ἀποτελεῖ ἐπίμαχο θέμα καὶ οἱ ἀπόψεις διαφέρουν, ἀφοῦ καταδικάσθηκε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βλέπουν τὴ συζυγικὴ συνουσία μόνο ἀναπαραγωγικά. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ συζυγικὴ συνουσία δὲν ἔχει μόνο αὐτὸ τὸ σκοπὸ, ἔτσι ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων θεωρεῖται ὡς ἐπιτρεπτὸς καὶ δικαιολογημένος. Ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων εἶναι κατακριτέος, ὅταν χρησιμοποιεῖται γιὰ ἐγωιστικοὺς σκοποὺς (π.χ. δὲν ἀρέσουν τὰ παιδιὰ). Ἡ προσωπικὴ συνείδηση, ἡ ἰατρικὴ συμβουλή καὶ ἡ πνευματικὴ καθοδήγηση πρέπει νὰ καθορίζουν τὴ στάση τοῦ ζεύγους πρὸς τὴν ἀντισύλληψη καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν τῆς οἰκογένειάς τους».

Ἡ ἄποψη τῆς νεωτερίζουσας γραμμῆς τοποθετεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ρύθμισης τῶν γεννήσεων στὸ ὅτι οἱ σαρκικὲς σχέσεις στὸ γάμο δὲν εἶναι μόνο γιὰ παιδοποιία. Συνεπῶς, ὁ ἀναπαραγωγικὸς ρόλος διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία γιὰ συνεύρεση χωρὶς τὸν κίνδυνο τῆς τεκνογονίας. Ἐπειδὴ μέ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐκφράζεται καὶ ἡ συνολικὴ ἔνωση τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκας, ἀρκετοὶ θεολόγοι πιστεύουν ὅτι οἱ μέθοδοι ἐλέγχου τῶν γεννήσεων μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀπὸ τὰ ὀρθόδοξα ζευγάρια, ὅταν καὶ οἱ ἄλλοι σκοποὶ τοῦ γάμου εἶναι ἀπόλυτα ἀποδεκτοὶ καὶ σεβαστοί.

Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ ὑπαινίσσεται τὴν ἀνοχὴ τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων καὶ μεθόδων.

γ) Ἑρώτηση: «Ποιά εἶναι ἡ θέση σας γιὰ τὴν ἀντισύλληψη, ὡς πράξη ρύθμισης τῶν γεννήσεων, καὶ ποιά γιὰ τὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα;»

«Ἡ ἐναντίωση στό “αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε” εἶναι ἐναντίωση προσωπικῆς ἐπιλογῆς τοῦ ζεύγους στή θεία ἐντολή. Ὅμως δὲν εἶναι

φόνος, όπως ή άμβλωση, αυτή ή άρνητική στάση του ζεύγους. 'Η έκτρωση έπιβεβαιώνει την έλλειψη άντισυλληπτικής ύπευθυνότητας. Τα προβλήματα των *unexpected, unwanted* έγκυμοσυνών δέν λύνονται με άρνήσεις και άφορισμούς. 'Υποστηρίζουμε, με κάποιες προϋποθέσεις, όλα γενικά τα φυσικά και τεχνητά μέσα, τα όποια προλαμβάνουν κάθε άνεπιθύμητη έγκυμοσύνη, όχι όμως και αυτά που έμποδίζουν την έγκατάσταση στη μήτρα του ήδη γονιμοποιημένου ωαρίου¹⁹. 'Η 'Εκκλησία πρέπει να άποκλίνει λίγο άπό την άκρίβεια της και να οίκονομήσει τις ειδικές περιπτώσεις με τή μέθοδο τής άντισύλληψης. Βέβαια, ή προτεινόμενη λύση είναι άντίθετη με την έπίσημη άπόφαση τής 'Εκκλησίας. Πρέπει να ύπάρξει ρεαλιστική άντιμετώπιση των σύγχρονων σοβαρών ποιμαντικών προβλημάτων».

'Η άποδοχή των άντισυλληπτικών μέσων άπό την ποιμαντική γραμμή τής άνοχης για τον έλεγχο των γεννήσεων ύστερεί σε θεολογική τεκμηρίωση, όσο και άν τονίζεται ή ποιμαντική προσέγγιση του προβλήματος. 'Ετσι θεωρήθηκε άπαραίτητη ή έρώτηση για την ήθικη ή έστω μη άνήθικη θεμελίωση τής άνθρώπινης επέμβασης στην παρεμπόδιση τής σύλληψης.

δ) 'Ερώτηση: «Πώς τεκμηριώνεται ήθικά ή χρήση των άντισυλληπτικών μέσων;»

«'Η χρήση άντισυλληπτικών μέσων δέν δημιουργεί άνώμαλη ήθικη κατάσταση στη γυναίκα, αλλά μάλλον προεκτείνει τή μη γόνιμη περίοδο της. 'Η χρήση των άντισυλληπτικών γίνεται άνήθικη, μόνο όταν επιβάλλεται άπό τον ένα σύζυγο στον άλλο, γιατί τότε παραβιάζει την έλευθερία και τή συνείδηση του συζύγου που δέν συμφωνεί σε κάτι τέτοιο. 'Οταν ο άνδρας και ή γυναίκα με πλήρη συμφωνία άποφασίζουν να άναστείλουν τή γονιμότητα, τότε ενεργοϋν έντός των

19. Γερασίμου-Χρυσοστόμου Ζαφείρη, Μητροπολίτου Περιστερίου, «Αί άμβλώσεις και ή 'Ορθόδοξη 'Εκκλησία», περιοδ. Θεολογία, 'Αθήνα 1991, σ. 151. Στο σημείο αυτό ο Σεβασμιώτατος άπορρίπτει, σύμφωνα με την ανάπτυξη που προηγήθηκε στο β' κεφάλαιο τής έργασίας, τα σπιράλ, τα άντισυλληπτικά χάπια και τα μέσα που έχουν καθαρά έκτρωτική λειτουργία.

δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων ποὺ ἀπολαμβάνουν ἀπὸ τὸν φυσικὸ νόμο. Ἐπιπλέον, ἡ μέθοδος τῆς ἀντισυλληψέως συμβάλλει ἀποφασιστικὰ στὴν ἐπίλυση τοῦ σοβαροῦ καὶ συνειδησιακοῦ-ἠθικοῦ προβλήματος τῶν γονέων, ποὺ γιὰ χάρη, ὄχι τῆς φιλαυτίας, εὐζωίας καὶ ἐγωιστικῆς ἡδονιστικῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ γιὰ λόγους ἀνεξάρτητους τῆς θέλησής τους, δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν πολυμελῆ οἰκογένεια».

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ὅτι ἡ ἠθικότητα τῆς μεθόδου βασίζεται στὴν πρόθεση τῶν συζύγων νὰ κάνουν παιδιά ὅταν αὐτοὶ θέλουν καὶ ὅταν τὸ ἐπιτρέπουν οἱ συνθῆκες.

Ἡ ποιμαντικὴ γραμμὴ τῆς ἀνοχῆς τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων θεμελιώνει τὴ θέση της γιὰ τὴ χρῆση τεχνητῶν μέσων προφύλαξης στὴν ἀνοχὴ τῆς μεθόδου τῶν ἄγονων ἡμερῶν ἀπὸ τίς ἄλλες ποιμαντικὲς γραμμές.

ε) Ἐρώτηση: «Ποιὰ ἡ γνώμη σας γιὰ τὴ μέθοδο τῶν γόνιμων καὶ ἄγονων ἡμερῶν;»

«Τὰ τεχνικὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα εἶναι τὸ ἴδιο ἠθικὰ μ' αὐτὰ τῆς μεθόδου τῶν ἄγονων ἡμερῶν. Γιὰ ποιό λόγο θεωρήθηκαν ἠθικὲς οἱ μέθοδοι ποὺ χρησιμοποιοῦν τὸ θερμόμετρο γιὰ τὴ λήψη τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος γιὰ νὰ ἀνιχνευθεῖ ἡ γονιμότητα καὶ οἱ διαφάνειες γιὰ τὴν ἐξέταση τῆς τραχηλικῆς βλέννας; Ἡ φυσικὴ μέθοδος τῶν ἄγονων ἡ γόνιμων ἡμερῶν προτρέπει γιὰ ἐπαφὴ ὅταν τὸ ὠάριο δὲν εἶναι ὠριμο ἢ ἤδη εἶναι νεκρὸ καὶ συνεπῶς δὲν μπορεῖ νὰ γονιμοποιηθεῖ. Ἡ ἠθικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς φυσικὲς μεθόδους δὲν εἶναι ἰδιαίτερα ξεκάθαρη»²⁰.

20. Fred Sai, *Some ethical issues in family planning*, I.P.P.F., London 1986, σσ. 19-20, πρβλ. «ἐὰν ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ ἀποφεύγει ὁ σύζυγος τίς γόνιμες μέρες γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ ἐγκυμοσύνη, τότε σιωπηρὰ ἐπιτρέπουμε τὸ θάνατο στὸ ὠάριο. Ἄρα καὶ οἱ γενικὲς μέθοδοι τὸ ἴδιο ἐπιθυμοῦν καὶ ἐπιτυγχάνουν», π. Ματθαίου τοῦ Φτωχοῦ, «Μία ἄποψη γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν γεννήσεων», περιοδ. Σύναξη, Ἡ γυναίκα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν Κόσμο, τεῦχ. 36, Ὀκτ. - Δεκ. 1990, σ. 57.

Οι ποιμένες της νεωτερίζουσας γραμμής θεωρούν, ότι ή αντισυλληπτική άνευθυνότητα και ή άνασφάλεια του καθορισμού των άγωνων και γόνιμων ήμερών είναι οι κύριες αίτίες του άριθμού των άνεπιθύμητων έγκυμοσυνών και συνεπώς των 200.000 έκτρώσεων, έτησίως, στον Έλλαδικό χώρο. Βέβαια, οι γυναίκες που προβαίνουν στην άμβλωση συνήθως δέν άποτελούν τή μερίδα εκείνη που έχει τακτική έπαφή με τον πνευματικό. Έτσι, ή νεωτερίζουσα γραμμή έπιτρέπει τά αντισυλληπτικά μέσα για τήν πρόληψη τής άνεπιθύμητης έγκυμοσύνης και τήν άποφυγή πιθανής έκτρωσης.

στ) Έρώτηση: «Ποιά είναι ή σχέση τής χρήσης αντισυλληπτικών μέσων με τή συμμετοχή στο μυστήριο τής Θείας Εύχαριστίας;»

«Η χρήση των αντισυλληπτικών στα πλαίσια του ένσυνείδητου οίκογενειακού προγραμματισμού και του έλέγχου των γεννήσεων δέν πρέπει νά συνδέεται με τή συμμετοχή στη Θεία Εύχαριστία. Γενικά τά σεξουαλικά θέματα δέν πρέπει νά εξετάζονται άποκλειστικά ως κωλύματα για τή συμμετοχή, αλλά κριτήριο πρέπει νά είναι ή πίστη και ζωή του άνθρώπου στην όρθόδοξη διδασκαλία. Είναι άδικος ό περιορισμός και ή τοποθέτηση των άμαρτιών κάτω άπό τήν άνθρώπινη κοιλιά και ή λησμονιά του ότι ό Κύριος Ίησους καταδίκασε τον έγωισμό, τήν ύποκρισία, τή φιλοχρηματία και άλλες παραχρήσεις που δέν άπτονται των σαρκικών άμαρτιών».

Όστόσο, ή θέση που έπιτρέπει τή συμμετοχή στην εύχαριστιακή κοινωνία με ταυτόχρονη χρήση αντισυλληπτικών μέσων στερείται θεολογικής και πατερικής θεμελίωσης και κινδυνεύει νά χαρακτηριστεί άπό πολλούς ως εύδαιμονιστική και άμαρτωλή.

ζ) Έρώτηση: «Ποιά είναι ή γνώμη σας για τή συζυγική συνουσία κατά τήν περίοδο τής έγκυμοσύνης;»

«Η συνουσία στην περίοδο τής έγκυμοσύνης θεωρείται άπαραίτητη, διότι ή σύζυγος έχει ανάγκη άπό τή διαρκή άνανέωση τής άγάπης και του ένδιαφέροντος άπό τó σύντροφό της σε μία περίοδο δύσκολη γι' αυτήν».

Η θέση τής νεωτερίζουσας γραμμής για τή συζυγική συνουσία στην έγκυμοσύνη είναι σχεδόν όμοια με τις άλλες δύο γραμμές, με τή

διαφορὰ τῆς προβολῆς τῆς ἀναγκαιότητας ἢ καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ἐπαφῆς.

Συνοψίζονται τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ποιμαντικῆς γραμμῆς τῆς ἀνοχῆς τῆς ἀντισύλληψης:

- Ἡ ἠθικὴ ἀλληλοβοήθεια εἶναι ὁ πρῶτος σκοπὸς τοῦ γάμου, ἐνῶ ἡ τεκνογονία εἶναι δευτερεύων σκοπός.

- Τὰ τεχνητὰ ἀντισυλληπτικὰ μέσα δὲν καταδικάζονται, ἀλλὰ ἐπιτρέπονται, ὅταν ὑπάρχει ὁμόφωνη συζυγικὴ θέληση.

- Ἀναγνωρίζεται στὸ ἀνδρόγυνο τὸ δικαίωμα νὰ ρυθμίζει τὴ γονιμότητά του καὶ νὰ προγραμματίζει τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του.

- Ἡ χρῆση τῶν τεχνικῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων δὲν ἐμποδίζει τοὺς συζύγους ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὴ Θεία Εὐχαριστία, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴ γενικὴ στάση τοῦ ἀνδρογύνου ἀπέναντι στὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ ζωή.

- Ἡ συζυγικὴ συνουσία στὴν περίοδο τῆς ἐγκυμοσύνης θεωρεῖται ἀναγκαία καὶ ἐπιβάλλεται μὲ σύμφωνη ἰατρικὴ γνώμᾳ.

- Ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἄσκηση δὲν παραγνωρίζονται στὴν ἔγγαμη πορεία, ὅμως χρειάζεται τὸ μέτρο καὶ ἡ συζυγικὴ ὁμοφωνία.

- Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ 1937 δὲν ἀναγνωρίζεται καὶ προτείνεται ἡ ἀντικατάστασή της μ' ἄλλο πιὸ δυναμικὸ κείμενο, ποὺ νὰ ἀρμόζει στὴ σύγχρονη πραγματικότητα.

- Ἡ συζυγικὴ ἁρμονία ἀποτελεῖ κύριο θέμα καὶ τὰ προβλήματα τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐξετάζονται σχολαστικά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας ἀποτελεῖ ἐπίμαχο θέμα γιὰ τὴν ποιμαντικὴ ἐπιστήμη καὶ ἀντιμετώπιση, καθὼς εἶναι πολὺπλοκο καὶ συνδέεται μὲ ὅλα τὰ θέματα ποὺ ἄπτονται τῆς ἔγγαμης πορείας.

Ἡ ὀρθόδοξη ποιμαντικὴ καλεῖται νὰ προσδιορίσει τὴ στάση τῆς στῆ σύγχρονη πρόκληση. Σύμφωνα μὲ τὴ συγκεκριμένη ἔρευνα παρατηρήθηκαν δυὸ τάσεις καὶ γραμμές, ἡ παραδοσιακὴ καὶ ἡ νεωτερίζουσα ποιμαντικὴ γραμμὴ. Ἡ πρώτη ἐκφράζεται μὲ δυὸ τύπους, τὸν αὐστηρὸ καὶ τὸν ἐπιεικῆ.

Ὁ πρῶτος ἀντιπροσωπεύει τὴν ποιμαντικὴ τῆς αὐστηρότητας, ἂν καὶ βασίζεται σὲ παραδοσιακὰ ποιμαντικὰ πρότυπα γιὰ τὸ γάμο. Ἡ τεκνογονία εἶναι ὁ πρῶτος σκοπὸς καὶ τονίζεται μόνο ἡ ἀναπαραγωγικὴ λειτουργία τῆς συζυγικῆς συνουσίας. Ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ τέλεια ἀποχὴ προτείνονται ὡς τὰ μέσα γιὰ τὴ ρύθμιση τῶν γεννήσεων, ἂν καὶ δὲν ἀναγνωρίζονται ἱκανοποιητικοὶ λόγοι γιὰ κάτι τέτοιο.

Ὁ ἐπιεικῆς ποιμαντικὸς τύπος ἐκφράζει ἀρτιότερα τὴν ὀρθόδοξη θεολογία καὶ ποιμαντικὴ γιὰ τὸ γάμο. Προσπαθεῖ νὰ ὀδηγήσει μὲ ἀσφάλεια τὸ ἀνδρόγυνο στὸν τελικὸ του σκοπὸ. Ἡ ἀλληλοβοήθεια τῶν συζύγων, ἡ ἀποφυγὴ τῆς πορνείας ἀποτελοῦν τοὺς πρῶτους σκοποὺς τοῦ γάμου, ἰδίως στῆ σύγχρονη πανσεξουαλικὴ ἐποχὴ μας. Ἡ τεκνογονία εἶναι ἡ ἰδιαίτερη εὐλογία καὶ τὸ στεφάνωμα τῆς συζυγίας ἀπὸ τὸ δημιουργὸ Θεό. Ἡ συζυγικὴ συνουσία ἔχει διττὸ ρόλο, τὸν ἀναπαραγωγικὸ - τεκνογονικὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν ἀγαπητικὸ, ἐνωτικὸ καὶ σωφρονιστικὸ. Ἀναγνωρίζονται τὰ κοινωνικοοικονομικὰ προβλήματα ποὺ ὀδηγοῦν στὴ ρύθμιση τῶν γεννήσεων, ὅμως αὐτὸ δὲν σημαίνει τὴν ἀνοχὴ τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων. Παρὰ τὴν πονηρὴ πρόθεση τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων μὲ τὴ μέθοδο τῶν ἄγονων ἡμερῶν, ἐπιτρέπεται ἡ χρῆση τῆς στα πλαίσια οἰκονομίας τῶν εἰδικῶν περιπτώσεων.

Ἡ νεωτερίζουσα ἢ ἡ ποιμαντική γραμμὴ τῆς ἀνοχῆς σὲ θέματα φυγοτεκνίας καὶ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων στηρίζει τὶς θέσεις τῆς στῆ σύγχρονη πρόκληση καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς οἰκονομίας σὲ μονιμότερο ἐπίπεδο. Ὡστόσο, στερεῖται βιβλικῆς καὶ πατερικῆς τεκμηρίωσης καὶ κινδυνεύει εὐκόλα νὰ χαρακτηρισθεῖ εὐδαιμονιστική. Ἡ ἀνοχὴ τῶν ἀντισυλληπτικῶν μέσων καὶ ἡ ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος τῆς ρύθμισης τῆς γονιμότητος ἀποτελεῖ παρέκκλιση ἀπὸ τὴν ὀρθὴ παραδοσιακὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴν τεκνογονία. Ἡ ἀντιμετώπιση αὐτῆ, παρόλο ποὺ θέλει νὰ θεωρεῖται γενναία καὶ δυναμικὴ ἀπὸ τοὺς ποιμένες ποὺ τὴν ἐφαρμόζουν, δὲν παύει νὰ διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη ἄποψη καὶ νὰ προτείνει νέο ἦθος γιὰ τὸν ὀρθόδοξο γάμο καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὶς συζυγικὲς σχέσεις. Ἐνα ἦθος ξένο γιὰ τὰ ὀρθόδοξα ποιμαντικὰ δεδομένα.

Τὸ σύγχρονο κίνημα τοῦ οἰκογενειακοῦ προγραμματισμοῦ, ποὺ δυστυχῶς ἀποδέχεται καὶ ἐκτρωτικὰ μέσα γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν σκοπῶν του, θὰ πρέπει νὰ ἐξετασθεῖ μὲ προσοχὴ καὶ σοβαρότητα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Οἱ ἀφορισμοὶ καὶ οἱ καταδίκες δὲν ἀποτελοῦν λύσεις, καθὼς προβλέπεται στὰ ἐπόμενα χρόνια νὰ δημιουργηθοῦν νέα κέντρα Οἰκογενειακοῦ Προγραμματισμοῦ καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ πρέπει νὰ προσδιορίσει τὴ θέση τῆς. Ὅταν μάλιστα ἡ Ἐταιρεία Οἰκογενειακοῦ Προγραμματισμοῦ πρεσβεύει ὅτι ὁ σωστὸς προγραμματισμὸς θὰ ὀδηγήσει στὴν ἀπόκτηση περισσοτέρων παιδιῶν γιὰ τὴ λύση τοῦ ἐθνικοῦ προβλήματος τῆς ὑπογεννητικότητας, ἡ Ἐκκλησία καλεῖται νὰ δώσει τὶς κατάλληλες ἀπαντήσεις, μέσῳ μιᾶς ἐνιαίας ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισης.

Ἐλπίζουμε ὅτι ἡ παροῦσα μελέτη ἀφυπνίζει τὶς συνειδήσεις ὄσων ἀναζητοῦν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐκθέτει τὸν ἠθικὸ σχολιασμὸ τῶν ἀντισυλληπτικῶν μεθόδων καὶ μέσων καὶ παραθέτει μὲ ἀντικειμενικότητα τὴ σύγχρονη ποιμαντικὴ κατάσταση. Ἡ ποιμαντικὴ τέχνη ὀφείλει νὰ εἶναι δυναμικὴ καὶ ὄχι στατικὴ, ἀρκεῖ νὰ μὴν ἀποκλίνει ἀπὸ τὰ μέτρα τῆς ὀρθόδοξης σωτηριολογικῆς πορείας καὶ ζωῆς.

επιστήμης, ο οποίος αποδέχεται την οριστική αποκάλυψη των φυσικών νόμων, είναι ουσιαστικά ομοειδής με τον οριστικό επιστήμονα που ορίζει τον οριστικό νόμο. Η ομοειδής αυτή δομή είναι ομοειδής με την δομή του οριστικού επιστήμονα που ορίζει τον οριστικό νόμο. Η ομοειδής αυτή δομή είναι ομοειδής με την δομή του οριστικού επιστήμονα που ορίζει τον οριστικό νόμο.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟΥ 1987

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παραρτήματα που αφορούν στην οριστική αποκάλυψη των φυσικών νόμων, ο οποίος αποδέχεται την οριστική αποκάλυψη των φυσικών νόμων, είναι ουσιαστικά ομοειδής με τον οριστικό επιστήμονα που ορίζει τον οριστικό νόμο. Η ομοειδής αυτή δομή είναι ομοειδής με την δομή του οριστικού επιστήμονα που ορίζει τον οριστικό νόμο. Η ομοειδής αυτή δομή είναι ομοειδής με την δομή του οριστικού επιστήμονα που ορίζει τον οριστικό νόμο.

Είναι γνωστό ότι στον όλο κόσμο και ιδιαίτερα των γηγενών οριστικών επιστημόνων, υπάρχει ένα πρόβλημα κατά την Εκκλησία, αλλά και κατά την κοινωνία μας και της Ελλάδας και όλων των εκπαιδευμένων κρατών, γεγονός οφείνεται στο να χρησιμοποιείται ολόκληρο το φά-

1. Η ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑΣ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟΥ 1937

Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ λύπης πολλῆς διεπίστωσεν ὅτι μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας κακίας τοῦ αἰῶνος μας, μία ὁμολογουμένως ἐκφυλιστικὴ τάσις καὶ ἐκδήλωσις, ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας καὶ τεκνοτροφίας, ἐμφανισθεῖσα παρὰ τοῖς νεωτέροις ξένοις λαοῖς, ζητεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν χριστιανικὴν οἰκογένειαν καὶ νὰ σαλεύσῃ τὰς βάσεις αὐτῆς, νὰ καταστρέψῃ τὴν ἠθικὴν ἔννοιαν καὶ τὸν ὑψηλὸν τοῦ γάμου σκοπὸν, νὰ διαφθεῖρῃ τοὺς Ἑλληνας Χριστιανοὺς συζύγους καὶ νὰ βλάβῃ ἀνεπανορθώτως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῆς ἀραιώσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Τῆς κακίας ταύτης πρώτη μὲν ἐκδήλωσις εἶναι ἡ λεγομένη ἄμβλωσις ἢ ἔκτρωσις, ὁ φόνος δηλαδὴ τοῦ ἐμβρύου ἐντὸς τῶν σπλάγχχνων τῆς μητρὸς του -φόνος ἐνεργούμενος κατὰ ποικίλους τρόπους- καὶ ἡ βιαία ἀποβολὴ τοῦ φονευθέντος ἀώρου τέκνου. Ἀκόμη δὲ σκληροτέρα καὶ ἐγκληματικωτέρα εἶναι ἡ ἀπόρριψις τῶν ὁμαλῶς γεννηθέντων καὶ ζώντων βρεφῶν, τὰ ὅποια οὕτω λαμβάνουν τὸν θλιβερώτερον χαρακτηρισμὸν «ἐκθετα».

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπανάληψις τῆς κακίας, ἀκόμη καὶ τῆς μεγαλυτέρας, ἀμβλύνει τὸ ἠθικὸν αἰσθητήριον ἢ καυτηριάζει τὴν συνείδησιν, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ παρίσταται ἡ κακία ὡς τὶ νόμιμον, ἢ τουλάχιστον ἀνάξιον λόγου πταισμα, ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καθῆκον αὐτῆς ἐθεώρησε νὰ συστήσῃ τὰ δέοντα πρὸς τὸν Κλῆρον καὶ τὸν λαὸν διὰ τὴν περιστολὴν τοῦ μεγάλου τούτου κακοῦ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τόσον ἡ ἔκθεσις καὶ ἀπόρριψις τῶν νηπίων ὅσον καὶ ἡ ἔκτρωσις ἀποτελεῖ, ὄχι μόνον κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ποινικὸν νόμον καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὄλων τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν, ἔγκλημα φόνου. Ἀπὸ τὰ χειρότερα δὲ εἶδη τοῦ φό-

νου. Διότι γίνεται οὗτος προμελετημένως, ἐν εὐρυτάτῃ κλίμακι, ἐν τὸς αὐτῆς τῆς οἰκογενείας, τῆς ἀποτελούσης τὴν φυσικὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, ὑπ' αὐτῶν τῶν συζύγων, οἱ ὅποιοι οὕτω καταντοῦν φονεῖς καὶ παιδοκτόνοι ἀντὶ νὰ εἶναι γονεῖς, ὑπηρετοῦν τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον, ἀντὶ νὰ μεταλαμπαδεύσωσιν τὴν ζωὴν!

Ἡ δευτέρα δὲ ἐκδήλωσις τῆς ἐκφυλιστικῆς ταύτης κακίας εἶναι ἡ παρεμπόδισις τῆς συλλήψεως τέκνων, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «νεομαλθουσιανισμός». Διὰ τῆς πράξεως ταύτης οἱ σύζυγοι ἀρνοῦνται νὰ γίνουν γονεῖς καὶ μεταβάλλουν τὰ σπλάγχνα των εἰς ἄγονα καὶ στείρα, ματαιώνοντες καὶ καταργοῦντες ἐσκεμμένως τὸν φυσικὸν νόμον τῆς γεννήσεως. Τὸ ἔγκλημα δὲ τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ κοινωνιολόγοι ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐρισκόμενοι ἐχαρακτήρισαν ὡς «τὴν πλέον ἐπαναστατικὴν πράξιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἠθικῆς»¹, τὸ ἔγκλημα τοῦτο διεδόθη πλέον εὐρύτατα εἰς τὸν κόσμον, ἀπειλεῖ δὲ καὶ τὴν σὺνφρονα καὶ εὐσεβοῦσαν Ἑλλάδα.

Εἰς τὰς δύο λοιπὸν ταύτας ἐκδηλώσεις, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιλαμβάνει πλείστας καὶ ἀνομολογήτους περιπτώσεις, παρουσιάζεται ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀφύσικος κακία, ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας καὶ τεκνοτροφίας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀλάνθαστος τῶν αἰώνων πείρα διδάσκει, ὅτι πᾶσα παράβασις καὶ ἀνατροπὴ νόμων φυσικῶν ἔχει συνεπειάς, πᾶσα δὲ παρακοὴ ἠθικῶν νόμων, κατὰ τὴν θεόπνευστον βεβαίωσιν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, «ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν» (Ἑβρ. β' 2), διὰ τοῦτο καὶ ἡ παράβασις τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι διέπουν τὴν γέννησιν τῶν ἀνθρώπων, νόμων ὄχι μόνον φυσικῶν ἀλλὰ καὶ ἠθικῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἄνευ συνεπειῶν, ἄνευ τιμωριῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν.

Καὶ αἱ μὲν φυσικαὶ συνέπειαι τῆς παραβάσεως ταύτης διαπιστοῦνται ὑπὸ εἰδικῶν τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἀντιπροσώπων, τῶν ὁποίων τὰς γνώμας συγκεφαλαιοῦν δύο ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἰατρικὰς ἀθθεντίας ἐν τῇ γυναικολογίᾳ, γράφοντες ὅτι «πᾶσαι αἱ μέθοδοι αἱ παρεμποδίζουσαι τὴν σύλληψιν τῶν τέκνων συνεπάγονται

1. Walter Lippmann, *Preface to Morals*, σ. 219.

βέβαιον κίνδυνον εἰς τὴν ὑγείαν τῆς γυναικός», διότι, λέγουν, «ἡ φύσις δὲν δύναται νὰ ἐμπαίξεται»². Ἐφ' ἑτέρου δὲ ἕτερος διάσημος γυναικολόγος λέγει ὅτι ἡ πράξις αὕτη «δὲν εἶναι μόνον ἐξευτελισμός, ἀλλ' αὐτόχρημα ἢ καταστροφή τοῦ γάμου: κίνδυνος διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ συζύγου καὶ ἔγκλημα κατὰ τῆς συζύγου, ἱκανὴ νὰ δημιουργήσῃ τέλειον ἐκφυλισμὸν τῆς φυλῆς»³. Ἀκόμη δὲ τρομερώτεροι εἶναι αἱ συνέπειαι τῶν ἐκτρώσεων, διότι τὸ ἔγκλημα τοῦτο δημιουργεῖ εἰς τὰς μητέρας σοβαρωτάτας ἀσθενείας καὶ δὴ θάνατον. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ μεγάλη θνησιμότης τῶν ὑφισταμένων ἔκτρωσιν μητέρων -κατὰ δεκάδες χιλιάδων ἀποθνήσκουν κατ' ἔτος εἰς τὰ μεγάλα Κράτη τῆς Εὐρώπης- ἠνάγκασε τοὺς εἰδικοὺς καθηγητὰς νὰ ἀπευθύνουν ἀπελπιστικὰς ἐκκλήσεις πρὸς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν διὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ κακοῦ τούτου. Πληθὸς δὲ βιβλίων ἐκδίδεται εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, διὰ τῶν ὁποίων τονίζεται ἡ ἔνεκα τῶν τρομερῶν τούτων συνεπειῶν τῆς ἀνταρσίας κατὰ τοῦ νόμου τῆς γεννήσεως «φρίκη τῆς φυλετικῆς αὐτοκτονίας» καὶ θεωρεῖται προσεχῆς «ὁ κίνδυνος τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ τοῦ ἐξαφανισμοῦ ὅλης τῆς λευκῆς φυλῆς».

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μικροτέρου λόγου ἄξια αἱ ἠθικαὶ συνέπειαι. Διότι οἱ φυσικοὶ καὶ ἠθικοὶ νόμοι εἶναι ἀλληλένδετοι, αὐτὴ δὲ ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη χαρακτηρίζει τὴν παρεμπόδισιν τῆς τεκνογονίας ὡς «κακίαν παρὰ φύσιν»⁴. Ἄμεσος λοιπὸν ἠθικὴ τιμωρία τῆς κακίας ταύτης εἶναι ἡ διατάραξις τῆς συζυγικῆς ἁρμονίας καὶ οἰκογενειακῆς εἰρήνης. Διότι εἰς ὅσας συζύγους διατηρεῖται εὐσυνειδησία τις, δὲν εἶναι δυνατὸν τὴν ἁμαρτίαν ταύτην νὰ μὴ παρακολουθῇ ἐσωτερικὴ πάλη, ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως, τοσοῦτω μᾶλλον καθόσον τὸ ἔνστικτον, βαθέως ἐρριζωμένον εἰς τὴν ψυχὴν- πολλάκις δὲ ψυχολογικὴ

2. Dr. Sutherland, *Some Common Fallacies on birth prevention*, σσ. 1-2. Καὶ ὁ καθηγητὴς Shellheim, *Ἐναρκτήριος λόγος εἰς τὸ Συνέδριον τῶν Γερμανῶν Γυναικολόγων* (Μάϊος 1929).

3. A. Damm, *Der vruchtbaarheid Van Huwelyk*, σ. 99.

4. Dr. Sutherland, *μν. ἔργ.*, σσ. 1-2.

κατάθλιψις, ή όποία όχι μόνον καταστρέφει τήν οίκογενειακήν ειρήνην, αλλά και δημιουργεί εις τήν σύζυγον σοβαράς νευρικές διαταραχάς, όπως διεπίστωσε και κατά τό 1929 συγκροτηθέν έν Όλλανδία συνέδριον ψυχιάτρων. Η δέ διαταραχή τοῦ οίκογενειακοῦ βίου καθίσταται πολὺ μεγαλυτέρα, όταν τό έν ή τὰ δύο παιδιά, εις τὰ όποία οί σύζυγοι διά τοιούτων έγκληματικῶν μεθόδων περιόρισαν τήν γονιμότητά των, άποθάνουν ή άλλως έγκαταλείψουν τοὺς γονεΐς, εις έποχήν κατά τήν όποίαν οὔτοι δέν δύνανται πλέον νά έπανορθώσουν τό σφάλμα των διά νέας τεκνογονίας. Άλλ' άκόμη μεγαλυτέρα ήθική τιμωρία τής κακίας ταύτης είναι ή οὐχι σπανίως έπακολουθοῦσα αὐτήν συζυγική άπιστία και τό διαζύγιον. Διότι ό διά τοιούτων μέσων καθιστάμενος στεΐρος και άγονος γάμος, έπειδή στερεΐται τοῦ ήθικωτέρου αὐτοῦ στοιχείου -δηλαδή τής γενέσεως και άνατροφής τέκνων, τὰ όποία στολίζουν αλλά και στηρίζουν τόν οίκογενειακόν βίον- μεταπίπτει εις τήν έξευτελιστικήν μορφήν ύλοφροσύνης. Τήν αλήθειαν δέ ταύτην δέν άρνοῦνται και οί ειλικρινέστεροι τῶν έκ τής κακῆς ιδεολογίας ύποστηρικτῶν τής άποφυγῆς τής τεκνογονίας. Όμολογοῦν ότι «ό έλεύθερος έρωτας» θά είναι τό φυσικόν κατάντημα τῶν ιδεῶν των, και δέν διστάζουν νά βεβαιώσουν ότι «τό διαζύγιον έξώρμησε διά νά καταστρέψη τόν γάμον»⁵. Έπί πλέον οί ίδιοι άναγνωρίζουν ότι «ή δημοσία και άπεριόριστος διάδοσις και διδασκαλία τής χρήσεως τῶν προλαμβανόντων τήν σύλληψιν μέσων είναι έξαχρείωσις και έγκυμονεί συμφοράν»⁶.

Δέν άγνοοῦμεν, ότι πρὸς δικαιολογίαν τής άνταρσίας κατά τής βουλῆς τοῦ Θεοῦ και κατά τῶν αἰώνιων νόμων τής ζωῆς, άνταρσίας τελουμένης διά τής παρεμποδίσεως τής τεκνογονίας, προβάλλουν τινές τήν οίκονομικήν άνεπάρκειαν τῶν γονέων και τοὺς ύγειινούς κινδύνους τής μητρότητας.

Και ως πρὸς μὲν τήν οίκονομικήν άνεπάρκειαν έχομεν νά σημειώ-

5. C.U. Drysdale παρὰ R. De Guchteneere, *Judgement on Birth Control*, London 1931, σ. 191.

6. Ch. Gore, *The prevention of conception*, σ. 20.

σωμεν τὰ ἐξῆς: Ὅτι τὴν τεκνογονίαν τὴν ἀποφεύγουν ὑπὲρ πάντα ἄλλον αἱ εὐποροῦσαι τάξεις, αἱ ὁποῖαι βεβαίως δὲν δύνανται νὰ ἐπικαλεσθοῦν τοιοῦτον λόγον. Εἰς τὰς ἄλλας τάξεις γνωρίζομεν καλῶς, ὅτι ὑπάρχει οἰκονομικὴ ἀνεπάρκεια, πολλαχοῦ καὶ ἡ πτωχεία, ἰδιαιτέρως δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἄλλ' ἡ πτωχεία καὶ αἱ στερήσεις εἶναι τόσον παλαιαὶ ὅσον καὶ ἡ ἀνθρωπότης. Οἰκονομικαὶ δὲ κρίσεις, μεγαλύτεραι ἀκόμη καὶ τῆς σημερινῆς, ἐσημειώθησαν πολλάκις κατὰ τὸν ροῦν τῶν αἰώνων. Εἰς οὐδεμίαν δὲ ἐποχὴν αἱ οἰκονομικαὶ συνθῆκαι ὑπῆρξαν τόσον εὐνοϊκαί, ὥστε οἱ γονεῖς νὰ μὴ δύνανται νὰ προβάλλουν τὴν οἰκονομικὴν ἀνεπάρκειαν ὡς δικαιολογίαν τῆς ἀνταρσίας κατὰ τῆς τεκνογονίας. Ἐν τούτοις αἱ προγενέστεραι χριστιανικαὶ γενεαὶ ἔδειξαν ἀξιοθαύμαστον πειθαρχίαν εἰς τὸν νόμον τῆς μεταδόσεως τῆς ζωῆς. Πάντως ἡ ἀντιμετώπισις καὶ θεραπεία τῆς οἰκονομικῆς στενοχωρίας ἐνὸς ἔθνους δὲν ἐπιτυγχάνεται ποτὲ διὰ τῆς φυλετικῆς αὐτοκτονίας, τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ ἄρνησις τῶν γεννήσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς γενικωτέρας βελτιώσεως τῆς ζωῆς.

Ἡ βελτίωσις δὲ αὐτὴ ἀνήκει πρῶτον μὲν εἰς τὰ Κράτη. Ταῦτα, ἀνταμείβοντα τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσφέρουν αἱ πολύτεκνοι οἰκογένειαι, βοηθοῦν τὰς οἰκογενείας ταύτας διὰ τῆς δικαιότερας κατανομῆς τῶν φορολογικῶν βαρῶν καὶ διὰ τῆς παροχῆς εἰς αὐτὰς εὐκολιῶν καὶ βοηθημάτων, πολλῶ μᾶλλον ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν δαπανῶν τῶν Κρατῶν εἰς χρῆμα καὶ εἰς αἷμα προσφέρουν αἱ πολύτεκνοι οἰκογένειαι. Δεύτερον δὲ ἡ οἰκονομικὴ βελτίωσις ἀνήκει καὶ εἰς ἕνα ἕκαστον ἄτομον. Διότι εἶναι πλεῖστα αἱ οἰκογένειαι αἱ δαπανῶσαι ποσὰ μεγάλα εἰς περιττά, εἰς οὐσιαστικῶς ἄχρηστα εἶδη πολυτελείας, εἰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀχορτάστου αὐτῆς καὶ τυραννικῆς διὰ τὸν κόσμον θεότητος, ἡ ὁποία λέγεται «μόδα». Ἄρκει νὰ σημειωθεῖ ὅτι περὶ τὰ ἑξακόσια δισεκατομμύρια δραχμῶν σπαταλῶνται εἰς τὰς διαφόρους χώρας ἑτησίως μόνον διὰ τὸν καλλωπισμόν! Εἶναι δὲ γεγονός λυπηρόν, ὅτι, κατ' ἀπομίμησιν εἰς τὴν τοιαύτην σπατάλην διὰ τὰ περιττά, παρακολουθοῦν τὰς εὐπορωτέρας τάξεις καὶ αἱ οἰκονομικῶς ἐξηντλημένοι καὶ πτωχαὶ οἰκογένειαι.

Ἐὰν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀποφευχθοῦν αἱ τοιαῦται δαπάναι, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Χριστιανοὶ στηριχθοῦν εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον παράγοντα τῆς ζωῆς, τὸν ἀνώτερον παντὸς παράγοντος καὶ πλούτου, τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀσφαλῶς ἢ θλιβερὰ ἀνταρσία κατὰ τοῦ θείου νόμου τῆς γεννήσεως θὰ ἔπαυε. Διότι οἱ Χριστιανοὶ τουλάχιστον δὲν θὰ ἔπρεπε ποτὲ νὰ λησμονοῦν, ὅτι ὁ ἀγαθὸς Πατήρ, ὁ Θεός, εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἀθῶων παιδιῶν, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ φέρουν εἰς τὸν κόσμον, πειθαρχοῦντες εἰς τὸν δημιουργικόν του νόμον. Καθὼς ἐπίσης δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀγνοοῦν τὴν ἀνεκτίμητον οἰκονομολογικὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν διὰ τὸν οἰκογενειάρχην τὸν εὐσεβῆ καὶ αὐτάρκη οἱ θεῖοι λόγοι: «Ἐστὶ πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετ' αὐταρκειάς» (Α' Τιμ. στ' 6).

Ὡς πρὸς τοὺς κινδύνους τῆς μητρότητας ὑπενθυμίζομεν εἰς τοὺς Χριστιανούς τὰ ἑξῆς: Ὅτι οἱ πραγματικοὶ κίνδυνοι τῆς υγείας ἐκ τῆς πειθαρχίας εἰς τὸ ἱερὸ καθῆκον τῆς μητρότητας δὲν εἶναι οἱ μοναδικοὶ κίνδυνοι, εἰς τὸν τρόπον ὥστε ἡ ἀποφυγὴ τῶν γεννήσεων νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὴν σύζυγον ἄκραν υγείαν καὶ μακροβιότητα. Διότι -ὡς ἐσημειώσαμεν καὶ προηγουμένως- εἶναι ἀσυγκρίτως μὲν ἐπικινδυνωτέρα εἰς τὴν υγείαν τῆς συζύγου ἢ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας, πλείστοι δὲ ἄλλοι κίνδυνοι τῆς υγείας καὶ τῆς ζωῆς, ἄσχετοι πρὸς τὴν μητρότητα, ἐλλοχεύουν ἀνὰ πᾶν βῆμα τῆς ζωῆς καὶ ἀπειλοῦν πάντα ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου θέλομεν νὰ ὑπενθυμίσωμεν ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς Χριστιανούς συζύγους, ὅτι πᾶν καθῆκον ἔχει καὶ τοὺς κινδύνους του, ἀποφεύγων δὲ ὁ Χριστιανὸς τὸ καθῆκον ἔνεκα τῶν κινδύνων, θὰ ὑποπέσῃ εἰς μεγαλύτερους καὶ καταστρεπτικούς, ὅτι πᾶς Χριστιανὸς καλεῖται εἰς τὸν βίον αὐτὸν νὰ σηκώσῃ καὶ ἓνα σταυρόν, τοιοῦτος δὲ εἶναι διὰ τοὺς συζύγους ἢ πατρός καὶ ἢ μητρός, ὅτι εἶναι ἰδιαιτέρος κλῆρος τῆς γυναικὸς ἢ διὰ τῆς πρώτης τοῦ Θεοῦ ἀποφάσεως ὀρισθεῖσα μετὰ τὴν παράβασιν τῆς Εὐας κατάστασις, τὸ νὰ γεννᾷ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐν μέσῳ λύπης καὶ πόνων καὶ θυσιῶν. Ἄλλ' ἐκ παραλλήλου ὁ Χριστιανισμὸς ἔδωκε μέγιστον ἀντίρροπον, ἀνεκτίμητον ἀμοιβὴν εἰς πᾶσαν Χριστιανὴν σύζυγον, ἢ ὁποῖα ὡς πιστὴ καὶ ἀληθινὴ Χριστιανὴ λαμβάνει ὅλα τὰ συνοδεύοντα τὴν τεκνογονίαν βά-

ρη: «Ἡ γυνή, λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας, ἔαν (οἱ σύζυγοι) μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης» (Α΄ Τιμ. β΄ 15).

Δὲν παραλείπομεν δὲ νὰ καταστήσωμεν γνωστὸν εἰς τοὺς συζύγους, ὅτι εἰς περιστάσεις ἐξαιρετικῶς δυσκόλους, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπιβάλλεται ἀναποφεύκτως ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας, τὸ μόνον νόμιμον μέσον εἶναι ἡ δι' ἐγκρατείας ἀποχὴ τῶν γενετησίων συζυγικῶν σχέσεων. Τὸ μέσον τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ αὕτη ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη συνιστᾷ⁷, φαίνεται μὲν ἀύστηρὸν καὶ ἀκατόρθωτον, ἀλλὰ φαίνεται τοιοῦτον μόνον εἰς τοὺς μὴ Χριστιανούς, μόνον εἰς τοὺς ζῶντας κατὰ σάρκα καὶ οὐχὶ κατὰ πνεῦμα. Εἰς τοὺς ἀληθινούς Χριστιανούς εἶναι δυνατόν. Διότι γενικῶς μὲν «καρπὸς τοῦ Πνεύματος», τὸ ὁποῖον οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ λαμβάνουν, εἶναι «ἡ ἐγκράτεια», λέγει ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος Παῦλος (Γαλ. ε΄ 22-23), εἰδικώτερον δὲ οἱ εὐσεβεῖς σύζυγοι λαμβάνουν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν διὰ νὰ ἀντιμετωπίζουσιν τὰς δυσκόλους περιστάσεις τῆς συζυγικῆς ζωῆς, χάριν ἱκανοῦσαν εἰς θυσίας καὶ αὐταπάρνησιν. Τοῦτο εἶναι ἀλήθεια βεβαιοτάτη, ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς παλαιότερας καὶ τῆς συγχρόνου πείρας.

Ἵνα διαφωτίσωμεν τοὺς Χριστιανούς περισσότερον ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου καθήκοντος τῆς τεκνογονίας, τὸ ὁποῖον ἀρνεῖται ἡ σημερινὴ ἀνώμαλος καὶ τεταραγμένη ἐποχὴ, σημειοῦμεν ὀλίγας γραμμάς ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ γάμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ τῶν βαθυτέρων αἰτιῶν, τὰ ὁποῖα προὐκάλεσαν τὴν κατὰ τοῦ καθήκοντος τούτου ἀνταρσίαν.

Βασικὴ πλάνη, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τῆς τεκνογονίας ἀνταρσία, εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας ἔχασε τὴν συνείδησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς. Διότι ὡς τοιοῦτον σκοπὸν ἔθεσε τὴν ἐγωιστικὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἡδονῶν τοῦ κόσμου, ἐνῶ σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος. Σκοπὸς δὲ τοῦ γάμου εἶναι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διὰ τῆς τεκνογονίας μετάδοσις καὶ διαιώνισις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀμοιβαία τῶν συζύγων βοήθεια καὶ

7. R. De Guchteneere, *μν. ἔργ.*, σ. 166.

ήθικη συμπλήρωση, διὰ τῆς ἐνότητος ψυχῶν καὶ καρδιῶν τελουμένη. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου «εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεὸς λέγων, ἀξάνασθε καὶ πληθύνεσθε» (Γέν. α' 28). Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι ἡ εὐλογία αὕτη τοῦ Θεοῦ πρὸς τεκνογονίαν εἶναι ἐντολὴ αὐτοῦ καὶ νόμος αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη, τὰ πράγματα ἐρευνῶσα, ἀντιλαμβάνεται καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι «ἡ μητρότης εἶναι κανονικὴ καὶ φυσιολογικὴ λειτουργία τῆς γυναικὸς καὶ ὁ φυσικὸς σκοπὸς τοῦ γενετησίου κύκλου»⁸. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ μὲν γάμος ὑψώθη εἰς μυστήριον τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἐξαίρετος εἰς αὐτὸν ἀπενεμήθη σημασία διὰ τῶν θεοπνεύστων ἐκείνων λόγων τοῦ ἀποστόλου Παύλου, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος σχετίζει στενώτατα τὸν γάμον πρὸς τὸ «μέγα μυστήριον» τῆς ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας (Ἐφ. ε' 23, 31, 32). Τὰ δὲ τέκνα ἐθεωρήθησαν ἀνεκὰθεν ὡς θεῖα δῶρα, εὐλογία Θεοῦ. «Οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον», ὅταν εἶναι «ἡ μὲν γυνὴ του ὡς ἄμπελος εὐθηνούσα ἐν ταῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας του, οἱ υἱοὶ του ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλω τῆς τραπέζης του, ἴδῃ δὲ υἱοὺς τῶν υἱῶν του», λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τοῦ Ψαλμωδοῦ (Ψαλμ. ρκζ' 3).

Πρέπει δὲ ἐπίσης νὰ γνωρίζουν οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοί, ὅτι ἡ βαθυτέρα αἰτία καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνταρσίας κατὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου τῆς γεννήσεως εἶναι ἡ ἐχθρότης κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἠθικῆς. Διὰ τοῦτο ἡ κίνησις κατὰ τῆς τεκνογονίας τόσον εἰς τὴν Εὐρώπην ὅσον εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὑπῆρξεν ἔργον τῆς προπαγάνδας τῶν λεγομένων «ἀθεϊστῶν». Τοῦτο ὁμολογοῦν καὶ συγγραφεῖς ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐρισκόμενοι⁹, οἵτινες βεβαιώνουν ὅτι ἡ κατὰ τῶν γεννή-

8. D. Petit Dutailis, *Troubles Fonctionnels et dystrophies en gynecologie*, Paris 1929, σ. 337. Πρὸβλ. καὶ Guchteneere, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 129.

9. Ὅπως ὁ ἀγνωστικιστὴς ἀμερικανὸς κοινωνιολόγος Walter Lippman, *μν. ἔργ.*, σ. 291.

σεων προπαγάνδα «εἶναι κλάδος εὐρυτάτης κινήσεως, ἡ ὁποία ἔργον ἔχει νὰ καταστρέψῃ τὴν παραδεδομένην ἠθικὴν». Συνήργησαν δὲ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς προπαγάνδας ἡ νεωτέρα λογοτεχνία, τὸ θέατρον, ὁ κινηματογράφος, διδάσκοντα ἐντέχνως τὴν ἀποφυγὴν μὲν τῶν οἰκογενειακῶν καθηκόντων καὶ ἀρετῶν, ἐξυμνοῦντα δὲ τὸ διαζύγιον καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀπολαύσεων. Καθὼς ἐπίσης σπουδαίως συνετέλεσαν αἱ λεγόμεναι «φεμινιστικάι» ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι μαζὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικοκοινωνικὴν χειραφέτησιν τῆς γυναικός, ἐζήτησαν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καθήκοντος τῆς μητρότητος χειραφέτησιν, διότι τὴν διδάσκουν «ν' ἀποφεύγῃ τὴν μητρικὴν δουλείαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ ἄνδρας εἶναι ἀπηλλαγμένος»!

Θεωροῦντες ἐπαρκῆ τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω, ἵνα καταδειχθῇ τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματος τούτου, τὸ ὁποῖον διαπράττεται κατὰ τῆς οἰκογενείας, κατὰ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, κατὰ τοῦ ἁθωτέρου τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας προσώπου, δηλαδὴ κατὰ τοῦ παιδιοῦ, ἀπειθυνόμεθα ἤδη πρὸς τοὺς αἰδεσιμοτάτους ἱερεῖς πρωτίστως καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς ἀσκούντας τὸ λειτούργημα τοῦ πνευματικοῦ πατρός, τοῦ διακονοῦντος εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως. Ὑπενθυμίζομεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἐνιαία καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων κατέρχεται μέχρις ἡμῶν ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ διδάσκουσα ὅτι ἡ ἀποφυγὴ τῶν τέκνων εἶναι πρᾶξις παράνομος καὶ ἐσκεμμένη ἀντίστασις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἑτερόδοξοι ἐκκλησῖαι προσεπάθησαν νὰ μὴ ἀποστοῦν τῆς παραδόσεως ταύτης, πολλῶ μᾶλλον ἐπιβάλλεται αὐστηρὰ προσήλωσις εἰς ἡμᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους, τοὺς ἀκλινεῖς τηρητὰς τῶν ἀρχῆθεν παραδεδομένων δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν.

Δὲν ἀγνοοῦν οἱ σεβάσμιοι ἱερεῖς, ὅτι πᾶσα μὲν παράβασις ἱερατικοῦ καθήκοντος δημιουργεῖ εἰς τὸν ἱερέα βαρεῖαν εὐθύνην καὶ ἐνδέχεται νὰ προκαλέσει ποινὰς ἐξ ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἐξήγγειλεν ὁ Κύριος (ἴδε Ματθ. κδ' 48-51 καὶ Λουκ. ιβ' 45-46) κατὰ τοῦ κακοῦ οἰκονόμου (οἰκονόμοι δὲ τῶν μυστηρίων εἶναι οἱ ἱερεῖς). Ἄλλ' ἡ διαγωγή τοῦ πνευματικοῦ, ὅστις περὶ τοῦ ζητήματος τῆς τεκνογονίας φρονεῖ ἀντίθετα πρὸς ὅσα ἡ ἀλήθεια τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διδάσκει,

καὶ ὅπως δὴ ποτε συγκατατίθεται εἰς τὴν ἀνταρσίαν, τὴν ὁποῖαν διαπράττουν οἱ δι' οἰωνδὴ ποτε μεθόδων ματαιοῦντες τὴν σύλληψιν καὶ τὴν γέννησιν τέκνων γονεῖς, ὑπάγεται εἰς τὰ μεγάλα καὶ ἐγκληματικὰ σκάνδαλα, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ εὐθύνη τοῦ ἱερέως εἶναι τρομερά. Δι' αὐτὸν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐφαρμόζουν οἱ λόγοι ἐκεῖνοι τοῦ Κυρίου «ὁδηγοὶ εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν· τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ ἀμφοτέροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται» (Ματθ. ιε', 14).

Ἄπευθυνόμεθα δεύτερον πρὸς τοὺς ἰατρούς, καὶ δὴ τὸν περὶ τὰ μαιευτικὰ καὶ γυναικολογικὰ ἀσχολούμενον κλάδον τῶν ἱατρῶν. Γνωρίζουν οὗτοι ὅτι ἀσκοῦν ὑψηλὸν ἔργον καὶ ἄξιον πάσης τιμῆς, διότι συνεργοῦν μὲν εἰς τὴν ἐκμαίευσιν τῆς ζωῆς - καθιστάμενοι οὕτως ἐν τινι μέτρῳ συνεργάται τοῦ Δημιουργοῦ-, εἶναι δὲ οἱ φυσικώτεροι μετὰ τοὺς γονεῖς προστάται τῆς ἀθωοτέρας ἡλικίας, τῆς παιδικῆς, καὶ οἱ σπουδαιότεροι ἐργάται εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς υγείας. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς παραγγέλλει τιμὴν πρὸς τοὺς ἰατρούς: «Τίμα τὸν ἰατρόν, λέγει, καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος καὶ αὐτὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ». Ἄλλὰ καὶ οἱ ἰατροὶ δὲν πρέπει, ὡς τινὲς ἐξ αὐτῶν πράττουν, δυστυχῶς, νὰ λησμονοῦν τὸν ὑψηλὸν τοῦτον προορισμὸν των καὶ νὰ παίζουν ρόλον ἐμμέσου φονέως, διενεργοῦντες ἐκτρώσεις ἢ ὅπως δὴ ποτε διευκολύνοντες τὴν ματαίωσιν τῆς συνεχίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τῆς παρεμποδίσεως τῆς συλλήψεως καὶ τῆς τεκνογονίας. Ἄς σκεφθοῦν, ὅτι ὁ μὲν Ἰπποκράτης, καίτοι ἔζησεν εἰς εἰδωλολατρικὴν ἐποχὴν ἐβεβαίωεν: «ἀγνῶς καὶ ὀσίως διατηρήσω τὸν βίον τὸν ἐμὸν καὶ τὴν τέχνην τὴν ἐμήν», ἀπηγόρευε δὲ εἰς τοὺς μαθητάς του τὰς ἐκτρώσεις καὶ ἔθεσεν εἰς τὸν ὄρκον τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι δὲν θὰ δώσουν εἰς γυναῖκα «πεσσὸν φθόριον». Αὐτοὶ δὲ ὡς Χριστιανοὶ ἰατροὶ, ἔδωκαν ὄρκον ὅτι θὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ἐπιστήμην των «εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ σωτηρίαν ἀνθρώπων». Πῶς λοιπὸν κατόπιν τούτου, Χριστιανοὶ ἰατροὶ οὗτοι, καταβιβάζουν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν συνείδησίν των εἰς τόσον εὐτελεῶς καὶ ἐγκληματικὸν ἐπίπεδον;

Ἄπευθυνόμεθα τέλος πρὸς τὸν πιστὸν λαόν. Τὸν βεβαιοῦμεν, ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι ἀπλῆ σαρκικὴ ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀλλὰ

κλήσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς συζύγους νὰ γίνουν γονεῖς, ὅτι τὰ τέκνα δὲν εἶναι ἀπλῶς φυσικὸς καρπὸς τῆς γνησίας συζυγίας, ἀλλὰ δῶρα καὶ εὐλογία Θεοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ δόξα δι' αὐτούς, διότι διὰ τῆς γεννήσεως αὐτῶν οἱ γονεῖς γίνονται ὄργανα τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργοὶ αὐτοῦ εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς δημιουργίας, ὅτι πᾶν τέκνον εἶναι διὰ μὲν τὸ Κράτος ὁ δυνάμει πολίτης, διὰ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ δυνάμει ἅγιος καὶ τέκνον τοῦ οὐρανοῦ Πατρός.

Διαμαρτυρούμεθα ἐντόνως καὶ καταδικάζομεν ἀπολύτως πᾶσαν μέθοδον τοῦ μολύνοντος τὸν ἀγνὸν οἰκογενειακὸν βίον «νεομαλθουσιανισμοῦ», ὁ ὁποῖος ματαιώνει τὴν σύλληψιν διὰ λόγους ἐγνωστικούς, ἀνέσεων καὶ ἀπολαύσεων, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὴν ἔκτρωσιν, διότι αἱ φονικαὶ πράξεις αὗται εἶναι ἐσκεμμένη ἀντίστασις κατὰ τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνταρσία κατὰ τῶν νόμων αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ τοιαύτη ἀνταρσία εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ τιμωρηθῇ ὑπ' αὐτοῦ, ὡς δεικνύει τόσον τὸ παράδειγμα τοῦ Αὐνάν, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐθανάτωσε διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον, ὅσον καὶ ἡ βεβαιότης τοῦ θείου Παύλου, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἡ τεκνογονία εἶναι μέσον σωτηρίας διὰ τοὺς πιστοὺς συζύγους, ἄρα δὲ ἀπώλειαν τῆς σωτηρίας ἀποτελεῖ ἡ ἐσκεμμένη παρεμπόδισις αὐτῆς. Δὲν ἀγνοοῦμε τὴν τάξιν τῶν γονέων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀντιμετωπίζουν μεγάλας δυσκολίας ἐν τῷ συζυγικῷ τῶν βίῳ, εἴτε διότι σύρουν οἰκονομικὰ βάρη δυσβάστακτα, εἴτε διότι ἡ τεκνογονία συνεπάγεται ἀμεσώτατον κίνδυνον διὰ τὴν ζωὴν τῆς συζυγοῦ. Τρέφομεν βαθεῖαν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν. Κάμνομεν ὅμως ἔκκλησιν πρὸς αὐτοὺς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν τῇ ζωῇ τῶν τῆς οἰκογενειακῆς, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀτομικῇ, καλούμεθα νὰ σηκώσωμεν σταυρόν, νὰ ὑποφέρωμεν δοκιμασίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ τρέφωμεν πλήρη ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν καθιστώσαν ἡμᾶς ἱκανοὺς νὰ βαστάσωμεν τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις καθῆκον ἔχουν οἱ σύζυγοι νὰ ἐγκρατεύωνται ὡς καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ὑπέδειξεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὴν πρὸς καιρὸν ἐγκράτειαν τῶν συζύγων χάριν τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς (Α' Κορινθ. στ' 1-6). Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ διὰ τοὺς συζύγους τὸ μόνον νόμιμον μέσον ἀποφυγῆς τῆς τεκνογονίας, ὅταν πραγματικῆ παρου-

σιάζεται δια τὴν ἀποφυγὴν αὐτῆς ἀνάγκη.

Ἄς εἶναι δὲ βέβαιοι οἱ Χριστιανοὶ σύζυγοι, ὅτι αὐτοκυριαρχούμενοι καὶ ὑποτασσόμενοι οὐχὶ εἰς τὰς ἀτάκτους ὁρμὰς τῆς σαρκός, ἀλλ' εἰς τὸν θεῖον νόμον, ζῶντες οὐχὶ ὡς σαρκικοὶ ἀλλ' ὡς πνευματικοί, στέργοντες, χάριν τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς ὑψηλῆς καὶ ἠθικῆς ἐννοίας τοῦ γάμου, τὸ βάρος τῆς ἐγκρατείας, θὰ μεταβάλωσι δι' αὐτῆς τὸν σταυρὸν εἰς στέφανον καὶ εὐλογίαν ἐκ μέρους τοῦ πρώτου Σταυροφόρου, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14ῃ Ὀκτωβρίου 1937

Ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τοῦ προέδρου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου, καὶ πεντήκοντα πέντε Μητροπολιτῶν.

2. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ, ΠΕΡΙ ΤΕΚΝΟΓΟΝΙΑΣ (9-10-1978)

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς ἅπαντα τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, εἶχεν ἀπευθύνει «πρὸς τὸν Ἱερὸν Κλῆρον καὶ τὸν εὐσεβῆ Ἑλληνικὸν Λαόν» μήνυμα ἀνησυχίας καὶ παραίνεσιν πατρικὴν, ἐπὶ τοῦ θεμελιώδους διὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν χώραν ἡμῶν ζητήματος τῆς ἠλαττωμένης τεκνογονίας καὶ τεκνοτροφίας.

Ἡ διακήρυξις ἐκείνη τῆς Ἱεραρχίας, χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ

ἔτους 1937, ἔθετε πάντας ἐνώπιον τῶν εὐθυνῶν αὐτῶν, διὰ τὴν μεγάλην ταύτην κρίσιν, τὴν ὁποίαν διέρχεται καὶ εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἢ οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ ἡ Πατρίς καὶ τὸ Ἔθνος, ἐκ τῆς ἀνησυχητικῆς ὑπογεννητικότητος τοῦ λαοῦ.

Ἡ κρίσις αὐτὴ εἶναι πρωτίστως κρίσις ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ. Δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸν κλονισμόν τῆς ζωῆς χριστιανικῆς πίστεως, μετὰ τῆς ὁποίας ἔζησεν ἐπὶ αἰῶνας καὶ ἐμεγαλοῦργησε τὸ Ἔθνος ἡμῶν. Ἀλλ' ἐσχάτως ἐξέλιπεν ἀπὸ πολλοὺς ἡ ἐλπίς «ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα» καὶ ἡ ἀτονία αὐτὴ «τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» ἐπέφερε τὴν ἀπάρνησιν τῶν χριστιανικῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ τὴν ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως.

Γέννημα τῆς ἀποστασίας αὐτῆς εἶναι τὸ ὀξύτατον σήμερον πρόβλημα τῆς φυγοτεκνίας ἢ ὀλιγοτεκνίας.

Εἶναι ὅμως θέλημα καὶ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ τὸ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν». Καὶ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ συμμόρφωσιν πρὸς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα ὑπέδειξεν ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς Ἱεραρχίας αὐτῆς τότε, πρὸς τὸν λαόν. Παρίσταται δὲ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν σύστασιν ταύτην καὶ σήμερον, καὶ νὰ ἀνανεώσῃ διὰ τοῦ παρόντος διαγγέλματος αὐτῆς ὅ,τι πρὸ τεσσαρακονταετίας διεκήρυξεν ἡ μήτηρ Ἐκκλησία πρὸς τὰ τέκνα της.

Κατὰ τὰ διαρρεύσαντα ἔτη, ὄχι μόνον δὲν ἐσταμάτησεν, ἀλλὰ τούναντίον ἐχειροτέρευσε ἡ ἀνησυχητικὴ ἐκείνη κατάστασις. Ἡ φυγοτεκνία καὶ ἡ ὀλιγοτεκνία ἔλαβεν ἀπιθάνους διαστάσεις. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν διὰ τὰς φρικτὰς ἀμβλώσεις, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς φθάνει κατ' ἔτος εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων, καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν γεννήσεων ἐδημιούργησεν τεράστιον ἠθικὸν θέμα καὶ ἔντονον δημογραφικὸν καὶ ἐθνικὸν πρόβλημα.

Διὰ τοῦτο, ὡς ὑπεύθυνοι ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, ἀπευθυνόμεθα:

Πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Χώρας καὶ τὴν Ἐθνικὴν κοινοβουλευτικὴν ἀντιπροσωπείαν καὶ καλοῦμεν αὐτήν, νὰ ἀποφύγῃ ὅπωςδήποτε τὴν νομικὴν κατοχύρωσιν τῶν ἀμβλώσεων, διότι εἶναι ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀνατελλούσης ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν κυοφορουμένων νέων

βλαστῶν τοῦ Γένους, νὰ μὴ παραλείψῃ δὲ καὶ τὰς ἀπαραιτήτους ἐνεργείας καὶ παροχὰς διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν αὐξήσιν τῆς τεκνογονίας καὶ νὰ ἀνακουφίξῃ τοὺς φέροντας τὰ βάρη τῆς γεννήσεως καὶ συντηρήσεως καὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων.

Ἄπευθυνόμεθα πρὸς ὅλους τοὺς ἐγγάμους ἄνδρας, διὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσωμεν τὸ χρέος των, ἵνα «ἡ ἔννομος συζυγία καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς παιδοποιία» «ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸ θέλημα τοῦ Δημιουργοῦ εἰς βοήθειαν καὶ διαδοχὴν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων», καὶ προτρέπομεν ὅλους καὶ ἕνα ἕκαστον ἰδιαίτερος «ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ».

Εἶναι βεβαίως «σταυρός» τὸ χρέος τοῦτο. Ἄλλ' ὁ Χριστιανὸς καλεῖται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ νὰ σηκῶνῃ καὶ νὰ βαστάξῃ, ὅπως Ἐκεῖνος, τὸν «σταυρὸν αὐτοῦ», καὶ νὰ μὴ ἀπαρνηῖται θεμελιώδη καθήκοντα.

Ὅλοι, «ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρόν» (Ἐβρ. 12, 2), ἅς μὴ διστάζωσιν ἐμπρὸς εἰς τὰ οἰκογενειακὰ βάρη, καὶ μάλιστα τῆς γεννήσεως τέκνων «κυκλούντων τὴν τράπεζαν αὐτῶν». Εἶναι μεγάλη εὐλογία καὶ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ἡ κλήσις «ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκος αὐτῶν».

Ἄπευθυνόμεθα καὶ πρὸς τὰς γυναῖκας, τὰς εὐσεβεῖς ἑλληνίδας χριστιανὰς ὀρθοδόξους, καὶ παρακινουῦμεν αὐτὰς πατρικῶς νὰ θυσιάζωσι «τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας» (Τίτ. 2, 12) χάριν τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς τεκνοτροφίας.

Νὰ ἀποφεύγωσι δὲ οἰαδήποτε ἀντισυλληπτικὰ μέσα καὶ τρόπους. Τὸ καθῆκον τῆς τεκνογονίας ἔχουσι χρέος, «ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι καὶ μὴ στενάζουσιν» (Ἐβρ. 13, 17), ἵνα καὶ «καλὴν συνείδησιν ἔχωσιν» (αὐτ. 18), ἤρεμον καὶ ἀκατάγνωστον, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἔρχεται πλουσία εἰς τὴν οἰκογένειαν, καὶ ἀποφεύγεται «ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας» (Ἐφ. 5, 6).

Ἄπευθύνομεν, περαιτέρω, θερμὴν ἔκκλησιν πρὸς τὸν ἰατρικὸν κόσμον καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς εἰδικοὺς ἰατρούς, νὰ μὴ συνεργοῦν ποτὲ εἰς ἀμβλώσεις καὶ νὰ μὴ γίνωνται «ἄνδρες αἱμάτων». Φοβούμενοι τὸν Θεόν, ἅς ζωογονοῦν τὰ κυφορούμενα παιδιά καὶ συνεπῶς

πρὸς τὸν ὄρκον των, ἃς ἀποφεύγωσι τὰ «ἀμβλωθρίδια φάρμακα», μᾶλλον δὲ ἃς συμβάλλωσι, διὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς ἰατρικῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν, εἰς ἐνθάρρυνσιν τῆς κυοφορίας τῶν ἐπιτόκων γυναικῶν. Θετικὴν μόνον συμβολὴν καὶ καλὰς μόνον ὑπηρεσίας ἃς παρέχωσι εἰς αὐτὰς καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν.

Καλοῦμεν, ἐν συνεχείᾳ, τοὺς ἀσκοῦντας τὸ λειτούργημα τῆς πνευματικῆς πατρότητος, εὐλαβεστάτους ἐξομολογητὰς ἱερεῖς, καὶ ἐντελλόμεθα συνοδικῶς ἵνα «τὸ αὐτὸ λέγωσι πάντες» (Α΄ Κορ. 1, 10) περὶ τοῦ σοβαρωτάτου τούτου ζητήματος, συμφώνως πρὸς τὴν χαραχθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας γραμμὴν (διὰ τῆς προγενεστέρας Ἐγκυκλίου τοῦ 1937), καὶ νὰ μὴν ἀπομακρύνωνται τῆς γραμμῆς ταύτης. Ἐχουσι χρέος νὰ ἐμπνεύσωσι τὸ φρόνημα τοῦτο -τὸ μόνον ἀληθῶς ὀρθόδοξον- εἰς τοὺς ἐξομολογουμένους, καλλιεργοῦντες αὐτοὺς εἰς τὴν πρὸς Θεὸν πίστιν καὶ ἐλπίδα, «Ὁς οὐκ ἐάσει (αὐτούς) πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνανται (νὰ βαστάσωσιν), ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι (αὐτούς) ὑπενεγκεῖν» (Α΄ Κορ. 10, 13).

Καλοῦμεν, τέλος, πάντας καὶ πάσας εἰς σταυροφορίαν ὑπὲρ αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τέκνων, «κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ» πρὸς τὰς οἰκογενεῖας. Καὶ παρακαλοῦμεν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν» (Β΄ Κορ. 5, 20), ἵνα ἀκούσωσι τὸ μήνυμα τοῦτο μετὰ πολλῆς «συνοχῆς καρδίας». Ἀντὶ ἀγωνίας καὶ ἄγχους διὰ τὸ μέλλον τῶν τέκνων ἡμῶν καὶ τοῦ Ἔθνους, εἶναι προτιμότερον νὰ ἀποδεχθῶσι πάντες τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς ἀναδειξεως περισσοτέρων τέκνων, πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τῆς ὅλης Κοινωνίας ἡμῶν.

Δὲν ἀγνοεῖ ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, ὅτι ὑπάρχουν καὶ περιστάσεις δύσκολοι καὶ περιπτώσεις προβληματικά, καὶ ἐνίοτε ἐπικίνδυνοι εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς τεκνογονίας καὶ τεκνοτροφίας. Εἴτε ἐκ λόγων οἰκονομικῶν, εἴτε ἔνεκα τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀπασχολήσεων τῶν γυναικῶν κ.λπ., εἴτε καὶ ἐκ λόγων ὑγείας, δὲν εἶναι ἀπλοῦν, ἀλλὰ πολλάκις ὀξὺ τὸ ἐμφανιζόμενον πρόβλημα.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκολιῶν τούτων ἐπιζητεῖται ὑπὸ πολλῶν κάποια διέξοδος. Ἡ μόνη δὲ χριστιανικῶς παραδεκτὴ διέξοδος, διὰ

τῆς συζυγικῆς ἐγκρατείας, θεωρεῖται συνήθως «στενὴ πύλη καὶ τεθλιμμένη ὁδός» (Ματθ. 7, 14) καὶ φορτίον βαρὺ καὶ δυσβάστακτον. Εἶναι διὰ τοὺς περισσοτέρους ἀκατόρθωτος «καὶ ὀλίγοι εἰσὶ οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν». Διὰ τοῦτο ζητεῖται, καὶ φέρεται ὡς ἐπιθυμητή, κάποια ἠπιώτερα λύσις καὶ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία καὶ συγκατάβασις.

Παρὰ ταῦτα, ἡ λεπτή καὶ εὐαίσθητος συνείδησις τῶν Χριστιανῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, δὲν ἐπαναπαύεται εἰς τὰς ἐλαστικότητας καὶ τὰς ἀβαρίας. Παραμένει ἀνήσυχος, παρὰ πᾶσαν τυχὸν παραχώρησιν καὶ «οἰκονομίαν». Τὴν θεωρεῖ μέτρον ὄχι ἔγκυρον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀβέβαιον καὶ «ἀλυσιτελὲς ἡμῖν τοῦτο» (Ἐβρ. 13, 17) διὰ τὴν ἀνεμπόδιστον συμμετοχὴν καὶ κοινωνίαν τῆς Θείας Χάριτος καὶ τῶν Ἀγίων Μυστηρίων.

Διὰ τοῦτο ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας δὲν δύναται νὰ λάβῃ ἀπόφασιν, παρὰ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας, περὶ ἀσκήσεως «ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας», ὅπως ζητοῦν πολλοὶ διὰ μερικὰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις. Διὰ τὰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἐὰν ὑφίσταται πραγματικὸς καὶ ἀνυπέρβλητος λόγος (ἀσθενείας κυρίως), οἱ ἀρμόδιοι πνευματικοὶ θὰ δώσουν τὴν πρέπουσαν λύσιν, ἐφαρμόζοντες τὰ ἐκ τῶν Ἱερῶν Κανόνων προβλεπόμενα.

Ἐπὶ τούτοις, ἐκφράζομεν τὴν ἔνθερμον συμπάθειαν ἡμῶν πρὸς πάντας τοὺς πιστῶς καὶ θεαρέστως ἐναγωνιζομένους τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας.

Ἄς εἶναι βέβαιοι ὅτι ἐπιφυλάσσεται εἰς αὐτοὺς ἡ εὐτυχία νὰ λέγῃσι, μὲ δικαίαν ἐγκαύχησιν, «ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ἃ μοὶ ἔδωκεν ὁ Θεός». Ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὰς γυναῖκας, τὸ ἔργον τῆς μητρότητος εἶναι κεφάλαιον σωτηρίας, καθὼς εἶπεν ὁ θεῖος ἀπόστολος: «(ἡ γυνή) σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας». Ἀντιθέτως τὰ θυσιαζόμενα καὶ σφαιγιαζόμενα, διὰ τῶν ἐκτρώσεων, τέκνα θὰ ἀπαιτήσωσι τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ τῶν ἀσπλάγχων καὶ ἀδιστάκτων γονέων των. Αὐτὸ δὲ θὰ εἶναι ἡ καταδίκη των.

Τέλος, ἐπευλογοῦντες τὴν καλλίτερον, καὶ μάλιστα πολύτεκνον οἰκογένειαν, διαβεβαιοῦμεν αὐτήν, ὅτι θὰ ἔχη πάντοτε τὴν Πατρικὴν ἡμῶν συμπαράστασιν.

Ὁ δὲ Κύριος εἶθε νὰ εὐλογῇ τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν Ἔθνος, καὶ νὰ «σώ-
ζη (αὐτό) εἰς τὸ παντελές».

Μετὰ διαπύρων εὐχῶν

Η ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

3. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ 1036/1980

Γιὰ τὸν οἰκογενειακὸ προγραμματισμὸ καὶ ἄλλες διατάξεις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ψηφισάμενοι ὁμοφώνως μετὰ τῆς Βουλῆς, ἀπεφασίσαμεν:

Ἄρθρο 1

1. Τὸ Κράτος μεριμνᾷ γιὰ τὴν διάδοσιν καὶ τὴν πρακτικὴ ἐφαρ-
μογὴ τῶν σύγχρονων γνώσεων σὲ θέματα Γενετικῆς καὶ Οἰκογενεια-
κοῦ Προγραμματισμοῦ.

2. Ἡ ἐκπαίδευση τῶν ἐπαγγελματιῶν ὑγείας, ἡ ἐνημέρωσις τοῦ
εὐρυτέρου κοινοῦ καὶ ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ γίνεται ἀπὸ ὑπεύθυνα
κρατικὰ ὄργανα ἢ ἰδιωτικοὺς φορεῖς κοινωφελοῦς χαρακτῆρα ποὺ
ἐλέγχονται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν.

3. Οἱ ἀντίστοιχες ὑπηρεσίαι καὶ ὁ ἐργαστηριακὸς ἔλεγχος παρέ-
χονται σὲ κέντρα καὶ ἐργαστήρια ποὺ ἔχουν εἰδικὰ ἐξουσιοδοτηθεῖ
γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό.

Ἄρθρο 2

2. Ὅπου ὑπάρχουν κλινικὲς ἢ ἐργαστηριακὲς ἐνδείξεις γιὰ τὴν
παρουσία γενετικῶν ἢ ἄλλων καταστάσεων μὲ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις
στοὺς ἀπογόνους ἢ στοὺς γονεῖς, οἱ ἐνδιαφερόμενοι μποροῦν νὰ πα-
ραπέμπονται στὰ εἰδικὰ κέντρα τὰ προβλεπόμενα ἀπὸ τὸ προηγού-

μενο άρθρο 1 παρ. 3, για καθοδήγηση και πρόληψη.

.....

”Αρθρο 5

1. Με Προεδρικά Διατάγματα που εκδίδονται με πρόταση των ‘Υπουργών Προεδρίας Κυβερνήσεως, Οικονομικών και Κοινωνικών ‘Υπηρεσιών και έπειτα από γνώμη της ‘Επιτροπής αναγνωρίζονται τα υπάρχοντα ειδικά κέντρα και συνιστώνται νέα ειδικά κέντρα για την εξέταση των ενδιαφερομένων και για την παροχή σ’ αυτούς συμβουλών σε θέματα γενετικής και οικογενειακού προγραμματισμού.

2. Με όμοια Προεδρικά Διατάγματα προβλέπεται ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των ειδικών κέντρων που αναφέρονται παραπάνω.

.....

4. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στήν έρευνα έλαβαν μέρος 36 πνευματικοί πατέρες, από τους οποίους οι 18 ήταν άγαμοι και οι 18 έγγαμοι. Η παράθεση των ποιμαντικών απόψεων και θέσεων έγινε με προσωπική συζήτηση με 26 πνευματικούς, με άλληλογραφία με 4 και κατόπιν επικοινωνίας και παραπομπής σε δημοσιευμένα κείμενά τους με 6 ποιμένες-συγγραφείς. Οί έρωτηθέντες πνευματικοί είναι γνωστοί για την ποιμαντική εμπειρία τους και αξίζει να σημειωθεί ότι αγκαλιάζουν πνευματικά τον Έλλαδικό χώρο, ακόμη και αποδήμους Έλληνες στο έξωτερικό. Παρατίθενται ξεχωριστά οι θέσεις των έγγάμων και άγάμων πνευματικών για την καλύτερη δυνατή παρουσίαση των εκάστοτε απόψεων.

Θέμα: Άντισύλληψη: Τεχνική και Φυσική Ρύθμιση τής Γονιμότητας

	Τεχνική Άντισύλληψη		Φυσική Άντισύλληψη (χρήση άγονων ημερών)	
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Έγγαμοι Πνευματικοί:	44,5 %	55,5 %	91,5 %	8,5 %
Άγαμοι Πνευματικοί:	22,3 %	77,7 %	94,5 %	5,5 %
Μέσος όρος:	33,4 %	66,6 %	93,0 %	7,0 %

Θέμα: Ρύθμιση τής γονιμότητας και συμμετοχή στη Θεία Εύχαριστία

	Στέρηση Θείας Κοινωνίας	Μη Στέρηση Θείας Κοινωνίας
Έγγαμοι Πνευματικοί:	56,9 %	43,1 %
Άγαμοι Πνευματικοί:	59,2 %	40,8%
Μέσος όρος:	58,05 %	41,95 %

Θέμα: Ή συζυγική συνουσία κατά την έγκυμοσύνη

	ΝΑΙ με Ιατρική άδεια	ΟΧΙ σε κάθε περίπτωση
Έγγαμοι Πνευματικοί:	100 %	0 %
Άγαμοι Πνευματικοί:	94,4 %	5,6 %
Μέσος όρος:	97,3 %	2,7 %

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α' ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- ΑΕΡΑΚΗ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, *Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ στὸ θέμα τῆς τεκνογονίας*, Αἴγινα 1983.
- ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἡ Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα ²1956.
- ΑΡΚΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ἀρχ., *Γάμος καὶ Τεκνογονία, Τὸ πολυσυζητημένο θέμα τῶν ἡμερῶν μας*, ἐκδ. «Σταυρός», Ἀθήνα ⁴1996.
- ΑΣΠΙΩΤΗ ΑΡ. Α., *Ἀπὸ τὴν Ψυχολογία τοῦ Γάμου, II Ἀρμονία*, Ἀθήνα 1980.
- ΒΑΚΑΛΟΥΔΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ, *Ἀντισύλληψη καὶ Ἀμβλώσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα στὸ Βυζάντιο*, ἐκδ. Ἀντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2003.
- ΒΑΝΤΣΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ὁ Γάμος καὶ ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἀπόψεως Ὁρθοδόξου Ποιμαντικῆς*, διδακτορικὴ διατριβή, Ἀθήνα 1977.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Γάμος καὶ Οἰκογένεια*, Θεσσαλονίκη 2002.
- BELLO P. - DOLTO C. - SCHIFFMAN A., *Ἀντισύλληψη, ἐγκυμοσύνη, ἄμβλωση*, Ἀθήνα 1984.
- BOVET THEODOR, *Ὁ Γάμος*, μτφρ. Τ. Ζαννῆ, Ἀθήνα 1968.
- ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ ΗΛΙΑ, «Γιὰ τὸν ἔρωτα στοὺς πατέρες», περιοδ. *Σύναξις* 82, Ὀκτ.-Δεκ. 1989, σσ. 7-25.
- ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ ΑΝΑΣΤ., Ἐπισκ., *Μπροστὰ στὸ γενετήσιο πρόβλημα*, Ἀθήνα 1957.
- ΓΙΟΥΛΤΣΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Γενικὴ Κοινωνιολογία*, Θεσσαλονίκη ⁵1997.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ, «Ἀντισύλληψη, Μέθοδοι, τεχνικὲς καὶ ἀπο-

- τελεσματικότητα», περιοδ. *Ίατρικὰ τῆς ἐφημ. Ἐλευθεροτυπία*, 26.8.2003, σσ. 11-18.
- ΔΑΝΕΖΗ Ι., «Δικαιώματα τῆς γυναίκα καὶ γονιμότητα», *Materia Medica Graeca*, τόμ. 6, τευχ. 5, Ὀκτώβριος 1978.
- ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ ΜΑΞΙΜΟΥ, Ἄρχ., *Ἡ ἀποφυγὴ τῆς τεκνογονίας ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἱερᾶς ἔξομολογήσεως*, Ἀθήνα 1952.
- DEBAY A., *Ἵγιεινὴ καὶ φυσιολογία τοῦ Γάμου*, μτφρ. Τ. Καρδάρρα, Ἀθήνα 1927.
- ΔΕΤΟΡΑΚΗ ΓΙΑΝΝΗ, *Οἰκογενειακὸς Προγραμματισμὸς, ἀντισύλληψη-σεξουαλικὴ διαφώτιση*, Ἀθήνα ⁴1993.
- ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ ΓΕΩΡΓ., Ἄρχ., *Τὸ παιδί, ὁ μεγάλος μας πλοῦτος*, Ἀθήνα ²1989.
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΨΑΡΙΑΝΟΥ, *Τὸ Σπίτι μας*, Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα ³1990.
- ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ, *Δέκα χρόνια παρουσίας καὶ δράσης στὸν Οἰκογενειακὸ Προγραμματισμὸ*, Ἀθήνα 1988.
- ΖΑΦΕΙΡΗ ΧΡΥΣΤΟΣΤΟΜΟΥ, Μητροπ. Περιστερίου, «Αἱ ἀμβλώσεις καὶ ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία», ἀνάπτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *Θεολογία*, Ἀθήνα 1991.
- ΖΗΣΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Πρωτ., *Γάμος καὶ Ἀγαμία εἰς τὰ περὶ παρθενίας πατερικὰ ἔργα*, Θεσσαλονίκη 1987.
- ΘΕΟΦΙΛΟΥ Ἐπ. ΓΟΡΤΥΝΟΣ, *Ἐσεῖς οἱ Νεόνυμφοι τὰ παιδιά μου*, Ἀθήνα 1972.
- ΚΑΡΔΑΜΑΚΗ ΜΙΧΑΗΛ, *Τίμιοι μὲ τὰ ἀνθρώπινα - Ὁ γάμος στὰ ὄρια τῆς Ὀρθόδοξης Ἠθικῆς*, Ἀθήνα 1983.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἀγάπη καὶ Γάμος*, Ἀθήνα ³1989.
- ΚΑΡΜΙΡΗ ΙΩΑΝΝΗ, «Γάμος» ἐν *Θ.Η.Ε.*, τόμ. 4, σσ. 205-209.
- ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, Βατικανό, ἐκδ. Κάκτος, 1996.
- ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΕΣΤΗ, *Πάθη καὶ Ἀρετὲς στὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, Θεσσαλονίκη 1986.
- ΚΡΕΑΤΣΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση*, Ἀθήνα 1989.

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ ΔΗΜ., *Γάμος, Σεξουαλικότητα καὶ Ἀγαμία-Μία ὀρθόδοξη ἑλληνική θεώρηση*, μτφρ. Δ. Βακάρου Πρεσβ., Θεσσαλονίκη 1986.
- ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Χριστιανική Ἠθική*, Θεσσαλονίκη 1995.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ*, Θεσσαλονίκη 1995.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Γάμος καὶ ἀγαμία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν», περ. *Γρηγόριος Παλαμᾶς*, τεῦχ. 68, Θεσσαλονίκη 1978.
- ΜΑΤΘΑΙΟΥ του φτωχοῦ, π., «Μιὰ ἄποψη γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν γεννήσεων», περιοδ. *Σύναξη*, Ἡ γυναίκα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸν Κόσμο, τεῦχ. 36, Ὀκτ.-Δεκ. 1990, σ. 57.
- ΜΑΥΡΟΥ Κ., *Βασική ρύθμιση τῆς γονιμότητας*, μτφρ. ἀπὸ τὴν IPPF Εὐρώπης, Ἀθήνα 1980.
- ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ, *Ἐκτρώσεις*, Πρέβεζα 1989.
- ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ ΣΑΒΒΑ, *Ἡ ἀποφυγή τῆς τεκνογονίας*, Ἀθήνα 1990.
- ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ἀποφυγή Τεκνογονίας, Ἀμαρτία;*, Ἀθήνα 1995.
- ΜΠΟΥΓΑΤΣΟΥ ΝΙΚΟΥ, *Ἡ Ὀρθόδοξη Θεολογία γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ Γάμου*, Ἀθήνα 1989.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἡ ρύθμιση τῆς τεκνογονίας, Ὀρθόδοξη καὶ Ἑλληνική ἄποψη*, Ἀθήνα 1994.
- ΜΩΨΣΕΩΣ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Οἱ Ἔγγαμοι Ἄγιοι τῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα 1988.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἡ κοινωνία τῆς ἐρήμου καὶ ἡ ἐρημία τῶν πόλεων* (κεφ. 5, Γάμος καὶ Μοναχισμός), Ἀθήνα 1987.
- ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Περὶ Γάμου-τεκνογονίας καὶ Παρθενίας*, ἔκδ. συλλόγου «Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης», Ἀθήνα 1971.
- ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ ΠΑΝΟΥ, *Ἀσκήση καὶ Ἀγιότητα στὸ Γάμο*, ἔκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1998.
- ΞΗΡΟΤΥΡΗ ΙΩΑΝΝΗ, *Προβλήματα καὶ ἀντιθέσεις στὸ Γάμο*, Θεσσαλονίκη 1961.
- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, *Θανάσιμον Ἀμάρτημα ἢ Ἀποφυγή τῆς Τεκνογονίας*, ἔκδ. Ν. Παναγόπουλος, Ἀθήνα.

- ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Γ., *Ἀρχές καὶ μέθοδοι τοῦ Οἰκογενειακοῦ Προγραμματισμοῦ*, Ἀθήνα 1979.
- ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ, Ἀρχ., *Τὸ ζήτημα τῆς Τεκνογονίας (τὸ δημογραφικὸν πρόβλημα ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως)*, ³1957.
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Μητρ. Δημητριάδος, *Τεχνητὴ γονιμοποίηση καὶ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ*, Ἀθήνα 1986.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Γιὰ ἕναν πετυχημένο γάμο*, Ἀθήνα.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Κρίσις στὴ σύγχρονη οἰκογένεια*, Ἀθήνα.
- ΠΑΤΡΩΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Ὁ γάμος στὴ Θεολογία καὶ στὴ ζωὴ*, Ἀθήνα ³1983.
- ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Γάμος καὶ Ἀγαμία κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο*, Ἀθήνα 1985.
- PRO-FAMILIA, *Σύλληψη καὶ Ἀντισύλληψη*, μτφρ. ἀπὸ τὰ γερμανικά, Frankfurt 1988.
- ΣΑΪΦΕΡ φὸν ΘΑΣΣΙΛΟΥ, *Φιλοσοφία τοῦ Γάμου*, μτφρ. Γ. Παπαϊωάννου, Ἀθήνα 1930.
- ΣΜΕΜΑΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, *Ἡ λειτουργικὴ ἀναγέννηση καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, μτφρ. Ν. Χριστοδούλου, Λάρνακα 1989.
- ΣΤΑΜΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ, *Ἰωάννου Χρυσοστόμου - Γάμος καὶ Συζυγία*, Ἀθήνα 1963.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΛΕΞ., *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*, Ἀθήνα 1977.
- STRUVE PIERRE, «Ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων», περιοδ. *Ἀκτίνες*, 1963, σσ. 134-137.
- ΣΥΝΑΞΗ, Περιοδικό, «Ἔρως Θεοῦ, ἔρως ἀνθρώπων» τεῦχ. 32, Ἀθήνα 1989.
- ΣΥΝΟΡΟ, Περιοδικό, «Ἔρως καὶ Γάμος», τεῦχ. 34, Ἀθήνα 1965.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ, «Ἀντισύλληψη, χάπι ἢ ἔκτρωση;» περιοδ. *Popular Medicine* τῆς ἐφημ. Καθημερινή, 1.2.2003, σσ. 14-20.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ ΒΙΡΓΙΝΙΑ, *Οί άμβλώσεις, τó χάπι και ó Οίκογενειακός Προγραμματισμός*, 'Αθήνα 1980.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ - ΠΡΟΝΟΙΑΣ, *Πληροφορίες για τόν Οίκογενειακό Προγραμματισμό*, 'Αθήνα 1994.

ΦΑΝΑΡΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ύποβοηθούμενη Άναπαραγωγή, Ήθικοκοινωνική Προσέγγιση*, έκδ. «Τό Παλίμψηστον», Θεσσαλονίκη 2000.

ΦΑΡΟΥ Φ.- ΚΟΦΙΝΑ Σ., *Συζυγία*, 'Αθήνα 1987.

ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ, *Γάμος*, 'Αθήνα 1989.

Φιλοκαλία τών ιερών νηπτικών, έκδ. 'Αστέρος, τόμ. Δ', σ. 121.

ΦΟΥΝΤΑ ΙΕΡΕΜΙΑ, 'Αρχ. «Ή θεολογία τού γάμου: άγιογραφική και πατερική θεώρηση», περιοδ. *Σύναξη*, τεύχ. 87, 'Ιούλ. - Σεπτ. 2003, σσ. 24-25.

ΦΩΤΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ, «Άγάπη και Γάμος», *Όρθόδοξα Τετράδια 1*, 'Αθήνα 1995.

ΧΑΡΩΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Τό πρόβλημα τής τεκνογονίας από ήθικής άπόψεως*, 'Αθήνα 1972.

Β' ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

A.M.A., *Your body, just the facts (contraception)*, Australia 1987.

AUSTIN C. R. - SHORT R. V., *Artificial control of reproduction*, Cambridge 1972.

BELFIELD T.- MARTINS HEL., *Introduction to Family Planning*, London 1984.

CALDERONE M. - JOHNSON E., *The family book about sexuality*, New York 1989.

CATECHISM OF THE CATHOLIC CHURCH, 1994, *Article 6, The sixth commandment, III. The Love of Husband and Wife, The fecundity of marriage*, 2368-2370.

CLIFFORD W., *Neighbours unborn*, Rivingston 1976.

- «CONGREGATION for the Doctrine and of the Faith, Instruction on respect for Human Life in Its Origin and on the Dignity of Procreation (1987)», II, I. 1, 5, Int 4. Roman Catholic Church, Vatican Press 1987.
- CONSTANTELOS DIMITRIOS, *Marriage in the Greek Orthodox Church*, 1985.
- DJERASSI CARL, *The Politics of Contraception*, New York 1979.
- DONATI MARCIANO TERESA, *Male pressure in the decision to remain childfree*, U.S.A. 1977.
- DOYLE THOMAS, «The Moral Inseparability of the Unity and procreative aspects of Sexual intercourse», *Moral Theology Today*, 1984.
- ELLINGSEN MARK, *The Cutting Edge*, W.C.C., Geneva 1993.
- ERLEN JUDITH, *Facilitating a responsible Decision about Parenthood*, 1982.
- F.P.I.S., *Injectable Methods, choosing your method of Family Planning*, London 1986.
- GOLDEN MICHAEL, *Margaret Sanger and the I.P.P.F.*, 1985.
- GRABER AL., *Planning for Sex. Marriage, Contraception and Pregnancy*, 1978.
- GUILLEBAND I., *Contraception: your questions answered*, London 1985.
- HANIGAN JAMES, *What are they saying about sexual morality?* New York 1982.
- HARAKAS STANLEY, Rev., *Guidelines for marriage in the Orthodox Church*, New York.
- HARAKAS STANLEY, Rev., *Contemporary Moral Issues*, Minessota 1982.
- HATCHER R. - STEWART G., *Contraceptive Technology 1980-81*, New York ¹⁰1982.
- HEER D. - GROSSBARD A., *The impact of the Female Marriage squeeze and the contraceptive revolution on sex roles and the*

womens liberation movement in U.S.A. 1960 to 1975,
U.S.A. 1981.

HENNING MICHAEL, Rev., *Marriage and the Christian Home*, Washington
³1987.

I.P.P.F., *Social Science Policy*, London 1978.

I.P.P.F., *Introducing Family Life Education*, London 1979.

I.P.P.F., *Family Planning and Family Life Education*, London 1980.

I.P.P.F., *Hormonal Contraception*, London 1990.

I.P.P.F., *Annual Report 1994-1995*, London 1996.

I.P.P.F., *Investing in the future, Vision 2000*, London 1993.

I.P.P.F., *Challenges - Unsafe abortion*, London 1993.

JOHNSON, JOHNSON M. R., *Family Planning: implications for Marital
Stability*, U.S.A. 1980.

KNODEL JOHN, *Natural fertility in pre-industrial Germany*, United
Kingdom 1978.

KNOX D. - WILSON K., *The Differences between having one and two
children*, U.S.A. 1978.

KOWALCZYK JOHN, Rev., *An Orthodox view of abortion*, Minnesota
²1979.

LARCHET JEAN-CLAUDE, *Pour une éthique de la procréation, Éléments
d'anthropologie patristique*, éd. Cerf, Paris 1998.

LYNN M. - KRONENFIELD J., *Men and Women together: the impact of
birth technology in male-female relationships*, India 1986.

MALTHUS THOMAS, *An Essay on principles of population*, 1798.

MARSHALL JOHN, *Planning for a family, an Atlas of temperature charts*,
London 1965.

Mc DOWELL JOSH, *Sex, guilt and forgiveness*, Illinois 1990.

Mc FADDEN CH., *Medical Ethics*, London ⁵1962.

Mc HUGH I. - BRUNELLE G., «The Bishop and natural family planning:
Theological and Pastoral implications», *Moral Theology
of Today*, 1984.

MEADE J. E. - PARKES A. S., *Biological aspects of social problems*, New
York 1965.

- MEDOVO I. - PYKE D., *Family Planning*, London 1971.
- MEYENDORFF JOHN, *Marriage: An Orthodox perspective*, New York 1965.
- M.F.P.F., *La Contraception (en enfant, si je veux, quand je veux)*, Paris 1982.
- NEAL ARTHUR. - GROAT TH., *Consensus in the Marital dyad: couples perceptions of Contraception communication, and Family Planning*, U.S.A. 1976.
- NOONAN J T., *Contraception et Marriage*, Paris 1969.
- PATRINAKOS NICON, *The sacramental character of marriage*, U.S.A. 1955.
- PATRINAKOS NICON, *The Orthodox Church on Birth Control*, New Jersey 1975.
- PAUNCEFORT ZANDRIA, *Choices in Contraception*, London 1984.
- P.M.C., «Love and Contraception in Christian marriage», *Irish Theological Quarterly*, Ireland 1966.
- P.M.F., *It's your choice*, Canada 1980.
- POTTS M. - DIGGORY P., *Textbook of Contraceptive Practice*, Cambridge 1985.
- REED F. W. - Mc BROOM W., «The Effect of marriage on Fertility intentions: an approximation with Cross-sectional data», *International Journal of Sociology of the Family*, 1986.
- ROBERTS THOMAS, *Contraception and Holiness*, (Catholic predicaments), New York 1967.
- SAI FRED, *Some Ethical Issues in Family Planning*, I.P.P.F., London 1976.
- SANGER MARGARET, *My fight for Birth Control*, U.S.A. 1923.
- SELLING JOSEPH A., *The Childless marriage: a moral observation*, 1981.
- SENTIS LAURENT, *Le problème morale posé par la regulation des naissances*, 1984.
- SHAPIRO HOWARD, *The Birth Control book*, London 1980.
- SHORT RAY, *Sex, dating and Love*, Minneapolis 1984.

- SHORT R. V. - BAIRD D.T., *Contraceptive of the future*, London 1976.
- SILKA LINDA - KIESLER SARA, *Couples who choose to remain childless*, U.S.A. 1977.
- SMEDES LEWIS, *Sex for Christians*, U.S.A. 1989.
- SPECK GREGORY, *Sex: It's worth waiting for*, Chicago 1989.
- SPREADBURY C. - STERHEN F., *The Effects of the size of Family of orientation and the desired size of Family of preaction in attitudes toward childlessness*, U.S.A. 1978.
- TYNNADINE PRUDENCE, *Contraception and Sexual life, a therapeutic approach*, London ²1979.
- WRIGHT HELENA, *Contraceptive Technique*, London 1953.
- ZAPHIRIS GERASIMOS, Metropolitan of Peristeri, «Morality of Contraception: an Eastern Orthodox opinion», *Orthodox Observer*, U.S.A. 1974.

ISBN 960 - 7814 - 23 - 1